

TYÖTTÖMYYDESTÄ TOIMENPITEISIIN – OSATTOMUUDESTA OSALLISTUMISEEN

ESR –HANKE SAMPO 1999-2001 – LOPPURAPORTTI

Ossi Eskelinen – Anu Kallio

Tiivistelmä

Ossi Eskelinen – Anu Kallio. Työttömyydestä toimenpiteisiin – osattomuudesta osallistumiseen. ESR –hanke Sampo 1999-2001 – loppuraportti, Helsinki. 2001. 75 s. (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja, ISSN 1236-2050; 2001:15.) ISBN 952-00-1055-6

Raportissa on analysoitu Hämeenlinnassa vuosina 1999-2001 osin ESR-rahoituksella toteutettua Sampo-projektia. Tutkimuksen päätavoitteita on kolme: esittää käytännön tulokset, osoittaa evaluaatioasetelman avulla projektin toimeenpano, tuloksellisuus, vaikuttavuus, tehokkuus ja yleinen merkitys sekä tuoda Sammosta käytäntöjä viranomaisten yhteistyötä ja sosiaalista kuntoutusta varten. Työssä on käytetty hyväksi useita kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia aineistoja.

Osallistujien rekrytointi projektiin sujui hyvin. Tiedottaminen onnistui ja kaikille seitsemälle kurssille riitti hakijoita. Osallistujat olivat vaikeassa työmarkkinatilanteessa olevia. Miehiä ja vähän iäkkäämpiä olisi toivottu osallistuvan Sampoon enemmän. Tietotaitopuutteet estivät joidenkin työllistymistä, osalla oli ongelmia elämänhallinnan alueella. Osallistujien työhistoriaa leimasi pirstalemaisuus. Osa ei ollut hakenut työtä aktiivisesti. Monelle ei ollut tarjolla työtä Hämeenlinnan alueelta. Usein työttömyys ei ollut työttömän ainoa ongelma. Terveydelliset ongelmat ja päihdeongelma tulivat korostetusti esille. Monia uhkasi passivoituminen. Valtaosa oli työelämään orientoituneita, osalla oli tarve selvittää joku ongelma ennen työllistymistä. Pienelle osalle työllistyminen joko omasta tai ulkoisesta syystä tulee olemaan vaikeaa jatkossakin. Samaan aikaan sosiaalitoimiston kanssa asioivia oli paljon.

Yhteistyön toteuttaminen Sampo –projektissa todentui sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja-työparin avulla. Malli osoittautui käyttökelpoiseksi sekä asiakastyön että työparin kannalta. Työparin suhdetta omaan hallintoaaraansa tulisi vielä selventää. Sammolla oli laaja verkosto. Osallistujilla oli monenlaisen sosiaalisen kuntoutuksen tarvetta. Asiakaskeskeisyydellä kuntoutuminen saatiin alkamaan projektissa ja voitiin suunnitella jatkotoimia. Työllistyminen ja muihin toimenpiteisiin sijoittuminen vaatii aikaa. Ajan kuluessa tulokset alkoivat näkyä. Erilaiset välietapit, kuten vapaaehtoistyö, olivat tärkeitä. Portaittainen polkuajattelu otti huomioon asiakkaan tilanteen ja tarpeet. Yksityisen sektorin työpaikkoja tarvitaan lisää. Sammon hyvällä ”projektifiiliksellä” oli myönteinen merkitys asiakastyössä. Tapahtui myönteistä kehitystä asiakkaiden elämänhallinnan alueella. Sampolaiset tunsivat hyötyneensä projektista.

Sampo ankkuroituneena toimeentuloturvatöimiston hallintoon osoittautui toimivaksi ratkaisuksi. Hallinnonhaarojen asianomaista työtä tekevien henkilöiden tulisi sisäistää yhteinen asiakastyö. Sampo täytti hyvin tuloksellisuuden kriteerit, keskeyttämisprosentti oli minimaalisen pieni. Vaikuttavuuden näkökulmasta toimenpiteisiin sijoituttiin, ongelmana on toimenpiteiden jatkumo. Hyviä tuloksia saatiin elämänhallinnan kehittämisen alueella. Arviolta 38-41 % mukana olleista sijoittui toimenpiteisiin Sammon vaikutuksesta nettovaikutuksen mukaan. Sammossa saatiin paljon aikaan pienin kustannuksin. Projektilla oli paikallista merkitystä.

Sammon tulokset puhuvat kevyen organisaatorakenteen puolesta sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyömallin jatkokehittelyssä. Työparityöskentely on malliksi hyvä lähtökohta, tarvittaessa sitä voidaan muunnella. Asiakasta koskeva suunnitelma vaatii sosiaaliset ja työelämää koskevat näkökohdat. Kuntouttavan toiminnan lähtökohta on asiakaskeskeisyydessä ja työntekijän kohdeherkkyydessä. Työttömän jatkuva mukana olo toiminnoissa ja verkostoissa näyttää tarpeelliselta. Sosiaalisia verkostoja ei voida unohtaa elämänhallinnan tukemisen yhteydessä.

Avainsanat: portaittainen työllistyminen, syrjäytyminen, yhteistyö, sosiaalinen kuntoutus

Sammanfattning

Ossi Eskelinen – Anu Kallio. från arbetslöshet till åtgärder - från lottlöshet till engagemang. ESR- projektet Sampo 1999-2001 -slutrapport, Helsinki. 2001. 75 s. (Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja, ISSN 1236-2050; 2001:15.) ISBN 952-00-1055-6

I rapporten analyseras Sampo-projektet i Tavastehus 1999-2001, vilket delvis genomfördes med ESR-finansiering. De tre huvudmålen för undersökningen är: att framlägga de i praktiken uppnådda resultaten, att med hjälp av evalueringstabellen redogöra för verkställandet av projektet, hur framgångsrikt det varit, vilken effekt och allmän betydelse projektet haft samt att använda Sampo till att skapa praxis för samarbetet mellan myndigheter och social rehabilitering. För detta arbete har man utnyttjat ett flertal kvantitativa och kvalitativa material.

Rekryteringen av deltagarna i projektet gick bra. Till samtliga sju kurser sökte tillräckligt många personer. Ändå skulle man ha önskat att flera män och något äldre personer skulle ha deltagit i Sampo-projektet. Bristande know-how var ett hinder för sysselsättning av vissa personer, för somliga var det problem med kontrollen av levnadssituationen. Utmärkande för deltagarna var att de hade en fragmentarisk arbetslivshistoria. Somliga hade inte aktivt sökt arbete. Många hade inte kunnat finna lämpligt arbete i Tavastehusområdet. Ofta var inte arbetslösheten det enda problemet för den arbetslösa. Markant framträdde hälsoproblem och problem med rusmedel. Majoriteten var klart arbetslivsorienterade, somliga behövde reda ut vissa problem innan de kunde sysselsättas. Många av dem var samtidigt klienter vid socialbyrån.

Samarbetet inom Sampo-projektet utfördes av ett arbetspar bestående av socialarbetare och arbetskraftskonsulent. Detta visade sig vara en fungerande modell. I projektet inriktade man sig på att få i gång rehabiliteringen genom klientcentrering, varefter vidare åtgärder kunde planeras. Viktiga var olika slags mellanetapper såsom t.ex. volontärarbete. Idén om en stegvis fortskridande sysselsättning beaktade klienternas livssituation och behov. Sampo-personalens goda "projektanda" var av positiv betydelse för klientarbetet. Positiv utveckling kunde observeras i klienternas kontroll över sin levnadssituation.

Att Sampo förankrades hos förvaltningen av byrån för utkomststöd visade sig vara en fungerande lösning. De personer som sköter i fråga varande uppgifter inom olika förvaltningsgrenar borde omfatta tanken om gemensamt klientarbete. Sampo uppfyllde mycket väl kriterierna för framgångsrik verksamhet. Det vara endast en minimal procentandel som hoppade av. Ur effektsynvinkel sett placerade man sig i projektet. Problemet var kontinuiteten i åtgärderna samt att flera arbetsplatser skulle ha behövts inom privatsektorn. Efter nettostandardisering placerade sig uppskattningsvis 39 -42 % av deltagarna i åtgärderna tack vare Sampo. Genom Sampo åstadkom man mycket trots låga kostnader. Lokalt var projektet betydelsefullt.

Resultaten av Sampo-projektet talar för en lätt organisationsstruktur vid vidareutvecklandet av modellen för samarbetet mellan socialmyndigheten och arbetskraftsförvaltningen. Arbetet som arbetspar är en bra utgångspunkt för modellen. Teamarbetet i projektet stödde arbetsparets verksamhet. Utgångspunkten för rehabiliteringsverksamheten är kundcentrerad. Det förefaller nödvändigt att den arbetslösa kontinuerligt medverkar i vissa funktioner och nätverk.

Nyckelord: stegvis sysselsättning, utslagning, samarbete, social rehabilitering

Abstract

Ossi Eskelinen - Anu Kallio. From unemployment to active measures - from non-involvement to participation. ESF project Sampo 1999-2001 – final report. Helsinki 2001. 75 p. (Publications of the Ministry of Social Affairs and Health, ISSN 1236-2050; 2001:5.)
ISBN 952-00-1055-6

The report analyses the Sampo project, implemented in Hämeenlinna during the years 1999-2001 and co-funded by the ESF. The study has three main objectives: to present the tangible results, to describe on the basis of an evaluative set-up the implementation, effectiveness, impact, efficiency and general significance of the project, and to suggest on the basis of this project practices for inter-authority co-operation and social rehabilitation. Several quantitative and qualitative sets of data were utilised for the study.

The recruitment of participants for the project was successful. There were sufficient numbers of applicants for each of the seven courses. Fewer male and mature participants were attracted than was expected. Some participants had difficulty finding employment due to lack of theoretical and practical skills, while others had problems with life management. The employment history of the participants can be characterised as fragmented. Some of them had not been active jobseekers. Many could not find employment in the Hämeenlinna area. Frequently, unemployment was not the only problem for the unemployed. Problems related to health and substance abuse were prominent. The majority of the participants were oriented towards working life, while some of them needed to sort out some problem before being employed. Many of them were also clients of the social services.

On the practical level, co-operation in the Sampo project was realised through a social worker and an employment consultant working as a pair. This model proved useful. The project succeeded in initiating the rehabilitation through client-centredness, after which the planning of further action became possible. Various kinds of milestones, such as voluntary work, were important. The model of step-by-step employment proved sensitive to the client's situation and needs. The Sampo personnel were enthusiastic and committed, which contributed positively to the client work. The clients' life management developed in a positive direction.

Anchored to the living allowance administration, the Sampo project proved a functional solution. The persons involved in this work in different administrative sectors should adopt the idea of sharing the client work. The Sampo project attained its effectiveness criteria well, as the number of interruptions was minimal. As regards impact, the clients could be placed in the measures. Problems were created by doubts concerning the continuity of the measures and the fact that more jobs should have been available in the private sector. After a net effect standardisation it is estimated that 39—42% of the participants could be placed in the measures, thanks to the Sampo project. The project was able to achieve significant results on a small cost. The project achieved a local significance.

The results of the Sampo project favour a lean organisation structure in the further development of a co-operation model between the social services and the labour administration. Working in pairs provides a good point of departure for the model. The wider teamwork in the project supported the paired work. The starting-point of rehabilitative activity is client-centredness. The continuous participation of the unemployed person in certain activities and networks would appear to be necessary.

Keywords: step-by-step employment, social exclusion, co-operation, social rehabilitation

Tutkijan alkusanat

Puolitoista vuotta Hämeenlinnan kaupungin Sampo –projektin matkassa on merkinnyt tutkijalle monivaiheista ja mielenkiintoista ajanjaksoa. Tutkiminen osoittautui sen yhteydessä haasteellisemmaksi kuin alun perin osasin odottaa. Työ ei ollut vain projektiseurantaa ja arviointia, vaan tehtäväksi muodostui haravoida Sammon antamia käytäntöjä, joita voitaisiin ajatella käytettävän hyödyksi laajemminkin. Kun sain elää koko projektin ajan värikkäässä ja monisäikeisessä todellisessa projektimaailmassa, en voinut olla käyttämättä tilaisuutta hyväkseni haarukoida elävästä elämästä kertovaa aineistoa mahdollisimman paljon ja mahdollisimman monella tavalla. Tähän sain työnantajaltani vapaat kädet.

Lisäksi minulla oli ilo tutustua hankkeen aikana työyhteisöön, jota en ollut ajatellut projektien maailmassa tapaavani. Hämeenlinnan kaupungin toimeentuloturvatoimiston toimistopäällikkö Risto Jokinen ja Sammon projektikoordinaattori Anu Kallio antoivat alusta alkaen suuntaa siitä, mitä tutkimuksen tuloksenakin myöhemmin sain: joustava, empaattinen, ymmärtävä ja aktivoiva, mutta samalla kertaa jämerä työskentelyote motivoi työntekijää. Työvoimatoimiston päällikkö Harri Jokinen työyhteisöineen tuli minulle tutuksi yhteistyökumppanina, joka oli aidosti kiinnostunut Sammon eri vaiheista ja sen etenemisestä. Ohjausryhmälle kiitos hyvistä kommentteista. Kiitollisena totean, että myös Hämeenlinnan kaupungin johtoa Sammon asia kiinnosti kovasti.

Hyvän projektifiiliksen saivat aikaan myös Johanna, Reeta, Sinikka ja Arja pysäkkiläisineen. Tietenkään unohtamatta Sammon osallistujia, joita näytti kiinnostavan se, mitä tutkija projektissa puuhaa. Seuraavan, erään kurssilaisen esittämän kommentin uskon kuvaavan sitä, että osallistujat tunsivat minut osana projektia. Keskityin tuolloin väliraportin kirjoittamiseen, enkä ollut paikalla – mielipiteestä kuulin muulta tiimiltä.

”Eikö sen pitäisi olla täällä, jos se kerta meinaa tutkia meitä”.

Seinänaapureina olevat projektit tulivat tutuiksi iloisista, omien työtehtäviensä kanssa puurtavista ihmisistä.

Sen lisäksi, että Anu Kallio on kirjoittanut kokonaan osaluvun 4.5 ja kanssani luvun 5, on hän käynyt läpi ja kommentoinut työstämäni raportin muut osat. Apulaistutkija Terhi Raitaselle suuri kiitos raportin muokkaustyöstä.

Tampereen Veisussa 22. lokakuuta 2001

Ossi Eskelinen

1 JOHDANTO	13
2 SAMPO –PROJEKTI PROSESSINA	14
2.1 PERUSTA.....	14
2.2 TAVOITTEENA SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY	14
2.3 SAMPO PROSESSINA	14
2.4 SAMMON TUTKIMUS	15
3 SAMMON TULOKSET	17
3.1 OSALLISTUJIEN TULOREITIT	17
3.2 OSALLISTUJAPROFIILI	18
3.2.1 Osallistujat – faktatiedot ja elämänhallinnan näkökulma	18
3.2.2 Aktiivisista passiivisiin – osallistujatyypit.....	23
3.2.4 Hoitohenkilöstö ryhmänä.....	24
3.2.4 Maahanmuuttajat ryhmänä.....	25
3.2.5 Toimeentulotuen saaminen	26
3.3 YHTEISTYÖN TOTEUTUMINEN	27
3.3.1 Sosiaalitoimi ja työvoimahallinto	27
3.3.2 Sammon verkostot.....	29
3.4 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN TOTEUTUMINEN	31
3.4.1 Sosiaalisen kuntoutuksen laaja merkitys.....	31
3.4.2 Sosiaalinen kuntoutus Sampo –hankkeessa.....	32
3.5 VAIHEITTAIN TYÖELÄMÄÄN – TULOKSET POLUTUKSESTA	34
3.5.1 Ketkä sijoittuvat ja missä vaiheessa?.....	34
3.5.2 Sijoittuminen avoimille markkinoille	36
3.5.3 Sijoittuminen tukityöhön	37
3.5.4 Sijoittuminen muuhun toimenpiteeseen.....	38
3.5.5 Ei sijoittuneen profiili	39
3.6 PROJEKTIKÄYTÄNTÖJEN ONNISTUMINEN	40
3.6.1 Tavoitteena tiimityöskentely.....	40
3.6.2 Hyvä ”projektifilis”	40
3.6.3 Tavoitteena elämänhallinta.....	41
3.6.4 Osallistujanäkökulma	43
3.6.5 Projektista tiedottaminen	44
4 EVALUAATIOKRITEERIEIN TOTEUTUMINEN	45
4.1 TOIMEENPANO JA ORGANISATORISET NÄKÖKOHDAT.....	45
4.2 PROJEKTIN TULOKSELLISUUS	48
4.3 PROJEKTIN VAIKUTTAVUUS	49
4.4 ARVIO SAMMON NETTOVAIKUTTAVUUDESTA.....	53
4.5 SAMMON KUSTANNUKSET JA TEHOKKUUSARVIO	55
4.6 HANKKEEN YLEINEN MERKITYS	56
4.7 TEORIAPERSPEKTIIVI	57
5 TULOSENA MALLIT	59
5.1 VIRANOMAISYHTEISTYÖN MALLI	60
5.2 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN MALLI.....	65
5.3 YHTEISTYÖN ORGANISAATIOMALLI	67
6 PROJEKTIN ONNISTUMINEN JA SUOSITUKSET	68
6.1 PROJEKTIN VAHVUUDET, HEIKKOUEDET JA UHKAT	68
6.2 MIHIN PITÄISI PUUTTUA?	69
6.3 VIESTI SOSIAALI- JA TERVEYSMINISTERIÖLLE SEKÄ TYÖMINISTERIÖLLE	69
6.4 VIESTI HÄMEENLINNAN KAUPUNGILLE	71
7 LOPUKSI.....	73
LÄHTEET.....	74
LIITTEET	75

TAULUKKO 1. SAMPO –KURSSIEN OSALLISTUJAMÄÄRÄT JA SEURANNASSA MUKANA OLLEET (F).....	18
TAULUKKO 2. SAMPO –STARTTIEN ALKAMIS- JA PÄÄTTYMISAJANKOHDAT	35
TAULUKKO 3. SAMMON OSALLISTUJIENTEN Sijoittuminen muihin toimenpiteisiin (F)	38
TAULUKKO 4. PROJEKTITIIMIN ARVIO SAMMON MERKITYKSEN LAADUSTA PÄÄASIALLISTEN	51
VAIKUTTAVAN TEKIJÄN OSALTA	51
TAULUKKO 5. SAMPO –PROJEKTIN HAVAITUT MUUTOKSET SEKÄ DEADWEIGHT-, DISPLACEMENT- JA SUBSTITUTIOVAIKUTUKSET.....	54
KUVIO 1. SAMPO –PROJEKTI OSALLISTUJAN PROSESSINA	15
KUVIO 2. SAMPO –PROJEKTIN OSALLISTUJIENTEN REKRYTOINTIREITIT.....	18
KUVIO 3. Työttömyyden merkitys elämisen sujumiselle (%).....	1
KUVIO 4. SAMMON OSALLISTUJARYHMÄT, TYYPITTELY (N=101, %).....	23
KUVIO 5. OSALLISTUJIENTEN TOIMEENTULOTUEN SAANNIN KEHITYS AJANJAKSOJEN 1.1.2000-	26
28.5.2001 VÄLILLÄ	1
KUVIO 6. OSALLISTUJIENTEN ETENEMINEN PROJEKTISSA	28
KUVIO 7. OSALLISTUJIENTEN ONGELMIEN Esiintyminen ja niistä selviäminen (%)	32
KUVIO 8. OSALLISTUJIENTEN Sijoittuminen toimenpiteisiin (%)	35
KUVIO 9. OSALLISTUJIENTEN Työllistyminen eri ajankohtina (F)	1
KUVIO 10. PROJEKTITIIMIN ARVIO SAMMON MERKITYKSESTÄ OSALLISTUJILLE (%).....	43

1 JOHDANTO

Työministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön ja Hämeenlinnan kaupungin ESR-rahoitteinen Sampo –projekti alkoi elokuussa 1999 ja päättyi 31. kesäkuuta 2001. Se oli yksi Suomessa toimivista työllistymisprojekteista, joiden ensisijainen tavoite on pitkäaikaistyöttömien syrjäytymisen ehkäisy. Tilanteeseen vaikuttamisen keinoina ovat olleet projektiin osallistuneiden taustan ja tavoitteiden selvittäminen, yksilöllisten toimintaperiaatteiden hyödyntäminen, portaittaisen työllistymisen idea, viranomaistoimintojen analysointi työllistymiskysymyksen yhteydessä sekä projektitiimin työskentelymenetelmien hyödyntäminen asiakkaan elämänhallinnan osa-alueilla.

Hankkeen lähtökohtana on ollut huoli pitkäaikaistyöttömyyden hitaasta alenemisesta Hämeenlinnan alueella, erilaisten ongelmien liittymisestä työttömyyteen, iän vaikutuksesta työhön pääsyyn sekä halu analysoida hoito- ja hoiva-alan työttömyyden erityispiirteitä ja pyrkimys niihin vaikuttamiseen. Hanketta suunniteltaessa ovat olleet mielessä myös työllistymiskysymykseen vaikuttavat alueelliset rakenteelliset erityispiirteet. Tarpeelliseksi on nähty uusien innovatiivisten mallien kehittäminen työllistymisen parantamiseksi. Työllisyyden lukumääräisen edistämisen lisäksi on ajateltu sellaisten toimintamutojen käyttöön ottamista, jotka vaikuttavat myönteisesti yksilön elämänhallintaan. Mainittakoon, että Hämeenlinnassa on Sampo –projektin rinnalla ollut samanaikaisesti toiminnassa muitakin työllistymisprojekteja.

Hanke on koostunut erilaisista toisiaan tukevista toimintavaiheista. Limittäin on toteutettu koulutusta, neuvonta- ja ohjaustyötä, sosiaalisen kuntoutuksen menetelmien kehittämistä, viranomaistyön kehittämisen analyysiä sekä tutkimusta. Yksilöllisiä ratkaisuja on etsitty 107 henkilölle. Projektia ovat rahoittaneet Euroopan unionin sosiaalirahaston (ESR, ESF) lisäksi työministeriö, Hämeenlinnan kaupunki sekä tutkijan palkkauksen osalta sosiaali- ja terveysministeriö. Projekti on kuulunut Sosiaalirahaston 3 tavoiteohjelmaan ja siinä toimintalinjaan 3.1, toimenpidekokonaisuuteen 3.1.1. Euroopan sosiaalirahaston, joka on yksi yhteisön kolmesta vanhimmasta rakennerahastosta, tavoitteiden mukaisesti projektin toimintaperiaatteissa on otettu huomioon lähtökohta tukea työllisyyttä ehkäisemällä työttömyydestä aiheutuvia prosesseja sekä tukea työvoiman alueellista ja ammatillista liikkuvuutta. Sosiaalirahaston tavoitteissa määritelty ensisijainen tavoite työttömyyden ehkäisemisestä ja työttömyydestä seuraavien sosiaalisten ongelmien lievittämisestä on ollut projektin toimintojen ohjenuorana.

Sampo –hankkeeseen on liitetty tutkimusosuus, jonka tehtävä on ollut projektin ja sen toiminnan evaluaation lisäksi tuottaa viranomaisten yhteistyön, sosiaalisen kuntoutuksen ja projektikäytäntöjen osalta käyttökelpoisia malleja.

2 SAMPO –PROJEKTI PROSESSINA

2.1 PERUSTA

Sammon perusta on Hämeenlinnan kaupungin päättäjien ja virkamiesten tavoitteissa puuttua alueelliseen työttömyystilanteeseen, työttömyydestä asukkaille aiheutuvien haittavaikutusten ehkäisemiseen ja innovatiivisten keinojen kehittämiseen työttömyyden ja siitä aiheutuvien lieveilmiöiden ehkäisemiseksi. Vuonna 1998 Hämeenlinna kirjasi kaupunkiohjelman, joka koostui neljästä pääteemasta: elinkeinoelämän kehittäminen ja hyvän talouskasvun saavuttaminen, syrjäytymisen ehkäisy, kaupunkiympäristön kehittäminen sekä hyvä hallinto. Keskeiseksi teemaksi valittiin syrjäytymisen ehkäisy. Kaikkien toimien tavoitteena oli vahvistaa kansalaisyhteiskuntaa sekä kasvattaa sosiaalista pääomaa. Taustalla oli myös idea asiakaspalvelun laadun kehittämisestä viranomaisyhteistyön ja verkostotyön avulla.

Sammon erityiseksi kohteeksi otettiin terveys- ja sosiaalialan työntekijät sekä Hämeenlinnan kaupungin alueen 50 vuotta täyttäneet pitkäaikaistyöttömät, yleensäkin 25 vuotta täyttäneet työttömät henkilöt. Hoiva- ja hoitoalan työttömien mukaan saamisen korostaminen johtui saaduista kokemuksista tämän ammattialan työttömyyden erityispiirteistä. Vapaaehtoistyö liitettiin mukaan sosiaali- ja terveysalan työllistymiskysymykseen. Todettiin, että vapaaehtoistyössä on paljon alan ammattilaisia ja se voisi toimia yhtenä polkuna palkkatyöhön. Lisäksi nähtiin tarvetta kehittää alan yksityisen puolen tarjontaa.

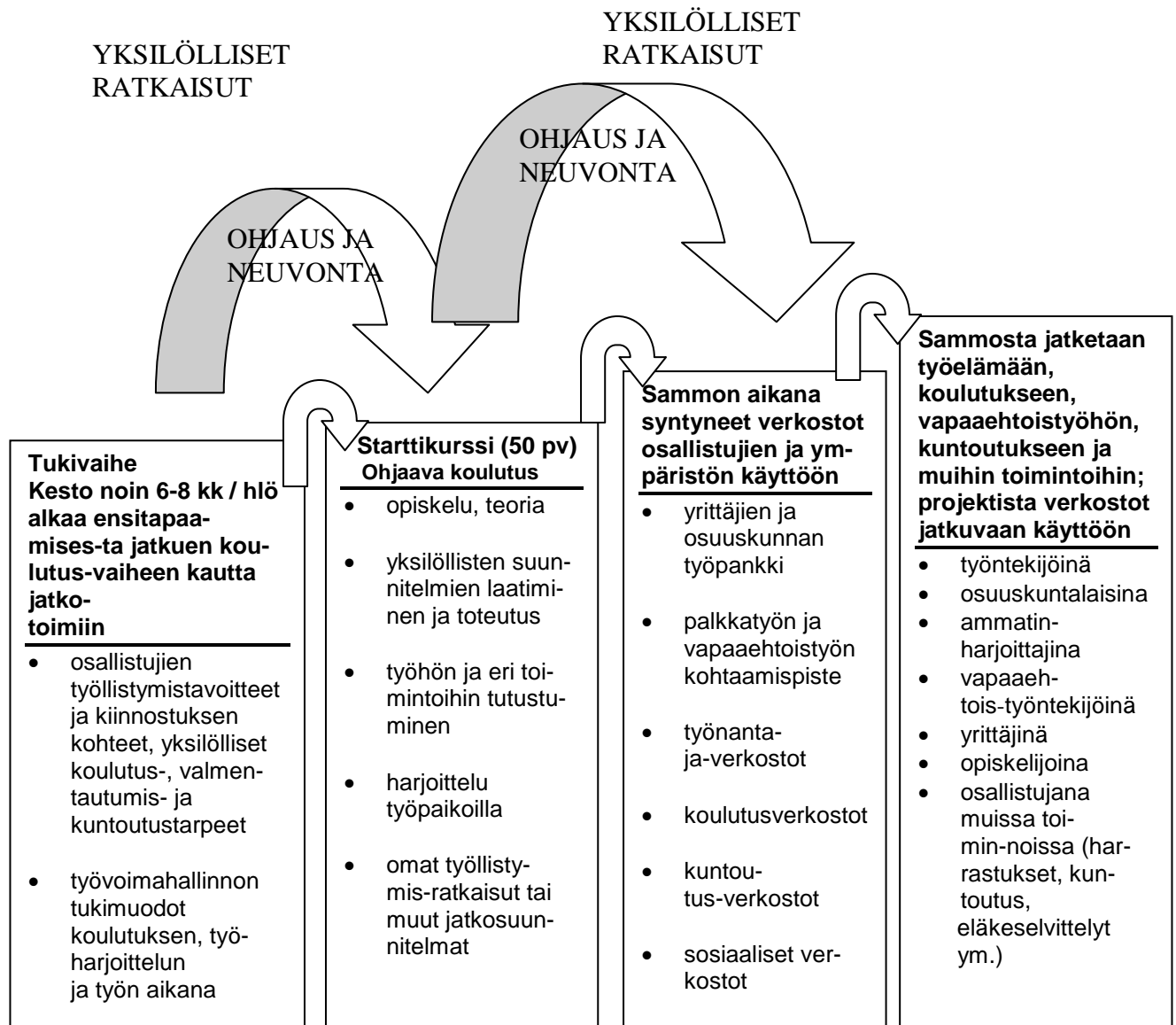
2.2 TAVOITTEENA SYRJÄYTYMISEN EHKÄISY

Sammon tehtäväksi nähtiin toimia yhtenä syrjäytymisen ehkäisemistä tavoittelevana projektina (ks. Eskelinen 2000). Syrjäytyminen on termi, jota käytetään monessa merkityksessä ja monessa yhteydessä. Sammon yhteydessä syrjäytyminen voidaan liittää osaksi osallisuuden ja sosiaalisten siteiden käsitteitä: ihmisten keskinäinen kanssakäyminen ja suhteet – nimenomaan niiden puute – määrittävät osaltaan syrjäytymistä. Yhtäältä tätä tekevät yhteiskunnan palvelujärjestelmät (ks. myös Eskelinen 2000, 27-28 ja Karjalainen 1999, 108-109). Syrjäytymisen katsottiin kuvaavan yksilön huono-osaisuutta sekä huonon kehityksen kehän asteittaista kehitystä ja kasautumista. Näitä indikoivat syrjään joutuminen joistakin palveluista, sosiaalisen kanssakäymisen sekä osallistumisen muotojen puute tai niiden menettäminen, toimeentulon heikentyminen työttömyyden vuoksi jne. Hämeenlinnassa työttömyyttä ja sen seurauksia on lisännyt joidenkin suurten työvoimavaltaisten yksikköjen alasajo ja se, että niiden tilalle ei ole tullut työllistäjiä. Puuttuminen yksilöiden syrjäytymiseen ja sen ehkäisyyn oli tärkeä tekijä Sampo-hankkeen synnyssä.

2.3 SAMPO PROSESSINA

Sammon tehtävänä oli antaa asiakkaille neuvontaa, tietoa, hyvinvointipalveluja ja koordinoitua. Keskiönä näissä olivat yksilölliset ratkaisut. Seuraavan kuvion mukaisesti Sampo voidaan jakaa kartoittavaan ja suunnittelevaan osaan, starttikurssiosuuteen (ks. liite 8), jatkotoimenpiteisiin ja toimenpideosuuteen.

Kuvio 1. Sampo –projekti osallistujan prosessina

Projektin tuki: koulutusta, neuvontaa, palveluja, koordinointia ja tutkimusta

2.4 SAMMON TUTKIMUS

Yksi Sammon lähtökohdista oli, että sen yhteyteen liitetään tutkimusosuus, jonka tarkoitus on toisaalta evaluoida hanketta ja toisaalta toteuttaa kehittämistyötä tuottamalla toimintamalleja ja toimimalla signaalin antajana mahdollisesti tarvittavista muutostoinenpiteistä. Tutkijan työ liitettiin tiiviiksi osaksi muun projektitiimin työskentelyä. Tutkimuksen tehtävänä oli rakentaa malli sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyöstä, analysoida sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä ja käytäntöä Sampo –projektin yhteydessä sekä evaluoida hankkeen toimeenpanoa, tuloksellisuutta, vaikuttavuutta, tehokkuutta sekä yleistä merkitystä (ks. Sampo –projektin arviointiasetelma liitteessä 1; ks. myös Virtanen 1998, liite 1). Arviointiosuudessa on käytetty pitkälti mallina Porin Poveri-projektin arviointiasetelmaa (Virtanen 1998).

Lähtökohtana arvioinnissa on, että siinä noudatetaan triangulatiivisuuden (monipuolisuuden) periaatetta aineiston ja analyysin osalta. Analyysitapa ja kulloinkin käytettävät aineistot julkistetaan sekä tehdään mahdollisimman puolueettomia johtopäätöksiä. Nämä ovat soveltuvia osia laajemmista arviointiraportointiin liittyvistä standardikriteeristöistä, joiden noudattamista vaaditaan rakennerahastojen kautta rahoitettavien projektien arvioinnissa (ks. esim. European Commission 1996; ks. myös Virtanen 1998, 2-3). Johtopäätösten puolueettomuuteen on kiinnitetty erityistä huomiota, koska tutkija on työskennellyt tiiviissä yhteistyössä projektitiimin ja –johdon sekä osallistujien kanssa.

Tutkijalle on annettu vapaat kädet johtopäätösten tekemisessä ja ohjausryhmä on seurannut tutkimusosuuden etenemistä. Tutkimusasetelmallisesti käsillä oleva raportti on luonteeltaan jälkikäteisarviointia (ex post), mutta evaluointiote kokonaisuudessaan on ollut prosessuaalinen ja monitorointiluonteinen: hankkeen yhteydessä on tehty tarkennettu projektisuunnitelma sekä alkupuolella väliraportti, joita voidaan pitää hankesuunnittelua sisältävinä etukäteisarviointeina (ex ante). Varsinainen väliraportti edustaa puolestaan väliarviointia. Projektin julkistamat toimintamallit ovat syntyneet projektitodellisuuden ja –käytäntöjen pohjalta. Arviointiprosessi ja -tulokset ovat edesauttaneet niiden syntymistä.

Projektin tutkimusosuudessa on käytetty useita erilaisia kvalitatiivisia ja kvantitatiivisia aineistoja:

1. osallistujien seurantalomake (kohteena kaikki tutkimusluvan antaneet ja projektin läpikäyneet osallistujat (N= 101); sisältää faktatietoja työhistoriasta, muusta taustasta sekä tietoja osallistujien työllistymispoluista ja osallistujien mielipiteistä projektista; ks. Eskelinen 2000, liite 5); voidaan pitää survey-tyyppisenä aineistona
2. osallistujille tehty kurssin jälkeiset yhteydenotot edellisen lomakkeen seuranta-tietoja varten
3. havainnointi ja niiden päiväkirjat (ohjaavan koulutuksen tilanteet ja kurssien jälkeiset palaverit)
4. osallistujien elämäntarinat (N= 88)
5. henkilökohtaiset opintosuunnitelmat
6. työnantajan lausunnot työhön tutustumisjaksoilta
7. projektipäiväkirjat (projektin kulusta ja hankkeen yhteydessä toteutetuista tapahtumista)
8. case-tapausaineisto osallistujista (vapaamuotoiset keskustelut)
9. viranomais- ja sidosryhmäyhteistyön aineisto (teematyypiset haastattelut sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon edustajille sosiaalisesta kuntoutuksesta; N=11)
10. yrittäjien teematyypinen haastattelu (N= 15)
11. hankkeeseen liittyneen ohjaavan koulutuksen materiaali
12. projektimateriaali vuosilta 1999-2001
13. projektitiimikeskustelut
14. työhallinnon tilastot (alueelliset tiedot)
15. sosiaalitoimen tilastot (toimeentulotuen saaminen)
16. projektia koskevat taloustiedot
17. projektista aiemmin julkaistut raportit aineistoihin
18. ryhmähaastattelu sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyöstä (N=15)

Tutkimuksen arvioinnin kohteena olevat projektin toimeenpano, organisatoriset näkökohdat, tuloksellisuus, vaikuttavuus, tehokkuus ja merkitys raportoidaan pääluvussa 4, yksittäisten Sammon tulosten esittelyn jälkeen. Aineistonkeruun ja analyysin yhteydessä on noudatettu monimetodisuuden periaatetta ja arviointiasetelman osalta monien kriteerien käyttöä (ks. myös Virtanen 1998, 5). Sampoon liitettyssä tutkimuksessa ei ole käytetty vertailuaineistoa, mutta joitakin osallistujien tietoja on verrattu hämeenlinnalaisten pitkäaikaistyöttömien vastaaviin tietoihin.

Luvusta 3 alkaen lukuun 6 saakka on käytössä johtopäätösosa joko päälukujen jälkeen (luku 4, 5 ja 6) tai osalukujen yhteydessä (luku 3). Tässä luvussa (luku 2.3) on edellä numeroitu tutkimuksessa käytetyt aineistot. Vastaavia numeroita käytetään pääluvun tai sivulukujen otsakkeen alaviitteessä viittaamaan siihen, mihin asianomaisen luvun johtopäätökset perustuvat.

3 SAMMON TULOKSET¹

3.1 OSALLISTUJIENTULOREITIT²

Osallistujat tulivat Sampoon vapaaehtoisesti muutamaa henkilöä lukuun ottamatta. Rekrytointi toteutettiin monella tavalla. Sammosta tiedotettiin päivälehdissä, työvoimatoimistosta otettiin suoraan yhteyttä työttömiin työnhakijoihin, hankkeesta tiedotettiin sosiaali- ja terveystoimen eri pisteisiin ja radiossa oli projektia koskevia juttuja. Projektitiimi vieraili hankkeen alussa useissa eri kohteissa kertomassa toiminnan tavoitteista. Jälkikäteen on käynyt kuitenkin selville, että sosiaalitoimen ja terveystoimen yksiköissä olisi pitänyt käydä tiheämmin, jotta niiden kautta olisi tavoitettu enemmän osallistujia.

Kun ensimmäiset osallistujat olivat tulleet starttiosuuteen, alkoi tieto Sammosta levitä suusanallisesti: hankkeen kestäessä tuli useita henkilöitä, jotka olivat kuulleet asiasta tuttavaltaan, joka oli jo koulutuksessa. Kun henkilökohtaisissa opintosuunnitelmissa (osa I) tiedusteltiin osallistujilta, mistä he olivat saaneet tiedon hankkeesta, tuli esille juuri edellä mainittuja tiedotuskanavia. Useimmat olivat saaneet tiedon työvoimatoimistosta, mutta moni oli lukenut asiasta lehdestä, kuullut siitä radiosta tai tuttavaltaan sekä sosiaalitoimiston virkailijoilta. Kaikki kurssit täyttyivät osallistujista määrääjassa. Yksi tähän vaikuttava tekijä oli tiedottamisen onnistuminen: palautteen mukaan potentiaalisilla osanottajilla oli mahdollisuus kuulla asiasta monelta taholta. Tiedon antamisen yhteydessä kiinnitettiin huomiota tarkan kuvan antamisesta projektin tavoitteista ja sisällöstä.

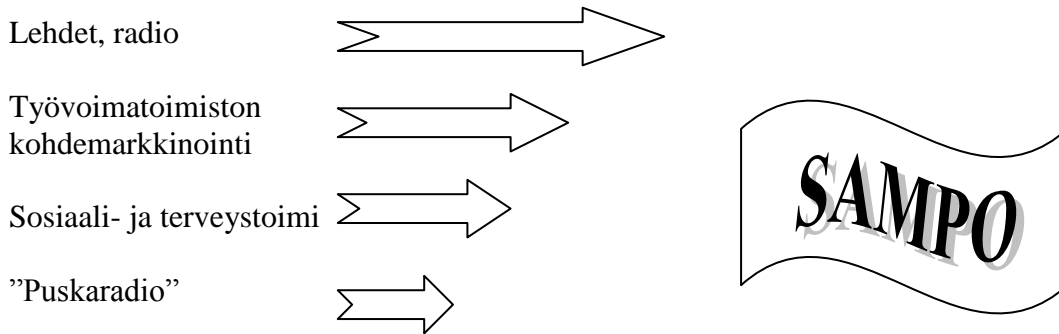
---

¹ Lukua 3 koskevat taulukot ovat liitteessä 2, otsikolla ”taulukot ja kuvat”.

² Aineistona: 5,8,13.; ks. sivu 15

Kuviona osallistujien tuloreitti on seuraava:

Kuvio 2. Sampo –projektin osallistujien rekrytointireitit

3.2 OSALLISTUJAPROFIILI³

3.2.1 Osallistujat – faktatiedot ja elämänhallinnan näkökulma

Taustatiedot

Sampo –projektin aloitti 107 henkilöä, joista kolme keskeytti projektin. Keskeyttäneistä yksi henkilö pääsi opiskelemaan starttiosuuden aikana ja toinen myöhemmin. Sammon kokonaisosallistujamäärä oli näin ollen 104 henkilöä. Kurssveja oli kaikkiaan seitsemän ja niiden osallistujamäärät jakautuivat seuraavalla tavalla (suluissa aineistona käytettävän seurantalomakkeiden lukumäärä; kahdelta ei tutkimuslupaa, yhdeltä puuttui lomake ja kolme keskeytti):

Taulukko 1. Sampo –kurssien osallistujamäärät ja seurannassa mukana olleet (f)

Kurssi	Aloittaneet	Lopettaneet	Seuranta-lomakkeet
I	14	14	14
II	15	14	12
III	15	15	15
IV	15	14	14
V	16	16	15
VI	16	15	15
VII	16	16	16
Yhteensä	107	104	101

Sammon osallistujaprofiili on seuraava (mukana tutkimusluvan antaneet ja joilta saatu seurantalomake):

Osallistujista on valtaosa naisia (82 %/18 %). Hämeenlinnan työvoimatoimiston työttömien työnhakijoiden sukupuolijakauma on lähes tasan (Hämeenlinnan työvoimatoimiston tilastot).

³ Aineisto: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 11, 13, 14, 15

Siviilisäädyn mukaan tarkasteltuna aineistossa on 45 % naimisissa tai avoliitossa olevia, naimattomia on noin viidennes ja leskiä/eronneita noin kolmannes. Valtaosalla (54 %) ei ole enää huollettavia lapsia kotona tai yleensääkään ei lapsia. Keskimääräinen lapsiluku oli 0,88.

Eniten osallistujien joukossa oli 40-50-vuotiaita, keski-ikä on 43 vuotta (vaihteluväli 26-59 vuotta). Yli 50-vuotiaita oli 19 % osallistuneista ja ikäluokkaan 26-40 kuului 40 %. Hämeenlinnan työvoimatoimiston alueen työttömistä 26 % on ikäluokassa 41-50-vuotiaat ja yli 50 vuotta täyttäneitä 38 % (ibid.).

Ammatiltaan tyypillinen osallistuja oli palvelualan edustaja (23 %). Terveystieteiden tai sosiaalialan työtä tehneitä oli seuraavaksi eniten (17 %) ja ATK-, hallinto- ja toimistoalan edustajia 16 %. Jakauma kuvastaa osaltaan naisten suurta osuutta osallistujien joukossa. Varsinaisesti hoito- ja hoivahenkilöstöön kuuluvia oli 14 henkilöä. Alkujaan oli suunnitteilla, että Sampoon otetaan ensisijaisesti hoiva- ja hoivahenkilöstöön kuuluvia, mutta tavoitetta lievennettiin.

Koulutuspohjaltaan peruskoulu/keskikoulu oli 45 %:lla osallistujista, kansakoulun oli käynyt 36 % ja ylioppilastutkinto oli suorittanut viidennes. Hämeenlinnan työvoimatoimiston alueen vastaavan ikäisten työttömien osalta tilanne on seuraava: kansa-/peruskoulu 74 %, keskikoulu 13 % ja ylioppilastutkinto 14 %.

Ammatillinen koulutus oli noin seitsemällä kymmenestä osallistujasta. Viimeinen starttikurssiosuus oli varattu maahanmuuttajille, joita tuli mukaan yhdeksän henkilöä (9).

Johtopäätökset 3.2.1:

- tehokkaan tiedottamisen avulla Sampo-projektiin saatiin suunniteltu määrä osallistujia
- miesten osuus jäi vähäiseksi
- kohtalaisesta perus –ja ammattikoulutustasosta huolimatta tietotaitovajeita oli olemassa
- viimeisellä starttikurssilla olivat maahanmuuttajat ja tšekäläiset yhdessä

Työelämää koskevat tiedot

Valtaosa, lähes kuusi kymmenestä sai työmarkkinatukea, ansiosidonnaisella korvauksella oli noin kolmannes ja peruspäivärahalla kuusi henkilöä.

Kun viimeisimpään työssäoloon lasketaan mukaan tukityö, on aikaa kulunut viimeisimmästä työssäolosta ennen Sampo –projektia keskimäärin kolme vuotta. Kolmanneksella siitä on kulunut aikaa alle vuosi ja lähes seitsemällä kymmenestä korkeintaan kaksi vuotta.

Kun kriteeriksi otetaan se, kuinka kauan on siitä, kun osallistujat ovat työllistyneet vähintään vuodeksi, on keskimääräinen aika kuusi vuotta (moodi välillä yli 5 vuotta – 10 vuotta).

Keskimääräinen työssäoloaika ennen projektia on 15 vuotta. Hajonta on suuri, joukossa on suhteellisen paljon hyvin lyhyen aikaa työssä olleita (18 % korkeintaan 4 vuotta), toisaalta paljon niitä (29 %), joilla työssäoloaika on kertynyt enemmän kuin 20 vuotta. Koulutustaan vastaavassa työssä on ollut 58 % osallistujista.

Valtaosalla, noin kuudella kymmenestä, viimeisin työ on kestänyt alle vuoden. Osaltaan tämä kuvastaa sitä, että kolmanneksella osallistujista tukityö on ollut viimeisin työpaikka. Työt pitemmältä ajalta ovat yleensä kestoaltaan tätä pitempiä.

Enemmistöllä (68 %) mukana olleista on ollut useita työttömyyskertoja ennen hanketta – vain noin viidenneksellä ei ole ollut aiempia työttömyyksiä. Lomautettuna olo ei ole ollut yleistä (17 %). Työttömäksi on jouduttu yleisimmin yksityiseltä (49 %) ja kaupungin tukipaikasta (24 %). Tukityöpaikassa on työskennellyt ennen projektia noin kolmannes.

Yhteenlaskettu työttömyysaika (itse asiassa työstä poissaoloaika) on monella pitkä: keskimääräinen aika on kuusi (6) vuotta. Seitsemällätoista henkilöllä 101:stä on työstä poissaoloa kertynyt yli kymmenestä vuodesta aina pariinkymmeneen vuoteen saakka. Osalla naispuolisista työstä poissaolo on ollut oma valinta, yleisin syy on ollut lapsien hoitaminen kotona. Kuitenkin niin naisilla kuin miehilläkin on pitkiä varsinaisia työttömyysjaksoja ja muita työelämästä poissaoloja.

Työsuhteiden pituus kuvastaa niin ikään osallistujien työssäolon pirstalemaisuutta. Pääasiassa yhdestä kolmeen pitkää työsuhdetta on ollut vain kuudellatoista henkilöllä. Henkilöiden, joilla on ollut sekä lyhytaikaisia että pitkäaikaisia työsuhteita, osuus on 54 % ja niitä, joilla on ollut lähinnä vain lyhyitä työsuhteita on jopa noin kolmannes.

Valtaosa, 63 %, sanoo tehneensä joitakin toimenpiteitä työllistymisensä edistämiseksi. Yhtäältä kolmannes ei ole tehnyt mitään tai juuri mitään toimenpiteitä eli käytännössä olleet varsin passiivisia työnhakijoita.

Ammattia on vaihtamassa noin viidennes. Tyypillinen uusi haluttu ammatti on ATK- ja toimistotyö. On joitakin henkilöitä, jotka haluaisivat vaihtaa hoitoalalta esimerkiksi teollisuus- tai pakkaustyöhön.

Johtopäätökset 3.2.1:

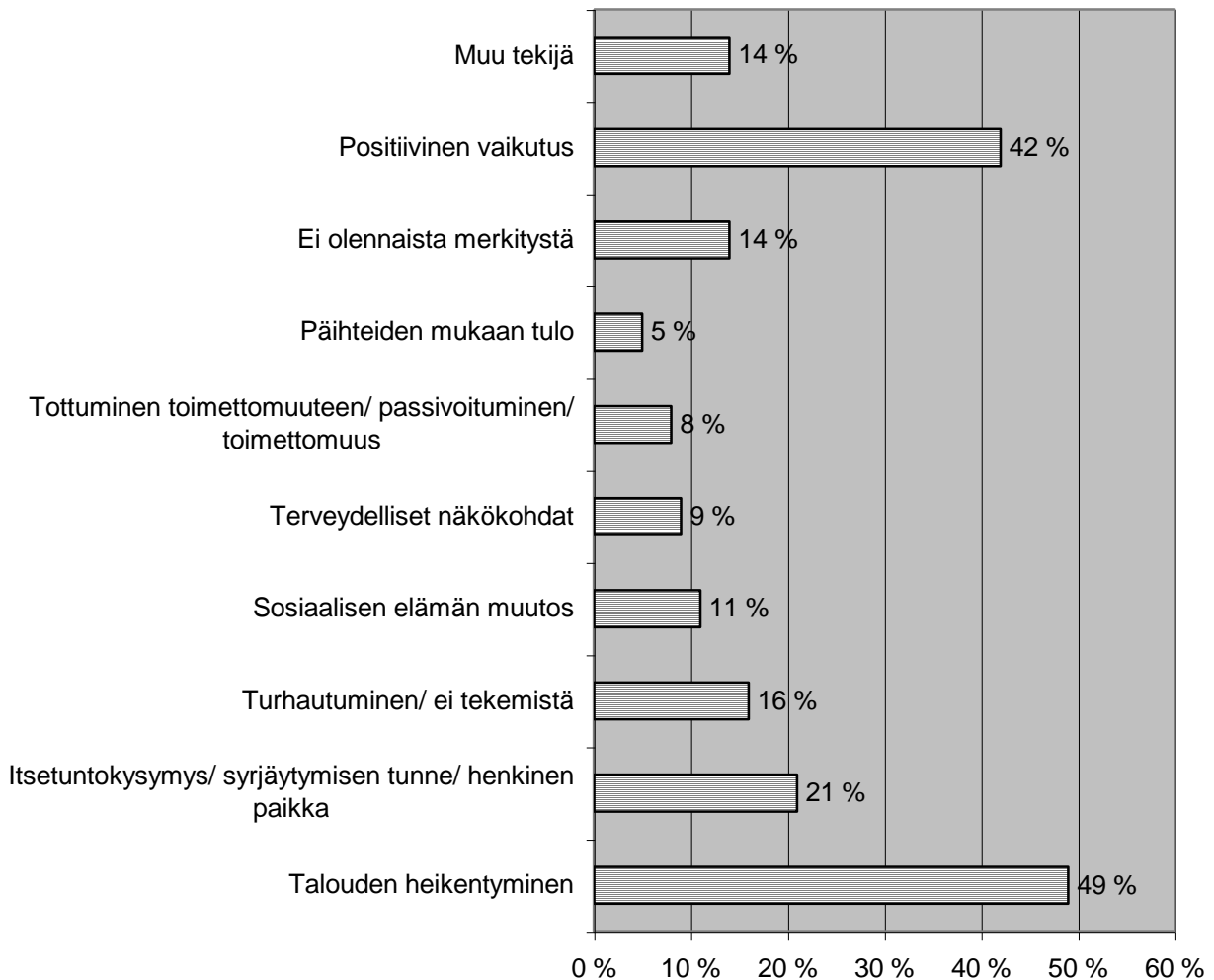
- osallistujien työhistoria on pirstaleinen
- vain harvalla on kokemusta pitkästä työurasta
- monella vuorottelevat tukityö, lyhyet työjaksot ja työttömyysjaksot
- siirtymishalukkuus ammatista toiseen ei ole yleistä

Elämäntilanne, elämänhallinta ja elämisen sujuminen

Tyypillistä osallistujille on, että heillä ei ole huollettavia lapsia tai lapsia on yhdestä kahteen. Työttömyys ja/tai pirstalemainen työhistoria on ollut monen elämää.

Työttömyydellä näyttää olevan sekä kielteinen että myönteinen puolensa seuraavan kuvion mukaisesti.

Kuvio 3. Työttömyyden merkitys elämisen sujumiselle (%)

Työttömyyden kielteisistä puolista korostuvat sen negatiiviset vaikutukset taloudelliseen tilanteeseen. Työttömyys on ollut monelle myös itsetunto- ja syrjäytymiskysymys. Se on turhauttanut, aiheuttanut muutoksia sosiaalisen elämän alueella ja vaikuttanut kielteisesti psyykkiseen ja fyysiseen terveyteen. Joidenkin mielestä työttömyys on aiheuttanut päihteiden käyttöä tai lisännyt sitä.

Yllättävän moni, noin neljä kymmenestä, on kokenut työttömyyteen sisältyvän yksin positiivisia näkökohtia tai positiivisia ja negatiivisia vaikutuksia. Asiaa voidaan tarkastella monesta näkökulmasta. Tarkennusta asiaan löytyy osallistujien kirjoittamista elämänerkeroista ja keskusteluista heidän kanssaan. Työttömyys on voinut merkitä enemmän aikaa perheelle, harrastuksille ja ystäville. Osallistujien kertoman mukaan lähes kaikilla

on jonkinlaisia harrastuksia tai ovat aktiivisia harrastajia. Ainakin jonkinlainen kiinne-kohta elämässä on säilynyt. Riittävätkö harrastukset kuitenkin estämään syrjäytymis-prosessia?

Joillekin työelämästä poissaolo on merkinnyt uuden etsimisen aikaa: pitkään haaveena ollut työpaikan vaihto on tullut mahdolliseksi irtisanomisen myötä. Joiden kohdalla työttömyyden ensivaiheet ovat sujuneet mukavasti, mutta jonkin ajan kuluttua on tullut huoli tulevaisuudesta. Elämäkerrat ja case-tapauskeskustelut osoittavat, että työttömyyden rooli on voitu sisäistää, työttömyyteen on totuttu ja se on alkanut passivoida, kuten seuraava erään osallistujan kommentti osoittaa:

”Ensin työttömyys tuntui mukavalta, mutta pian olin täyspäivätyötön, omaksuin työttö-män osan ja ajattelin, että en pääse työelämään enää koskaan.”

Jos taloudellinen tilanne on ollut jotakuinkin kunnossa, on varsinkin lyhyt työttömyys-jakso ja työelämästä poissaolo saattanut merkitä myönteisiä asioita elämisen laadun näkökulmasta. Kuitenkin realistisesti tarkasteltuna mitä pitempi työstä poissaolajakso on ollut sitä totaalisemmin se on vaikuttanut työn ja työelämän kentästä syrjään joutumiseen, mikä vaikuttaa tulevaisuuden työn saantimahdollisuuksiin. Nämä vaikutukset tulivat selvästi ilmi projektin aikana. Pinnan alta paljastui myös, että työttömyyteen sisältyvät positiiviset seikat olivat usein näennäisiä: pohjalla oli huoli pärjäämisestä tulevaisuu-
dessa tai siitä, kuinka lopulta sijoittuu työorientoituneessa yhteiskunnassa. Kyse saattoi olla suojamuurin rakentamisesta.

Edellä esitetty on siinä mielessä merkityksellistä, että Sammon osallistujien vaikeudet työllistyä liittyvät suuressa määrin puutteellisen tai vanhentuneeseen koulutukseen sekä vähäiseen tai kauan sitten hankittuun työkokemukseen. Vaikuttaa siltä, että työn saannin kannalta on tärkeää pitää aktiviteetteja yllä koko työhistorian ajan. Monella sampolaisella oli ollut lähes yksinomaan lyhyitä työsuhteita. Työssä olon pirstalemaisuus ei näyttäisi olevan hyvä asia pitkällä aikavälillä. Kuitenkin Sammossa mukana olleiden yleinen mielipide oli, että työnhakijalle ei ole tarpeeksi porkkanoita työllistyä esimerkiksi lyhytaikaisiin työsuhteisiin, joista kertyisi kokemusta ja aktiviteetit säilyisivät – pikem-minkin niistä sanktioidaan tukijärjestelmien menettämisellä.

Yli puolella mukana olleista elämää leimaa erilaisten rajoitteiden olemassa olo, joilla on enemmän tai vähemmän merkitystä työelämään menemisessä tai muihin toimenpiteisiin ryhtymisessä. Yleisin (54 %) on jokin fyysinen vaiva (osallistujien itse ilmoittamana). Tyypillisiä vaivoja ovat tuki- ja liikuntaelinten sairaudet, allergiat ja astma.

Yleisiä ovat myös erilaiset psyykkiset vaivat ja oireet, joista mainittiin kuitenkin seurantalomakkeen asian omaisessa kohdassa harvoin. Tämän vuoksi projektitiimi teki arvion näiden olemassa olosta tukenaan elämäkerrat, havainnoinnit sekä henkilökohtaiset keskustelut. Psyykkisiä tekijöitä olivat useimmiten masennus ja kova väsymys. Osalla vaivat näyttivät kytkeytyvän ainakin osaltaan työttömyyteen, usein myös elämisen su-jumisen ongelmiin, esimerkiksi perhekysymyksiin. Arvion mukaan psyykkisiä oireita ja vaivoja on lähes kolmella kymmenestä (27 %).

Erikseen arvioitiin päihteiden, ensisijaisesti alkoholin ongelmallista käyttöä. Tätä ilmeni yli viidenneksillä osallistujista. Sekä psyykkisten vaivojen ja päihteiden ongelmakäytön osalta on saatu samanlaisia arvioita myös muista tutkimuksista ja selvityksistä (ks. esim. Lähteenmäki 2001).

Johtopäätökset 3.2.1 :

- työttömyydelle löytyi positiivinen ja negatiivinen merkitys
- lopulta työttömyydessä on kyse toimeentulosta, kuitenkin työn puutteella oli laajoja muitakin negatiivisia heijastuksia
- passivoituminen työttömyyden aikana on ongelma
- erilaisia terveysongelmia osallistujilla oli paljon
- päihteet ovat suuri ongelma työllistymis- ja syrjäytymiskysymyksen yhteydessä

3.2.2 Aktiivisista passiivisiin – osallistujatyypit

Sammon osallistujat voidaan tyypitellä projektin kokemuksiin perustuen seuraaviin ryhmiin:

Kuvio 4. Sammon osallistujaryhmät, tyypittely (N=101, %)

Eniten, neljä kymmenestä, osallistujissa oli motivoituneita eteenpäin pyrkijöitä, joille työllistyminen oli tärkeä ja jotka tekivät sen hyväksi erilaisia toimia. Yleisesti ottaen tämä ryhmä oli projektimyönteinen. Tyypillistä heille oli kyky irtautua sellaisista aiemmista negatiivisista ominaisuuksista ja asioista (asenteet, muutosvastarinta, erilaiset oirehtimiset, riippuvuudet jne.), jotka ovat mahdollisesti ainakin osittain ehkäisseet heidän työllistymistään.

Niiden henkilöiden osuus, joilla oli vielä joitakin ongelmia selvitettävänä oli suhteellisen suuri. Oli selvästi nähtävissä, että ongelmat häiritsevät työllistymistä ja näihin tulisi kiinnittää huomiota.

Henkilöitä, joille työllistyminen ei ollut tärkeää tai jotka pelkäsivät työhön menemistä, oli tiimin arvion mukaan osallistujista 16 %. Ryhmän työn hakua leimasi passiivisuus työn haun suhteen. He eivät reagoineet esim. työpaikkailmoituksiin, joista projektitiimi heille tiedotti. Heidän joukossaan näytti olevan myös niitä, joilla ei ollut taloudellista pakkoa siirtyä työelämään.

Muutaman henkilön katsottiin kuuluvan ryhmään, joka olisi työllistynyt mitä todennäköisimmin ilman projektin apua. Pieni osa heistä oli sellaisia, jotka eivät hakeneet työtä aktiivisesti, muut olivat sen suhteen aktiivisia. Toisaalta Sampo vahvisti heidän suunnitelmiaan.

Tukityöorientoituneilla oli halu työskennellä lähinnä tuella. Vain pieni osa heistä käytti tätä menetelmää välietappina tavoitellakseen myöhemmin varsinaista työpaikkaa.

Johtopäätökset 3.2.2:

- suurin osa kurssilaisista on luokiteltavissa henkilöiksi, joilla on halua ja kykyä hakeutua työelämään; työllistyminen on kuitenkin vielä jostakin kiinni, tukitoimia tarvitaan
- osa tarvitsee erityisiä kuntoutustoimenpiteitä
- osalle voidaan miettiä muita ratkaisuja kuin työllistyminen
- pieni vähemmistö ei ole työelämäorientoitunut

3.2.4 Hoitohenkilöstö ryhmänä⁴

Viidennelle kurssille päätettiin ottaa lähinnä hämeenlinnalaista hoito- ja hoivahenkilöstöä. Heitä tuli mukaan koulutukseen 8. Muilla kursseilla heitä oli 6 eli koko projektin aikana 14. Viimeinen eli 7. kurssi oli varattu maahanmuuttajille, joita tuli kaikkiaan 9. Näillä molemmilla ryhmillä oli erityispiirteitä, joiden vuoksi heitä analysoidaan omana ryhmänään.

Muiden ryhmien tavoin hoito- ja hoiva-alan henkilöstön joukossa oli niitä, joilla oli lyhyt aikaisempi työkokemus ja osa oli ollut töissä pitkään. Pirstaleinen työhistoria, lyhytaikaiset työjaksot olivat heille kuitenkin tyypillisiä. Muita ryhmiä suhteellisesti useammin heitä kuvasi jaksamiseen, masentuneisuuteen ja elämisen tilanteisiin liittyvät ongelmat. Töihin sijoittuivat ne, jotka selvittivät ongelmiaan ja hakivat aktiivisesti töitä. Valtaosa hoito- ja hoivahenkilökunnasta sijoittui johonkin toimenpiteeseen projektin jälkeen. Kaksi ryhmän edustajista halusi vaihtaa ammattia.

⁴ Aineisto: 1, 3, 6, 7, 8, 11,13 (pääasiallinen)

Tämän ryhmän perusteella voidaan todeta, että heillä on mahdollisuus saada oman alan työtä, joilla elämisenhallintaan liittyvät asiat ovat kunnossa ja jotka hakevat työtä aktiivisesti. Heitä otetaan mielellään tukimuotoisiin töihin ja sijaisuuksia on usein tarjolla. Estävinä tekijöinä näyttävät olevan epäröinti ammatin jatkoon suhteen ja keskeneräinen ongelmien ratkominen sekä osalla valmius ottaa vastaan pätkätöitä.

Mitä ilmeisimmin nämä henkilöt ovat olleet työttömänä ennen projektia, ei niinkään siitä johtuen ettei töitä olisi ollut, vaan siitä, että he eivät ole olleet valmiita ottamaan lyhytaikaisia työsuhteita. Projektin yhteydessä osa heistä alkoi hakea lyhytaikaisia työsuhteita, joiden kautta arvelivat voivansa päästä myöhemmin pitempiaikaiseen työhön. Tämän ryhmän edustajia vaivasi pelko ammatissa pärjäämisestä, mikäli työkokemuksta oli päässyt kertymään vähän tai viimeisestä työsuhteesta oli pitkä aika.

Johtopäätökset 3.2.3:

- Sampoon yhdelle kurssille erikseen valitun hoito- ja hoivahenkilöstön työllistymiskysymys oli jossakin suhteessa kompleksisempi kuin muiden ryhmien
- projektin jälkeinen sijoittuminen oli usein yhteydessä omaan aktiivisuuteen
- voidaan kysyä, miten laajaa todellinen työttömyys hoito- ja hoivahenkilöstön piirissä on vai onko kyse haluttomuudesta työllistyä alalle ominaisiin epätyypillisiin työsuhteisiin sekä pakkotahtiseen työrytmiin

3.2.4 Maahanmuuttajat ryhmänä⁵

Matkan varrella syntyi idea ottaa mukaan maahanmuuttajia. Oli tarpeen saada heille Sammon tyyppistä toimintaa. Haluttiin nähdä, millaisia ryhmävaikutuksia sekaryhmällä olisi. Maahanmuuttajat tulivat Venäjältä ja Baltiasta. Heidän ominaispiirteitensä olivat hyvä koulutustaso ja yleensä suhteellisen pitkä työura omassa maassaan. Työhistoria ei ollut pirstaleinen. Ryhmä oli yleisesti ottaen motivoitunut hakemaan töitä, erityisiä selvitettäviä ongelmia ei juurikaan ollut.

Useimmilla heistä oli selvät suunnitelmat tulevaisuutensa osalta. Projektista saadun kokemuksen mukaan tiimi arvioi, että kuusi yhdeksästä maahanmuuttajasta oli motivoitunut eteenpäin pyrkijä ja sama määrä erittäin aktiivisia vaikuttamaan omaan tulevaisuuteensa. Kahdeksan yhdeksästä sijoittui projektin loputtua toimenpiteisiin. Ei sijoittunut hakee opiskelemaan syksyllä. Maahanmuuttajia lähti opiskelemaan, tukitöihin ja oppisopimuksen piiriin. Sampo selkiytti heidän omia ajatuksiaan ja suunnitelmiaan sekä paransi osaltaan heidän kielitaitoaan. Omana ryhmänään heitä voidaan pitää siksi, että omassa maassaan heillä on työllistyminen ollut kunnossa, eikä Suomessakaan heillä ole varsinaisia muita esteitä työllistymiseen kuin kielitaidon puutteellisuus ja työkokemuksen puute Suomessa. Kontaktit suomalaisiin saman kurssin osallistujiin olivat suhteelli-

⁵ Aineisto: 1, 2, 3, 4, 7, 8, 11, 13

sen vähäiset ehkä osaltaan kieliongelman vuoksi. Osa suomalaisista koki ryhmän rik-kautena ja pieni osa suhtautui varauksella (vrt. Monet –projekti 1998-2000 2001, 9).

Johtopäätökset 3.2.4:

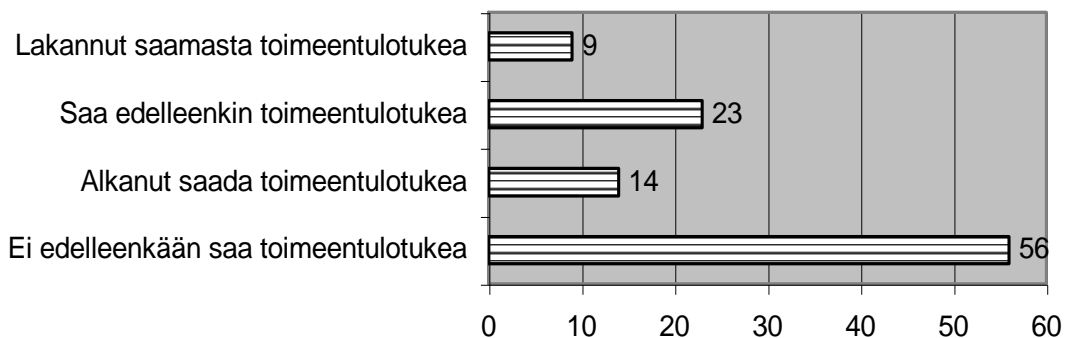
- maahanmuuttajien ongelma oli lähinnä puutteellinen kielitaito, Sammon ryhmä oli pääsääntöisesti aktiivinen ja sijoittui hyvin

3.2.5 Toimeentulotuen saaminen⁶

Lähes neljä kymmenestä osallistujasta ilmoitti saavansa toimeentulotukea oman startti-kurssiosuuden alkamishetkellä. Vuonna 1999 Hämeenlinnan kaupungin asukkaista oli toimeentulotuen saajia 10,63 %, koko maan osuus oli 9,54 % (SOTKA).

Kun toimeentulotuen saantia tarkasteltiin kaikkien osalta ajankohtana 1.1.2000, oli toi-meentulotuen saajia 31 % osallistujista. Noin puolitoista vuotta myöhemmin saajien osuus oli 37 % eli osuus olisi hieman noussut. Ajanjaksojen välillä oli tapahtunut seu-raavaa:

Kuvio 5. Osallistujien toimeentulotuen saannin kehitys ajanjaksojen 1.1.2000-28.5.2001 välillä

Taulukon perusteella voidaan päätellä lähinnä se, että ne, jotka ovat päässeet normaalin työsuhteen piiriin, ovat lakanneet saamasta toimeentulotukea. Muilta osin Sammon ai-kana eivät toimeentulotukimenot ole vähentyneet. Osan Sammossa mukana olleiden taloudellinen tilanne oli heikko eli toimeentulotuen tarve oli ilmeinen.

Mitä ilmeisimmin uutena toimeentulotuen piiriin tulleen 14 henkilön taustana on se, että he ovat tipahtaneet ansiosidonnaisesta työttömyysturvasta. Osa ei ole esimerkiksi ehtinyt kerryttää vaadittavaa 10 kuukauden työvoimapolitiisessa toimenpiteessä oloa.

⁶ Aineisto 1, 8, 15

Joillakin toimeentulotuen saamiseen on saattanut johtaa myös puolison työttömäksi joutuminen. Projektin merkitys toimeentulotuen saamisessa ei näy lyhyellä aikajänteellä. Työllistymisen myötä, myös koulutuksessa olevat potentiaalisina työllistyjinä, toimeentulotuen saajien lukumäärä vähenee.

Toimeentulotuki on tarpeellinen viimesijainen toimeentulon muoto. Kuitenkin se muodostuu helposti automaattiksi monelle työttömälle. Vaihtoehtona olisi lyhyiden työjaksojen vastaan ottaminen, mutta käytännössä tähän ei ole työttömän näkökulmasta tarpeeksi houkuttelevia tekijöitä – päinvastoin sanktioita.

Johtopäätökset 3.2.5:

- toimeentuloturvan saaminen oli yleistä
- toimeentuloturvan saamisen tilanne vaihteli projektin aikana: työllistyminen luonnollisesti vähensi sitä ja elämäntilanteessa tapahtuneet kielteiset tapahtumat lisäsivät sen saantia
- onko toimeentulotuen saaminen yhteydessä lyhyisiin työsuhteisiin; moni elää toimeentulon rajoilla, työhön meneminen ei heti vaikuta taloudellisen tilanteen paranemiseen varsinkaan lyhyen työjakson ja pienen palkan työsuhteissa

3.3 YHTEISTYÖN TOTEUTUMINEN⁷

3.3.1 Sosiaalitoimi ja työvoimahallinto

Sammon keskeinen tavoite oli kokeilla ja kehittää projektissa yhteistyömenetelmiä sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon välillä. Yhteistyön päämuodoksi valittiin työparityöskentely, mikä tarkoitti sitä, että sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja toimivat yhdessä asiakastyössä käyttäen hyväkseen oman alan tietämystään. Samalla heidän tuli toimia linkkinä omalle hallinnon alallensa. Työparityöskentely edusti yhteistyön alkumallia, jonka tulosten perusteella voitaisiin rakentaa pitemmälle viety yhteistyön malli (ks. Eskelinen 2001, 17-18). Parityöskentelyn odotettiin tuottavan erilaisia synergia- ja koordinaatioetuja. Sosiaalityöntekijä oli kokopäivätoiminen ja työvoimaneuvoja työskenteli Sampo –projektissa noin kaksi päivää viikossa. Heillä oli yhteinen palvelupiste Sammon tiloissa ja he osallistuivat usein ohjaavaan koulutukseen sekä muihin tilaisuuksiin, joissa asiakkaat olivat mukana.

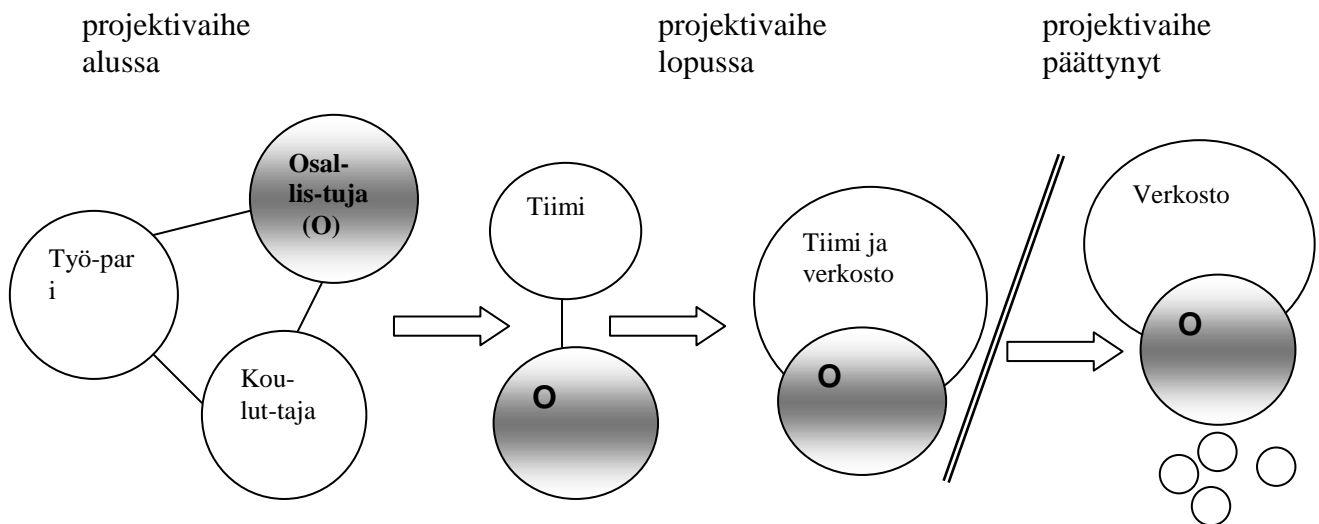
Työparityöskentelyn edut asiakkaan näkökulmasta olivat kiistattomat, myös asiakaspalaute todistaa tämän. Se toi toimintaan yksilöllistä asiakaspalvelua, jossa otettiin huomioon asiakkaan tausta, tarpeet ja tavoitteet. Heidän työskentelyllään oli asiakkaiden omaehtoista toimintaa aktivoiva vaikutus. Osaltaan parityöskentely muutti asiakkaiden käsitystä viranomaistoiminnasta: tietoa, ohjausta ja neuvontaa saatiin yhdestä paikasta. Tiedon välityksen nopeus ja tilannekohtaisuus olivat asiakkaiden mielestä suuri etu. Sampo nähtiin erityisesti työparityöskentelyn kautta pehmentämässä suhdetta viran-

⁷ Aineisto: 1, 7, 9, 10, 12, 13, 17, 18

omaisiin päin. Osallistujista moni toi tyytyväisenä esille sen, että työparilla oli aikaa ottaa esille työllistymiskysymyksen lisäksi heitä askarruttavia elämänhallintaan ja –sujumiseen liittyviä asioita (ks. tarkemmin työparityöskentelystä Eskelinen 2001, 17-22). Jatkuvan tuen tarve tuli selvästi esille hankkeen yhteydessä ja työpari toteutti tätä ideaa käytännössä hyvin.

Osallistujien eteneminen suunnitelmissaan projektin aikana tapahtui useassa vaiheessa ja eri työntekijöiden tukemana (ks. kuvio alla). Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että osallistujat eivät jäisi vain projektin varaan, vaan siirtyisivät sen päättyessä olemassa olevien palvelujen piiriin ja verkoston toimijaksi. Projektin osallistujien asioiden siirto projektin jatkotyöksi onnistui vaihtelevasti, selväksi puutteeksi jäi nimettyjen yhteys-henkilöiden puuttuminen normaalipalvelujen piiristä. Tavoiteasettelun mukaan prosessia voi kuvata seuraavasti:

Kuvio 6. Osallistujan eteneminen projektissa

Sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja-työparin työskentelytavalla oli positiivisia vaikutuksia heidän itsensä kannalta. Se toi syvyyttä omaan työhön, toi esille selvemmin myös pitkäaikaistyöttömyyden taustatekijöitä ja vahvisti käsityksiä siitä, että työttömyys ei ole mustavalkoinen asia ja että monen muun elämisen alueen tavoin kaikki siinä vaikuttaa kaikkeen. Työnkuvan sekoittuminen teki heidän työstään entistä mielekkäämmän ja työmotivaatio kasvoi sen myötä, että toiminnan vaikutukset olivat monesti käsin koskeltavia. Parityöskentely auttoi heitä tarkentamaan asenteitaan omaa työtään kohtaan (ks. Salmi 2000 ja Seppänen 2001.)

Työpari löysi toiminnastaan myös huonoja puolia. Erityisesti työvoimaneuvoja koki, että varattu aika, 2 päivää viikossa oli kuitenkin kaikkiaan liian vähän asiakaspalveluun. Niin ikään tuli esille mielipide, että aluksi suhtautuminen projektityöhön oli yleisesti epäilevä. Tiedotuksen avulla epäilyt vaimenivat. Sampo erillisenä projektina tuki sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa. Vahvuustekijänä oli se, että Sampo –hankkeen yhteydessä yksittäiselle asiakkaalle oli runsaasti aikaa.

Työvoimaneuvojalla oli suora linkki työvoimatoimistoon, mikä osaltaan johtui siitä, että hän työskenteli siellä päätoimissa. Työvoimatoimiston henkilökunnasta sen päällikkö ja osa työvoimaneuvojista oli työllistymisasioissa ja kuntoutusasioissa yhteistyössä projektin kanssa. Kiinnostus projektia kohtaan lisääntyi projektin loppua kohden. Sosiaalitoimiston osuus sen toimeentulotuen toimistopäällikköä ja hänen joitakin alaisiaan lukuun ottamatta jäi vähälle. Sosiaalityöntekijä teki sosiaalityön piiriin kuuluvia asioita Sammossa, toimeentulotuki ei kuulunut kuitenkaan tähän kategoriaan. Tiiviimpi yhteistyö myös sosiaalitoimen kanssa olisi ollut tarpeen koordinaatioetujen ja projektin sekä sosiaalitoimen yhteisten käytäntöjen saavuttamiseksi. Erityisesti sosiaalityöntekijöiden aktiivisempi osallistuminen tiedon ja mielipiteiden vaihtoon olisi ollut hyödyllistä.

Yhdistikö Sampo sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyötä? Välillisesti kyllä. Jo sen, että Sampo julktoi selvästi molemmille osapuolille yhteistyön kehittämisen ajatuksen mielekkyyden ja piti asiasta keskustelua yllä, voi arvioida vaikuttaneen osaltaan siihen, että yhteistyötä lähdettiin kehittämään laajemmaltikin kuin Sammon yhteydessä. Keväällä 2001 kaupunginhallitus asetti kaksi työryhmää tekemään esitystä kuntouttavan työtoiminnan järjestelyistä Hämeenlinnassa. Sammossa kehitetty yhteistyömuoto liittyy olennaisena osana kuntouttavaan työhön. Molempien osapuolten henkilöstön osalle tehdyt teemahaastattelut osoittavat yhteistyön kehittämisen halukkuuden. Sammon yhteydessä saadut välitutkimustulokset ovat tuoneet selvästi esille yhteistyön kehittämisen tarpeen asiakastyön laadun kehittäjänä ja parantajana (Eskelinen 2000 ja 2001).

Projektin aikana toteutettiin laajemman yhteistyön kehittämiseksi työnhakuklubi –palvelu ja siihen sisältyvät sosiaalisen kuntoutuksen tapahtumat luentoineen ja keskusteluineen. Klubin tehtävänä on toimia neuvonta- ja informaatiopisteenä Sampo –projektissa olleille ja muillekin (ks. Eskelinen 2001, 37-40). Klubin tilaisuuksissa on käynyt mukavasti sampolaisia. Luento- ja tietoisuustilaisuuksien tarkoitus on ollut antaa tietoa erilaisten sosiaalisten ja terveydellisten ongelmien luonteesta ja kertoa niiden ehkäisy- ja parannuskeinoista. Tilaisuuksiin osallistuttiin, mutta sampolaisten osallistuminen jäi odotettua pienemmäksi. Yhteistyön kehittäminen jatkui myös Sammon piirissä ja johti siihen, että projektin yhteydessä luotiin yhteistyön malli, joka perustuu Sammossa esiin tulleisiin käytäntöihin. Mallista tarkemmin luvussa 5.

3.3.2 Sammon verkostot

Sammon verkostokumppaneita olivat muun muassa Hämeenlinnan kaupunki, hämeenlinnalaiset yrittäjät, terveydenhuoltosektori, sosiaalitoimi ja työvoimahallinto, Kela ja ohjaavasta koulutuksesta vastaava taho. Vapaaehtoistyön keskus Pysäkin koordinaattori kuului projektin tiimiin.

Hämeenlinnan kaupungin kanssa tehtiin monenlaista yhteistyötä. Yksi intensiivisimmistä yhteistyömuodoista olivat neuvottelut työ- ja harjoittelupaikkojen löytymisestä. Kaupunki pystyi tarjoamaan pääasiassa tukityöpaikkoja. Kaupungin johdon kanssa käytiin myös yhteisiä keskusteluja Sampo –hankkeen roolista ja sen toiminnan sisällön kehittämisestä yhtenä Hämeenlinnan kaupungin työllistymisprojektina.

Yrittäjiä lähestyttiin noin 1500 kirjeellä (ks. liite 5), joissa tiedusteltiin heidän työntekijätarvettaan ja informoitiin Sampo –projektista ja sen osallistujista. Kirjeiden perusteella on saatu kolmisenkymmentä työtarjousta, joista muutama on johtanut työpaikan saamiseen. Sampo –hankkeen projektikoordinaattori ja tutkija aloittivat yrityskäynnit vuoden 2000 loppupuolella, myöhemmin mukaan tuli työvoimaneuvoja. Käyntien yhteydessä tehtiin teemahaastattelu. Sammon osalta on käytettävissä 12 yrityskäynnin aineisto ja työvoimatoimiston käynneistä on saatu kolme haastattelua (ks. asiasta tarkemmin Eskelinen 2001, 33-37). Vaikka projektin loppuun mennessä ei näihin yrityksiin saatu työntekijöitä, voi käynneillä olettaa olevan merkitystä tulevaisuuden näkökulmasta. Yrittäjiltä saatiin arvokasta tietoa työllistymiseen liittyvistä kysymyksistä. Jälkikäteiskriittisenä voidaan todeta, että yrityksiin olisi pitänyt ottaa yhteyttä heti projektin alussa.

Sammon tiimi teki vierailuja Hämeenlinnan terveystieteiden keskukseseen sekä keskussairaalaan. Käyntien yhteydessä informoitiin Sammosta sekä tarkasteltiin mahdollisia yhteistyömuotoja (rekrytointi projektiin sekä sosiaalisen kuntoutuksen muodot). Käyntejä olisi kuitenkin pitänyt tehdä enemmän.

Sosiaalitoimen osalta sosiaalityöntekijöitä ja vanhusten kotihoidon edustajia informoitiin projektista ja päätettiin yhteisistä rekrytointi- ja työllistymistoimista. Yhteistyön sosiaalitoimiston voidaan nähdä liian suppeana. Tehokkaampi koordinaatio olisi ollut tarpeellista. Koordinaatioon olisi voinut sisältyä asiakkaan työllistymiseen liittyvien asioiden ennakoiminen. Sosiaalityöntekijöiden kanssa olisi voitu keskustella, mitä seikkoja liittyy sosiaalitoimistoon Sammosta takaisin tulevien asiakkaiden työllistymiseen. Sosiaalitoimistossa tulisi ottaa esille enemmän asiakkaiden työllistymiseen liittyviä näkökohtia. Jatkotyöskentely oman sosiaalityöntekijän kanssa olisi tähdellistä.

Sosiaalitoimintaa enemmän Sammolla oli yhteistyötä työvoimatoimiston kanssa, mikä osaltaan johtui työvoimaneuvojan Sammon ja toimiston yhteisestä työosuudesta. Työvoimatoimiston henkilöstöpalavareiden yhteydessä voitiin informoida projektin kuulumisia, puhelin- ja muissa keskusteluissa miettiä yhteisiä käytännön työllistymistä edistäviä toimia jne.

Kelan edustaja vieraili puolestaan Sammon kursseilla kertomassa asiaan kuuluvista etuuksista.

Projektin aikana kävi ilmi, että ohjaavasta koulutuksesta vastaavan tahon (Sammossa Tampereen ammatillinen koulutuskeskus, TAKK) tulisi olla tiiviissä yhteistyössä projektin kanssa. Kurssilaisille järjestetty ohjaava koulutus onnistui myös osallistujien mielestä hyvin, palautteessa kysytty kurssin keskiarvo oli koko ajalta 8.8. Sen sijaan alussa esitetty innovatiivinen idea kouluttajatahon integroitumisesta tiiviisti Sampo –tiimiin työllistymistoimien ja kuntoutuksen osalta olisi vaatinut joiltakin osin tehokkaampia toimenpiteitä ja tiiviimpää kanssakäymistä.

Vapaaehtoistyön merkitys oli suuri projektin yhteydessä. Sen tehtävänä oli toimia kohtaamispisteenä palkka- ja vapaaehtoistyölle. Kohtaamispiste liittyi sosiaali- ja terveysalaan ja sen palveluihin, esimerkiksi osuuskunnalle välittyvinä tilauksina. Kävi ilmi, että vapaaehtoistyö voi olla yksi etappi työllistymisen polulla – siitä voi olla apua työllistymisen ja työttömyyden tilanteissa. Vapaaehtoistyön keskus Pysäkin osalta myös rekrytointi oli molemmin puolta: sieltä tuli osallistujia Sampoon ja Sammosta voitiin tulla

Pysäkillä harjoittelemaan, tukityöhön tai vapaaehtoistyöhön (ks. Vapaaehtoistyön osuudesta tarkemmin Eskelinen 2001, 27-32).

Sammon kanssa yhtä aikaa käynnissä olleiden, muun muassa mielenterveys-, perhe- ja maahanmuuttajatyössä toimineiden vapaaehtoisjärjestöjen projektien kanssa tehtiin jonkin verran yhteistyötä. Yhteistyöhön kuului Sammon osallistujien rekrytoiminen työntekijöiksi joihinkin projekteihin tai joidenkin projektien asiakkaiden rekrytointi Sammoon.

Johtopäätökset 3.3:

- työparityöskentely oli onnistunut sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön muoto sekä asiakkaan että työparin itsensä kannalta
- verkostotyö oli merkityksellistä, asiakkaiden kannalta liian vähän ehdittiin tehdä
- projektin kontaktit kehittyivät tiiviiksi työvoimatoimistoon päin, sosiaalitoimiston kanssa vastaavanlainen kontakti saavutettiin toimeentuloturvatyöskentelyn kanssa
- yritys yhteistyö oli tärkeää
- ohjaava koulutus ostettiin ulkopuoliselta; kouluttajatahon yhteistyö tiimin kanssa on tärkeää asiakastyön näkökulmasta
- vapaaehtoistyö oli tärkeä yhteistyökumppani

3.4 SOSIAALISEN KUNTOUTUKSEN TOTEUTUMINEN⁸

3.4.1 Sosiaalisen kuntoutuksen laaja merkitys

Sosiaalinen kuntoutus on yksi Sammon keskeisistä käsitteistä ja käytännön toiminnan välineistä. Projektin seitsemän starttikurssia ovat osoittaneet, että osalla niillä olleista oli sellaisia sosiaalisia, psyykkisiä tai fyysisiä haittoja, vaivoja tai ongelmia, jotka voivat vaikeuttaa työllistymistä ja työssä olemista.

Sammon arkitilanteet toivat esille sen, että sosiaalista kuntoutusta vaativat asiat ovat moninaisia ja sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteiden tulisi olla laaja-alaisia. Osaltaan ongelmat ovat nivoutuneet eri tavoin yhteen työttömyyden kanssa. On nähty tarvetta laajentaa sosiaalisen kuntoutuksen käsitettä yksilöstä häneen suhteeseen ympäristöönsä laajasti ymmärrettynä. (ks. myös Holma 2000, 11).

Jotta sosiaalisen kuntoutuksen tavoitteet voidaan laajentaa yksilötasolta yhteisöön integroitumistavoitteiseksi, tulisi kiinnittää huomiota kuntoutuksessa mukana olevien välittömään ympäristöön, yhteisökytymykseen sekä suhteeseen yhteiskuntaan. Sosiaalisen kuntoutuksen yhtenä käytännön elementtinä on myös ymmärryksen lisääminen asiakkaiden ja palveluviranomaisten välillä, mikä tuli esille sosiaalisen

⁸ Aineisto: 1, 2, 4, 5, 7, 8, 9, 12, 13, 17, 18

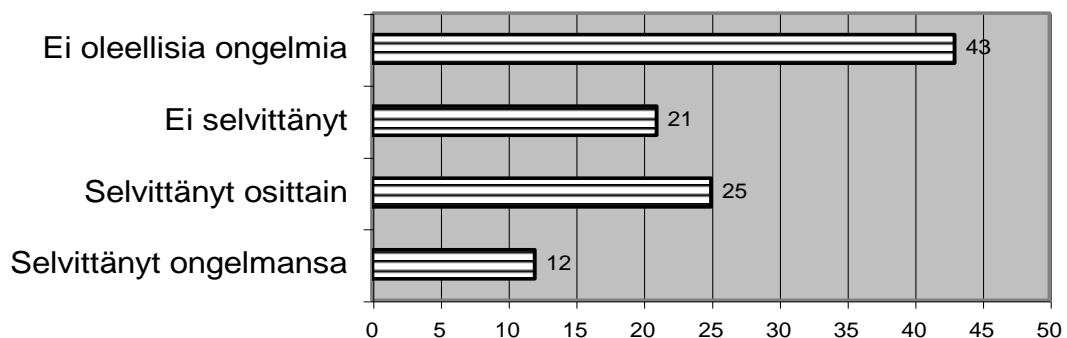
kuntoutuksen teemahaastattelussa (ks. myös ESR-projektisuunnitelma 1999; Holma 2000, 47).

Sampo toi tulokseksi, että osalla mukana olevista on sekoitus erilaisia ongelmia ja fyysiset sairaudet/vaivat saattavat olla osa niitä. Sosiaalinen kuntoutus tuli esille seuraavien asioiden yhteydessä:

- alkoholi ja muut päihteet (n. 20 %)
- perhe-elämään liittyvät elämisen sujumisen ongelmat
- sosiaaliset kontaktit/suhteet, yhteisöllisyys, suhde viranomaisiin, yksinäisyys
- taloudelliset ongelmat (maksukyky)
- psyykkiset oireet, vaivat ja sairaudet, tunnepuolen hallinta
- lukihäiriö, oppimishäiriöt
- osallistumattomuus, passiivisuus, eristäytyminen
- asenteiden jäsentämättömyys, ennakkoluulot, paikalleen jääminen
- erilaiset riippuvuudet
- vastuunottokysymykset

Projektitiimi arvioi, kuinka monella osallistujista oli erilaisia yllä mainittuja ongelmia (poisluettuna taloudelliset ongelmat) ja kuinka moni selvitteli niitä projektin aikana. Tätä kuvataan seuraavassa kuviossa.

Kuvio 7. Osallistujien ongelmien esiintyminen ja niistä selviäminen (%)

Asiakkaan kanssa keskusteluihin ja havainnointiin perustuva tiimin tekemä arvio on suuntaa antava. Monet mainituista seikoista olivat projektin aikana konkreettisesti havaittavissa erilaisissa arkipäivän tilanteissa. Tuloksen mukaan erilaiset ongelmat ovat hyvin yleisiä, lähes kuudella kymmenestä ilmeni niistä jotakin – joillakin useita yhtä aikaa. Osa mainituista tekijöistä voi haitata henkilön työllistymistä tai muuta sijoittumista.

3.4.2 Sosiaalinen kuntoutus Sampo –hankkeessa

Seuraavassa etsitään vastausta sosiaalisen kuntoutuksen osalta: mitä kuntoutuksen menetelmiä Sampo –projektissa käytettiin sekä miten eri ongelmiin voitiin vaikuttaa.

Sosiaalityöntekijän ja/tai työvoimaneuvojan tekemällä ennen projektiin tuloa suoritetulla asiakkaan alkuhaastattelulla ja projektin alussa asiakkaan kanssa käydyillä keskusteluilla oli suuri merkitys ongelmien tunnistamisessa sekä myöhemmin niihin vaikuttamis-

keinojen harkitsemisessa. Työparin lisäksi sosiaaliseen kuntoutukseen liittyvien asioiden katsottiin kuuluvan koko projektitiimille, pääsääntöisesti kuitenkin sosiaalityöntekijä ohjasi asiakkaita tarvittaessa toimenpiteisiin muualle.

Puhe, puhuminen ja asiakkaan kuunteleminen olivat tärkeä välineitä ongelmien selvittämisessä ja jatkotoimien harkitsemisessa. Luotiin vapaa ilmapiiri ja paikka, jossa asiakas voi tuoda ongelmansa esille. Keskustelut jäsensivät samalla osallistujien työelämän pohtimista. Osalla kursseja osallistujat kertoivat ongelmistaan julkisesti. Mukana olleiden mielestä ja havainnointien mukaan osallistujien omien ryhmien vaikutus oli merkittävä myös joillakin kuntoutuksen osa-alueilla.

Jotkut saivat kuntoutusta kurssin aikana ammattiauttajalta, mutta oleminen ja toimiminen Sammossa vei monen osalta asioita positiiviseen suuntaan. Osalle kuntoutusta oli pelkäämistään se, että voi kokeilla työkyntöään työhön tutustumisjaksolla tai Pysäkillä ja osa näytti tarvitsevan vain työpaikan muuttaakseen tilannettaan olennaisesti eri tavoin positiiviseen suuntaan. Vaikutti siltä, että osalle jo pelkäämistään pääseminen projektiin toi vaihtelua elämään ja toimi samalla kuntouttavana elementtinä.

Projektissa tiedotettiin asiakkaille, mistä he voivat hakea tarvittaessa lisäapua. Lähtökohtana oli, että apua tarvitsevalle asiakkaalla on oikeus palveluihin ja hänellä on oikeus myös tietää, mistä palveluja saa. Asiakkaita neuvottiin tarvittaessa ottamaan yhteyttä myös toimeentuloturvatöimistöön.

Se työ, mitä koko Sampo –tiimi ja siinä erityisesti työpari teki, sisälsi sosiaalisen kuntoutuksen elementtejä, mutta luonnollisesti ohjaaminen jatkotoimenpiteisiin oli tärkeää. Työpari ohjasi asiakkaita A-klinikalle, työkyvyn arviointiin jne.

Hyvin tärkeä merkitys osallistujille oli se, että heillä oli mahdollisuus olla mukana projektissa myös starttikurssin jälkeen. Tähän ajanjaksoon kuuluvia toimenpiteitä olivat työpaikoista ja elämisen tilanteesta sekä elämisen sujumisesta keskusteleminen ja käytännön neuvojen antaminen. Osa kävi säännöllisesti Sammon toimistolla harjoittelemassa ATK –taitojaan tai tekemässä muita tehtäviä. Kaikella tällä kokonaisuudella oli osallistujia aktivoiva vaikutus.

Sammon tiimin antamaa kurssien jälkeistä projektitukea käytti jossain määrin hyväkseen seitsemän kymmenestä, usein tätä palvelumuotoa käyttäviä oli heistä kolmannes.

Seuraavanlaisia positiivisia muutoksia oli selvästi havaittavissa – asialkailta saadun palautteen mukaan Sammolla on ollut muutoksessa suuri merkitys.

- positiivinen vaikutus mielenterveyteen (yleinen piristymisen ja masennuksen vähentyminen)
- menetysten unohtaminen ja riippuvuuksista ylipääseminen
- muutosten aikaan saaminen jyrkissä asenteissa
- positiivisia vaikutuksia sosiaalisen elämän alueella
- ongelmien avoimesti esille tuominen tai ongelman mieltäminen (mm. lukihäiriö)
-

Alkoholien ongelmakäyttöön oli vaikea vaikuttaa, mutta osa pystyi pysäyttämään projektin aikana niin, ettei minkäänlaisia ongelmia syntynyt. Osa vuorottelee kuntou-

tuksen ja hoidon ansiosta raittiin ja juomiskauden välillä. Ainakin yksi ongelmakäyttäjää on ollut kuivilla projektin jälkeen noin vuoden verran. Sammon –tyyppinen projekti-hanke ei kuntouta alkoholiongelmaista, vaan useimmat tarvitsevat päihdekuntoutusjakson. Sampo oli monelle kuitenkin paikka, jossa ongelma tuli esille, siihen kiinnitettiin huomiota ja asiakkaita motivoitiin hoitamaan asia jatkossakin. Ilmeni joitain kuntoutusta estäviä tekijöitä. Asiakkaan tilanteeseen myönteisellä tavalla oli vaikea vaikuttaa silloin, kun hänellä itsellään ei ollut halua osallistua ongelman ratkaisemiseen. Jotkut vetäytyivät täydellisesti projektin jälkeen. Asiaan liittyi sairautta, yhteiskunnan syyllistämistä, turhautumista, pelkoja työssä pärjäämisestä ja joskus myös vastuun välttelyä jne. Projektista pidettiin heihin yhteyttä ja muutama asianosainen on myöhemmin käynyt kertomassa sijoittuneensa toimintoihin. Osalla vetäytyjistä ei ole tarvetta työllistyä, osan ei ole käsittelemättömien ongelmien vuoksi helppo työllistyä ja osa tarvitsisi kuntoutusta sekä muita toimenpiteitä. Sammon jälkeen oli suositeltavaa olla edelleen yhteydessä heihin ja miettiä yhdessä heille sopivaa ratkaisua. Lyhyen projektin aikana on vaikea luoda kuntoutuspolku.

Johtopäätökset 3.4.2:

- sosiaalista kuntoutusta vaativat ongelmat olivat yleisiä Sammossa
- dialogi on tärkeä toimintakehys
- myönteinen ja luotettava ilmapiiri luovat pohjaa kuntoutumiselle ja siihen motivoitumiselle
- kuntoutuminen voi alkaa projektissa, kuntoutumiseen tarvitaan pitkä aika ja usein ammattiauttajia

3.5 VAIHEITTAIN TYÖELÄMÄÄN – TULOKSET POLUTUKSESTA⁹

3.5.1 Ketkä sijoittuvat ja missä vaiheessa?

Sammon tavoitteena oli saada osallistujat heidän tarpeensa ja tavoitteensa mukaisiin toimenpiteisiin. Työelämään pääsy oli päätavoitteena, mutta katsottiin, että sinne voi päästä useita polkuja pitkin. Sijoittumista voitiin seurata projektin eri vaiheissa. Seuranta-ajankohdat olivat tilanne heti starttikurssin jälkeen, kahden kuukauden kuluttua, kuuden kuukauden kuluttua sekä projektin kokonaan päättyessä. Käytännössä seuranta järjestyi niin, että ensimmäisestä neljänteen kurssiin voitiin tilannetta seurata kaikkina ajankohtina. Viidennestä seitsemänteen kurssiin saatiin tiedot muista ajankohdista, mutta ei kuuden kuukauden osalta, koska tätä aikaa ei ollut vielä kulunut. Näidenkin kurssien osallistujista mitattiin kuitenkin tilanne projektin lopussa, johon koulutuksesta oli kulunut kaksi kuukautta.

Kurssien alkamis- ja päättymisajankohdat olivat seuraavat:

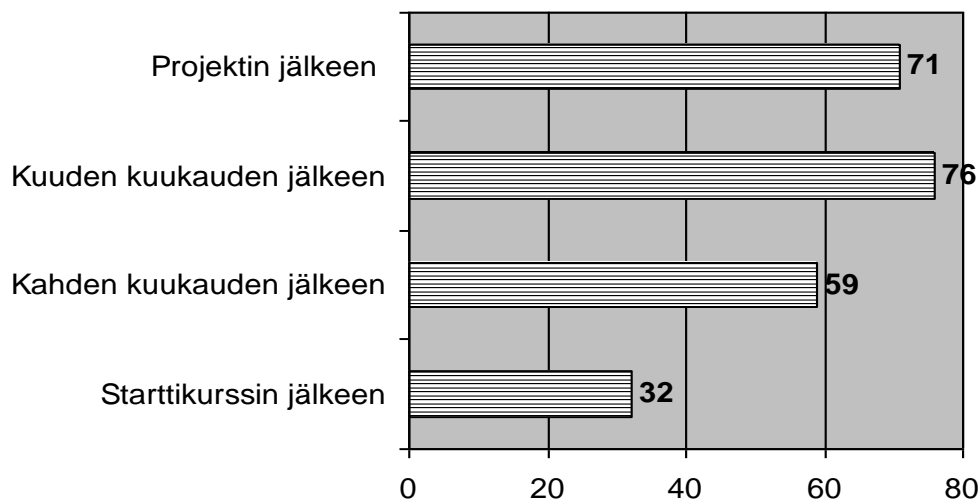
⁹ Aineisto: 1, 2, 10

Taulukko 2. Sampo –starttien alkamis- ja päättymisajankohdat

Kurssi	Alkamis- ja päättymisajankohta
I	17.01. - 24.03.2000
II	13.03. - 24.05.2000
III	08.05. - 17.07.2000
IV	14.08. - 27.10.2000
V	09.10. - 18.12.2000
VI	08.01. - 16.03.2001
VII	27.01. - 30.03.2001

Toimenpiteisiin (töihin, töihin tuella, työkokeiluun, koulutukseen, oppisopimukseen/ oppisopimuskoulutukseen, eläkehakemuksen jättämiseen, vapaaehtoistyöhön, osuuskuntaan, muihin toimenpiteisiin) sijoituttiin seuraavasti :

Kuvio 8. Osallistujien sijoittuminen toimenpiteisiin (%)

Kahden kuukauden jälkeen oli alkutilanteeseen verrattuna tapahtunut muutos töihin sijoittumisen, muuhun toimenpiteeseen sijoittumisen ja työttömyyden välillä 35 henkilöllä (35 %), kuuden kuukauden jälkeen suhteellinen muutos oli 42 %. Starttikurssin jälkeen tilanne oli avoin 69 henkilöllä, kahden kuukauden jälkeen 42:lla ja kuuden kuukauden jälkeen 13 henkilöllä (N= 55, mukana ei ole vielä viides ja kuudes kurssi) ja projektin päättyessä 28 henkilöllä. Sijoittumistilanne kuvaa sitä että työhön ja toimenpiteisiin pääsemisessä on pieni viive. Sammon arki osoitti, että tuloksia alkaa tulla kahden kolmen kuukauden jälkeen ohjaavan koulutuksen päätyttyä.

Mitkä asiat yhdistävät toimenpiteisiin sijoittuneita? Väkiraportissa II (Eskelinen 2001) todetut näkökohdat pitävät edelleen paikkaansa, kun analysoitavina ovat kaikkien kursien osallistajat. Aikaisempia tuloksia tukee tämän raportin seurantalomakeaineisto.

Aiemmin todettiin havainnointien, keskustelujen sekä haastattelujen perusteella, että työhön ja toimintoihin sijoittuminen helpottuu, mikäli elämisen tilanteeseen, elämänhallintaan ja elämisen sujumiseen liittyvät asiat ovat jotakuinkin kunnossa.

Pääsääntöisesti selvästi muita paremmin toimintoihin ovat sijoittuneet ne, jotka projektitiimi arvioi motivoituneiksi eteenpäin pyrkijöiksi. Henkilöt, joiden motivaation mennä töihin tiimi arvioi heikoksi, sijoittuivat pääsääntöisesti joko opiskelemaan tai pysyivät työttömänä. Sijoittuminen vaatii selvästi projektissa oloaikana myös mukana olevien omaa aktiivisuutta. Sijoitutaan myös paremmin, jos ei ole sijoittumisen kannalta olennaisia rajoituksia, kuten fyysisiä ja psyykkisiä vaivoja sekä sairauksia. Päähteiden käytöllä oli olennainen merkitys sijoittumiseen. Työantajien teemahaastattelut toivat esille saman asian: päihdeongelmaisen on vaikea työllistyä.

Tarkastellaan vielä luettelomaisesti erilaisten taustojen vaikutusta toimenpiteisiin sijoittumisessa. Koska lukumäärät ovat pieniä, voidaan tuloksia pitää suuntaa-antavina.

Suhteellisesti havaittavasti parhaiten toimenpiteisiin sijoittuivat ensimmäisen ja viimeisen kurssin osallistujat. Selvästi muita heikommin sijoituttiin toiselta ja neljänneltä kurssilta. Loppujen kurssien välillä ei eroja ollut. Ensimmäisen kurssin osalta tulokset alkavat näkyä. Projektikokemusten perusteella voidaan lisäksi todeta, että ensimmäisen kurssin osanottajien keskuudessa tapahtui monen osalta motivaation lisääntymistä hakea työtä tai pyrkiä muuhun toimintaan. Aktiivisuus korostui myös maahanmuuttajille varatun kurssin (7.kurssi) osallistujissa. Monen toisella ja neljännellä ohjaavalla koulutusjaksolla olleen vielä selvittämättömät elämisen tilanteet ja elämisenhallintaan liittyvät seikat näyttäisivät heijastuvan sijoittumiseen.

Naiset ovat sijoittuneet suhteellisesti paremmin kuin miehet. Iän mukaan tarkasteltuna parhaiten ovat sijoittuneet 31-40-vuotiaat, toisena tulee ikäryhmä 51-60-vuotiaat. Suhteellisesti harvemmin pääsi toimenpiteisiin nuorin ikäryhmä, 26-30-vuotiaat. Ikärisemmi-syndrooma tuli esille korostetusti iäkkäimpien osallistujien puheissa, mutta käytännössä moni aktiivisesti toimenpiteisiin pyrkinyt yli 50-vuotias onnistui tavoitteissaan.

Ammatillisella koulutuksella ei näyttäisi olevan merkitystä sijoittumisessa. Kansakoulun ja ylioppilastutkinnon suorittaneet ovat sijoittuneet keski-/peruskoulun käyneitä paremmin.

Projektin alkamishetkellä toimeentulotukea saaneilla on tilanne ollut suhteellisesti useammin avoin kuin niillä, jotka eivät ole saaneet tukea. Tämä kuvastanee osaltaan taloudellisten tekijöiden merkitystä erilaisten ongelmien kasaantumisessa.

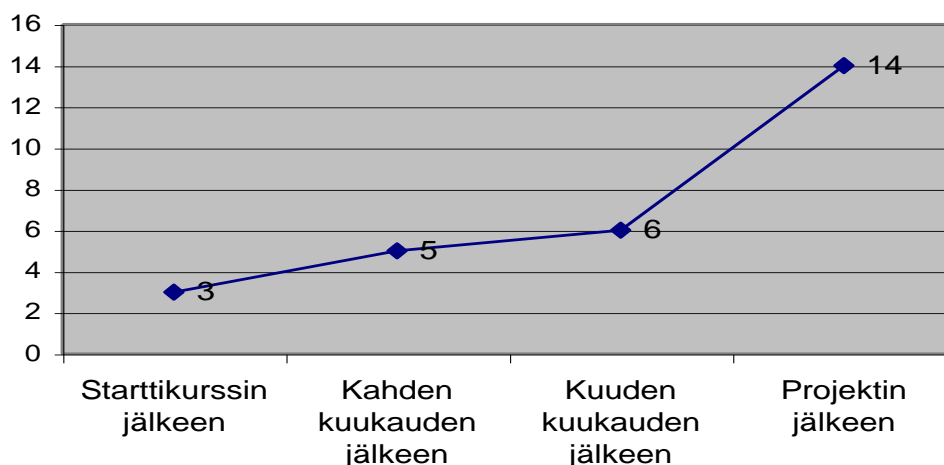
Toimenpiteisiin sijoittuneiden lukumäärää lisää projektin loppupuolella pidetty ATK-kansalaisen @-korttikurssi sampolaisille, jolle osallistuneista (N= 16) suurimman osan katsottiin olevan tietoteknisen koulutuksen tarpeessa ja soveltuvan sinne.

3.5.2 Sijoittuminen avoimille markkinoille

Työllistymisen lukuja analysoitaessa on muistettava lähtötilanne: osallistujilla monella on pirstaleinen työhistoria ja moni on ollut pois työelämästä pitkän ajan. Lisäksi Hämeenlinnasta on poistunut kymmenen viidentoista vuoden aikana isoja työyksiköitä, eikä tilalle ole tullut uusia.

Eri ajankohtina avoimille työmarkkinoille työllistymistä tapahtui seuraavasti:

Kuvio 9. Osallistujien työllistyminen eri ajankohtina (f)

(yksi sijoittunut näistä osuuskuntaan)

Lopullinen sijoittuminen, neljätoista henkilöä (14 % osallistujista) ei ole lukumääränä paljon, mutta lähtötilanteeseen verrattuna se on edistystä. Suurin osa (71 %) heistä sijoittui yksityiselle sektorille. Portaittainen työllistyminen näkyy käytännössä projektin aikana vähäisessä määrin, myöhemmässä vaiheessa todennäköisesti enemmän, kun opiskelemaan ja muihin toimenpiteisiin sijoittuneet hakevat aikanaan työtä. Kuitenkin jo nyt joku on sijoittunut opiskelun tai kuntoarvioinnin jälkeen töihin.

Osalla työsuhde on toistaiseksi jatkuva, osalla se on määräaikainen. Koska nykyään käytäntönä ovat lyhyet työsuhteet, on myös sampolaisten mahdollinen lyhytaikainen sijoittuminen katsottava normaaliksi käytännöksi.

Työhön sijoittuneet olivat ryhmä, joka otti itse selvää asioista ja haki aktiivisesti töitä. Yksi ryhmän edustajista oli valmis käymään päivittäin töissä ulkopaikkakunnalla. Jos elämisenhallinnan alueella oli ongelmia, niitä ratkottiin. He tarvitsivat Sampoa monesta syystä ja sillä oli heille suuri merkitys. Projektissa tehdyn arvion mukaan töihin päässeet edustivat ensisijaisesti motivoituneita eteenpäin pyrkijöitä.

3.5.3 Sijoittuminen tukityöhön

Tässä loppuraportissa tarkastellaan tukitöihin sijoittuneita erikseen, vaikka heidät katsotaan samalla tavalla työllistyneiksi kuin ne, jotka pääsivät varsinaiseen työhön. Portaittaisuus näkyi projektin aikana myös siinä, että joku ensin tukityössä olleesta, ensimmäisten kurssien osallistujista sijoittui vielä projektin aikana varsinaiseen työhön.

Tuella työllistyneitä oli projektin loppuvaiheessa 25 henkilöä eli neljännes osallistujista. Tuella työllistettiin ensisijaisesti Hämeenlinnan kaupungille, joka myös jo projektisopimuksessa oli sitoutunut projektin työllistämistoimiin tietyllä budjetilla. Mainittakoon, että kaupungin tuella työllistyminen oli toiseksi yleisin viimeisin työpaikka. Osallistujien

työhistoria viestii yleensäkin tukityön käytön yleisyydestä ja näyttää siltä, että tukityö ei ole useinkaan johtanut varsinaiseen työpaikkaan.

Moni sampolaisista oli ollut pitkään työttömänä tai työkokemusta oli suhteellisen vähän. Kurssin rinnalla tukityön voidaan katsoa pitäneen heidän työtaitoaan ja osaltaan myös -motivaatiota yllä. Kyse on kuitenkin työn jatkumisesta: kuinka usein tukityö johtaa tuetta työllistymiseen. Huomiota tulisi kiinnittää siirtymäprosesseihin.

Tuella työllistyneistä enemmistö oli motivoituneita eteenpäin pyrkijöitä, joskin heidän joukossaan oli jonkun verran henkilöitä, joilla oli vielä erilaisia ongelmia selvitettävään. Tukityön saaminen pristi kuitenkin selvästi joitakin viime mainittuun ryhmään kuuluneita. Varovaisen arvion mukaan tuella työllistyneiden joukossa ei ollut niitä, joilla pääasiallisena tavoitteena olisi ollut työttömyysturvan uusiminen. Ilman Sammon kaltaisia jatkotukitoimia voi moni joutua tukijakson jälkeen jälleen työttömäksi. Tämän vuoksi yhteyden pito suunniteltuihin sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteisiin hankkeisiin olisi tärkeää.

3.5.4 Sijoittuminen muuhun toimenpiteeseen

Sampolaisia oli projektin jälkeen edellisten lisäksi paljon erilaisissa muissa toimenpiteissä.

Taulukko 3. Sammon osallistujien sijoittuminen muihin toimenpiteisiin (f)

	f
Työkokeilu	4
Koulutus	20
Oppisopimus/oppisopimuskoulutus	1
Eläkehakemus	3
Vapaaehtoistyö ¹¹	1
Osuuskunta	1
Muu toimenpide	4
Yhteensä	34

Muista toimenpiteistä yleisin on koulutus. Sampolaisille kevään 2001 alussa järjestettyä A-tietokoneajokorttikoulutusta ei ole laskettu kuuluvaksi koulutuksen. Sen sijaan ryhmään kuuluvat ne, jotka ovat eri koulutuksessa eri oppilaitoksissa ja suorittivat projektin loppupuolella niin sanotun @-korttikoulutuksen. Oppilaitoksissa olevat ovat koulutusalalla, joilla työllistymismahdollisuudet näyttävät hyvältä. Viimeisimmästä Atk-koulutuksessa oleville koulutuksesta voidaan arvioida olevan hyötyä suurimmalle osalle – sen työllistämisaikutuksia ei vielä tiedetä.

Oppisopimuksella olevalla on hyvät mahdollisuudet työllistyä. Eläkepäätöstä odottavilla Sampo vahvisti heidän päätöstään. Vapaaehtoistyö puolestaan voi toimia osana portaitaista työllistymistä. Osuuskunnassa työskenteli aiemmin päätoimisesti enemmän, pro-

¹¹ Vapaaehtoistyöhön sijoittunut teki vapaaehtoistyötä yksinomaisten toimenpiteiden. Moni teki sitä myös työnsä ohella

jektin päättyessä 1. Muihin luokiteltuihin toimenpiteisiin kuului muun muassa työkyvyn arviointi, minkä voidaan katsoa olleen työllistymisen tai muuhun toimenpiteeseen sijoittumisen kannalta oikea ratkaisu.

3.5.5 Ei sijoittuneen profiili

Sijoittumisen tilanne oli avoin projektin päättyttyä 28 henkilöllä. Taustalla on monenlaisia tilanteita. Jotkut jäivät työelämän ulkopuolelle omasta halustaan, perimmäisiä syitä ei tiedetä. Heidän joukossaan oli sellaisia henkilöitä, joilla ei havaittu mitään esteitä työelämään siirtymiselle. Monella ei sijoittuneista oli selvitetävänä sellaisia ongelmia, jotka vaikuttavat mitä todennäköisimmin myös toimenpiteisiin sijoittumiseen. Paikalliset rakenteelliset tekijät vaikeuttivat osaltaan työhön pääsemistä.

Alkoholin/päihteiden ongelmallinen käyttö oli yleistä niiden keskuudessa, jotka eivät olleet hakeutuneet/päässeet mihinkään toimenpiteeseen. Psyykkisiä vaivoja/oireita oli niin ikään suhteellisen paljon ei toimenpiteisiin sijoittuneilla. Jotkut työelämään haluavat tarvitsisivat yksinkertaisesti lisäpotkua ja itseluottamusta, osa luovutti liian helpolla.

Sampolaisten joukossa oli henkilöitä, jotka ovat ajautuneet tilanteeseen, jossa puuttuu kykyä, motivaatiota ja aktiviteetteja hakea töitä. On vaikea sanoa, onko tähän syynä liian pitkä työttömyysaika ja yhteiskunnan toiminnoista erkaantuminen. Näyttäisi siltä, että yksilö tarvitsee yhteisön jäsenyyttä ja osallistumista toimintoihin: kestävä integroituminen yhteisöön ja yhteiskuntaan on tarpeellista. Osan niistä, jotka ei olleet toiminnoissa, on vaikea työllistyä jatkossakaan.

Johtopäätökset 3.5:

- osallistujat sijoittuivat toimenpiteisiin vähitellen, starttikurssista projektin loppuun oli selvä nouseva trendi
- toimenpiteisiin sijoittuneilla elämänhallinta ja elämisen sujuminen olivat kunnossa sekä työn haun aktiviteetit korkealla
- tukityöllistyminen ja muut välietapit olivat tärkeitä, mutta niistä tulisi päästä eteenpäin
- koulutuksella on tärkeä merkitys tietotaitoviiveiden paikkaamisessa; lyhyt koulutus innostaa, pitkään koulutukseen sijoittui vain muutama
- yksi järkevä polku oli eläkkeelle siirtyminen
- työttömän ainoa ongelma ei useinkaan ollut työttömyys
- tärkeintä työllistymisessä ja muihin toimenpiteisiin sijoittumisessa on jatkuva toiminnoissa mukana oleminen

3.6 PROJEKTIKÄYTÄNTÖJEN ONNISTUMINEN¹²

3.6.1 Tavoitteena tiimityöskentely

Keskeiseksi työvälineeksi Sampo -projektissa valittu tiimityöskentely tarkoitti henkilökunnan asiakkaan hyväksi tekemää tiivistä yhteistyötä. Hanke oli sijoitettu toimeentuloturvatöiden alaisuuteen. Sampo oli sen yhteydessä yksi sosiaalityöhön kytketyistä projektihankkeista. Projektitiimin muodostivat projektikoordinaattori, sosiaalityöntekijä, työvoimaneuvoja, vapaaehtoistyön koordinaattori ja tutkija. Projektissa työskentely vaati henkilökunnalta vahvaa ammatillisia osaamista. Projektikoordinaattorilla oli valmiudet tehdä yleisen organisointi-, koordinointi- ja taloustehtävien ohella osallistujien työllistymiseen, ohjaukseen ja neuvontaan liittyviä tehtäviä. Sosiaalityöntekijän sosiaalityöhön liittyvät tehtävät olivat luonteeltaan kartoittavia, ohjaavia ja neuvovia.

Työvoimaneuvoja teki ensisijaisesti työhallinnon koordinointiin, neuvontaan ja ohjaukseen kuuluvia tehtäviä. Työvoimaneuvoja ja sosiaalityöntekijä työskentelivät työparina, mikä osoittautui onnistuneeksi ratkaisuksi. Vapaaehtoistyön koordinaattori rekrytoi osallistujia projektiin, tiedotti vapaaehtoistyöstä ja järjesti osalle työpaikan projektin jälkeen. Tutkijan tehtäviin kuului projektin seurannan lisäksi osallistuminen opetustehtäviin. Kaikki osallistuivat tarvittaessa eri tehtäviin tietojensa ja taitojensa edellyttämällä tavalla. Kouluttajaosapuolen osallisuutta tiimityöskentelyssä kaivattiin enemmän.

3.6.2 Hyvä ”projektifiilis”

Positiivisten muutosten lähtökohta oli pitkälti asiakkaissa itsessään. Mukana olleiden kommenttien ja projektin henkilöstön oman kokemuksen mukaan suuri merkitys oli sillä, millä tavalla ja otteella työtä projektissa tehtiin. Henkilökunnan hyvän yhteistyön ansiosta saatiin aikaan hyvä ”projektifiilis”, joka näytti osaltaan motivoivan osallistujia olemaan kiinteästi mukana hankkeessa. Epäonnistumisten sijaan tarkasteltiin osallistujien mahdollisuuksia päästä eteenpäin tulevaisuudessa. Keskityttiin taitojen ja mielenkiinnon kohteiden tarkasteluun. Lähtökohdaksi valittu osallistujan elämäntarina herätti heissä uusia ajatuksia ja sai miettimään tavoitteitaan. Keskeistä oli asiakkaan kuunteleminen ja vuorovaikutteinen keskustelu (ks. myös Arnkil ym.2000). Tiimin tuleminen tutuksi ja viranomaiskynnyksen madaltuminen kannusti esittämään kysymyksiä ja niihin saatiin välittömästi vastauksia, ilman jonottamista virastoissa. Kurssin osallistujien toisilleen antama tuki ja mahdollisuus olla mukana ryhmässä vei monia eteenpäin.

Toimeentuloturvan ja työvoimatoimiston puolelta projektitiimin saama henkinen tuki ja erilaiset yhteistyömuodot lisäsivät hankkeessa työskentelyn mielekkyyttä.

Asiakkailta saadun palautteen mukaan projektin ilmapiiri viesti, että heistä välitetään ja työntekijät tekevät paljon heidän toimenpiteisiin sijoittumisen hyväksi. Vain muutama henkilö ei halunnut tehdä tiivistä yhteistyötä projektitiimin kanssa. Yksilöllistä asiakastyötä voitiin toteuttaa mukana olleen henkilökunnan voimin. Suuresta osallistujamäärästä huolimatta aikaa riitti asioiden käsittelyyn - tehokkaaksi osoittautui sosiaali-

¹² Aineisto: 1, 3, 4, 5, 7, 8, 12, 13

työntekijän ja työvoimaneuvojan tekemä neuvonta- ja ohjaustyö ohjaavan koulutuksen yhteydessä.

Projektissa työskentelevä henkilöstö muodosti yhteiseen päämäärään pyrkivän motivoituneen ryhmän. Tavoitteena oli ottaa huomioon osallistujien tausta ja tavoitteet sekä löytää yhdessä heidän kanssaan yksilöityjä ratkaisuja työllistymiseen ja muihin toimintoihin hankkiutumiseen. Projektikokemuksen mukaan löydettiin sopiva toimintataso, jonka luonne oli perinteistä formaalista viranomaistoimintaa informaalisempi. Hyvinvointipalvelujen professionaalinen ja byrokraattinen luonne kyettiin muuntamaan projektissa asiakasläheisyyden periaatteita noudattavaksi palveluksi. On kuitenkin odotettavissa, että ilman jatkotoimia Sammon vaikutukset tulevat olemaan lyhytaikaisia ainakin niiden osalta, joilla sijoittuminen jäi vielä avoimeksi.

3.6.3 Tavoitteena elämänhallinta

Sammon tavoitteena oli muutos kahdessa mielessä. Ensiksi tavoitteena oli, että osallistujat sijoittuvat työhön tai muihin toimenpiteisiin. Toiseksi tähän päämäärään pyrittiin osaltaan tarkastelemalla heidän tilannettaan kokonaisuutena ja tuottamalla sellaisia asiakaspalveluja, jotka vaikuttavat positiivisesti mukana olevien elämisen laatuun. Seuraavassa otetaan tarkempaan analyysiin onnistuminen viimeksi mainitun tavoitteen osalta.

Osallistujien kirjoittamat elämäntarinat viestivät monenlaisista menneistä ja projektin aikaisista elämäntilanteista. Taustalla on myönteisiä ja kielteisiä tapahtumia. Työttömyys ilmentyy niissä joillekin elämisen sujumista haittaavana tekijänä, joillekin sillä ei ole ollut suurta merkitystä tai se on tuonut uudenlaisia mahdollisuuksia elämään.

Osalla aikaisemmat ongelmalliset elämäntilanteet ovat seuranneet projektiin saakka –menetyksistä ja riippuvuuksista ei ole osattu luopua. Joillakin epätietoisuus sairauden vaikutuksesta työllistymismahdollisuuksiin on vähentänyt uskallusta hakea aktiivisesti työtä. Pitkän työrupeaman, monella kaksi kolmekymmentä vuotta, jälkeen työttömäksi joutuminen on heikentänyt osalta itsetuntoa ja uskoa uusiin työllistymismahdollisuuksiin. Oli henkilöitä, jotka eivät yrittäneetkään hakea töitä, koska uskoivat olevansa liian vanhoja päästäkseen takaisin työelämään.

Heikentynyt itsetunto ja omien kykyjen vähättely oli sampolaisten keskuudessa yleistä. Sopeutuminen uuteen työmarkkinatilanteeseen näytti tuottavan joillekin suuria vaikeuksia. Perheongelmat olivat vienneet joissakin tapauksissa voimat. Ilmeni taloudellista ahdinkoa. Päähteiden ongelmallinen käyttö oli vienyt osalta työpaikan ja ehkäissyt uuden paikan saamista.

Kuvatkoön seuraavassa esitetyt todelliset esimerkit Sampo –projektin positiivista vaikutusta mukana olleiden elämänhallintaan ja elämisen sujumiseen. Joissakin tapauksissa osallistujien oman kurssin ryhmävaikutus on ollut suuri. Yksittäisiä vaikuttavia tekijöitä Sammon osalta on vaikea määritellä.

Asenteen tarkistajat (nainen ja mies):

Molemmilla on ollut aikaisemmassa työmarkkinatilanteessa töitä ja palkka on ollut kohtuullinen. Työttömäksi joutuminen on muuttanut tilanteen. Aiemmasta hyvästä tilanteesta johtuen he eivät halunneet ottaa vastaan työtä millä tahansa ehdolla – palkan ja työolosuhteiden tuli olla entistä vastaavat. Työttömyys kuitenkin pitkittyi ja molemmilla terveydellinen haitta rajoitti lievästi työhön hakeutumista. Projektin aikana asianomaisten asenteet muuttuivat. Toinen otti aluksi vastaan työn, joka ei vastannut hänen omaa koulutustaan, mutta oli kuitenkin samaa aluetta. Toinen teki ensin sijaisuuksia ja pidensi työmatkaansa. Molemmat ovat projektin jälkeen töissä. Päätöstä edistävänä tekijänä voidaan pitää keskustelua ja suunnitelmien tekemistä yhdessä projektitiimin jäsenten kanssa.

Menetyksistä ja ongelmista selvinneet (useita miehiä ja naisia):

Tällä ryhmällä oli taustalla kipeitä omaisten menetyksiä ja erilaisia elämiseen ja terveyteen liittyviä ongelmia. Monella työttömyys liittyi niihin olennaisesti ongelmia lisäävänä tekijänä, mutta syitä ja seurauksia on vaikea todentaa. Pääsy kurssille, harjoittelupaikassa oleminen, koulutusryhmässä oleminen sekä keskustelut tiimin kanssa toivat lisää itsetuntoa ja rohkeutta. Projektissa tekeminen aktivoi ja toi monenlaisia näkyviä positiivisia muutoksia. Joillakin näkyvänä ollut väsymys ja masentuneisuus lieveni silmiin nähtävästi. Tähän ryhmään kuuluneita pääsi töihin ja opiskelemaan tai joka tapauksessa he tekivät päätöksen jostakin toimenpiteestä. Osoittautui tärkeäksi osata irrottautua aikaisemmista menetyksistä, kärsimyksistä ja riippuvuuksista.

Rohkeutta saaneet (miehiä ja naisia):

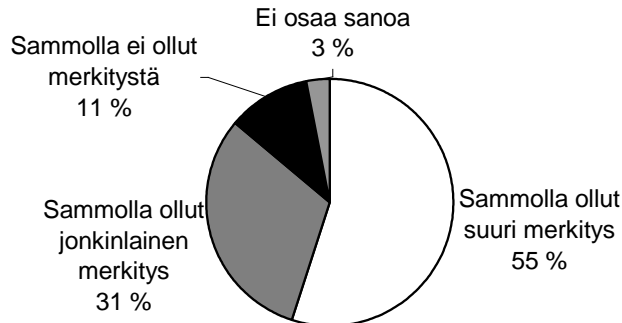
Omaksi ryhmäkseen erottuivat sellaiset henkilöt, jotka ensisijaisesti pitkän työstä poissa oloajan tai lyhyen työkokemuksen vuoksi arastelivat mennä työhön. Taustalla oli tunne, että ammattitaito ei enää riitä. Jotkut katsoivat, etteivät iän puolesta sovellu enää työelämään. Työharjoittelujaksolla, sijaisuuksien tekemisen yhteydessä tai tietokoneen ajokorttikurssin suoritettuaan moni todisti itselleen, että pärjää edelleen. Joukossa olleet omien taitojensa vähättelijät huomasivat pärjäävänsä työssänsä hyvin, kun ensin olivat sinne päässeet. Projektitiimin taustatuki oli tärkeä.

Päihteiden käyttöön huomiota kiinnittäneet:

Muutama henkilö otti itse puheeksi päihteiden käyttönsä projektiin tulleessaan. Sosiaalityöntekijä keskusteli asiasta heidän kanssaan. Osan kanssa sovittiin hoitomahdollisuuksista. Muutamaa henkilöä lukuun ottamatta päihteiden käyttö ei tullut esille kursiosuudella tai projektissa työskenneltäessä. Yhdellä kurssin alussa ilmenneet ongelmat lievenivät projektin aikana ja hänestä tuli yksi projektin aktiivisimmista töihin hakeutujista. Eräs henkilö hakeutui omin päin kuntoutukseen ja on pysynyt sen jälkeen raittiina tehden omaan elämiseensä soveltuvia suunnitelmia. Sammon aikana tapahtui selvästi positiivisia vaikutuksia myös päihteiden käytön osalta, mutta vaikuttavia tekijöitä on vaikea yksilöidä. Yleisesti ottaen päihdeongelma oli yksi projektin vaikeimmin selvitettäviä asioita: yleisimmin positiivisen kehityksen mahdollisuus menetettiin juuri näissä tilanteissa.

Kun projektitiimi arvioi lopussa Sammon merkitystä jokaisen osallistujan kohdalla, oli tulos seuraava:

Kuvio 10. Projektitiimin arvio Sammon merkityksestä osallistujille (%)

Merkityksen kriteerinä oli paitsi toimenpiteisiin sijoittuminen, myös positiiviset vaikutukset elämänhallinnan osa-alueilla. Valtaosa on arvion mukaan saanut projektista selkeää, mikä on vastannut jotakin heidän hankkeelle asettamaansa tavoitetta. Enemmistö niistä, joille Sammolla ei ollut vaikutusta, ovat niistä, joille siitä ei ollut hyötyä yllä mainitussa merkityksessä. Kuitenkin heidän joukossaan oli niitä, joille merkitystä ei ollut, koska heillä on mahdollisuus pärjätä muutenkin.

3.6.4 Osallistujanäkökulma

Seuraavassa analysoidaan osallistujien omia mielipiteitä Sammosta ja sen yhteyteen liittyvistä toimista.

Seurantalomakkeessa starttikurssin käyneille esitettiin kysymyksiä, joiden tavoitteena oli mitata Sammon osallistujien arvioita projektista. Tulos osoittaa, että sillä on ollut osallistujia aktivoiva ja tulevaisuuden toimenpiteitä selkiyttävä vaikutus. Sampo –projektin olemassa olo näyttää olleen merkityksellinen siinä, että osallistujat ovat ryhtyneet toteuttamaan erilaisia toimia työllistymisensä hyväksi: Sammon olemassa oloa tässä mielessä erittäin tärkeänä tai tärkeänä piti 65 %.¹³

Starttikurssiosuus kesti 50 päivää ja siihen sisältyi kuukauden työharjoittelu. Starttijakso oli ohjaavaa koulutusta, johon oli sisällytetty teoriaopintojen lisäksi tutustumiskäyntejä. Lähes kahdeksan kymmenestä henkilöstä piti jaksoa erittäin tärkeänä tai tärkeänä omien tulevaisuuden toimenpiteiden selkiyttämisen kannalta.

Kun kolmannen henkilökohtaisen opintosuunnitelman yhteydessä seitsemän kurssin osallistujilta (N= 107, 92 palautti lomakkeen) tiedusteltiin, minkä kouluarvosanan he antaisivat starttikurssille, muodostui keskiarvoksi 8.8 (vaihteluväli 4.75-10), mikä on sama kuin viisi kurssia oli toteutunut. Arvosana on hyvä. Osallistujien mukaan he viihtyivät starttikurssilla ja se hyödytti heitä. Pääkouluttaja oli psykologi, jota sampolaiset arvostivat koulutuksen organisoijana ja vetäjänä.

¹³ Taulukoita ei ole liitetty tähän. Taulukkoaineisto on arkistoituna Hämeenlinnan perusturvatoimistossa toimeentuloturvan arkistoon

Kurssin aikana osallistujia pyydettiin tekemään kolmiosaiset henkilökohtaiset opinto-suunnitelmat, joita käytiin läpi yhdessä starttiosuuden vetäjän kanssa. Erittäin tärkeänä HOPS –menetelmän koki vain viidennes mukana olleista, melko tärkeänä tai tärkeänä kuitenkin 69 %. Ensimmäisessä väliraportissa otettiin kantaa siihen, että suunnitelmien merkitystä ja sisältöä tulisi terävöittää ja korostaa sitä, että osallistujien tulisi sitoutua mahdollisuuksien mukaan suunnitelmiin ja niiden osoittamiin suuntaviivoihin (Eskelinen 2000, 45). Jotkut jättivät työ- ja opiskelusuunnitelmansa työstämisen tai sen osat vaillinaiseksi. Tulevia kursseja ajatellen on eduksi, jos opiskelijoiden sitoutumista suunnitelmien tekemiseen terävöitetään.

Kurssijakson käytännön toimiin kuuluvalla kuukauden työssäolojaksolla oli osallistujien mielestä suuri merkitys projektin henkilökohtaisen onnistumiselle. Erittäin tärkeäksi sen koki 42 %, melko tärkeäksi 21 ja tärkeäksi 21 % mukana olleista. Kymmenen henkilöä rakensi jakson muista elementeistä kuin varsinaisesta työharjoittelusta, muun muassa työpaikkakäynneistä ja omien suunnitelmien työstämisestä työparin kanssa. Monella työjakso oli pitkästä ajasta ensimmäinen kosketus työelämään. Asiakkaiden toivomuksesta jakso pidennettiin projektin alkukurssien aikana kahdesta kahden viikon jaksosta kuukauden yhtenäiseen jaksoon. Yksi tärkeä merkitys työhön tutustumisella oli siinä, että sen avulla voitiin kokeilla omaa jaksamista ja osaamista. Samanlaisia vaikutuksia voitiin nähdä myös vapaaehtoistyössä työskenneltäessä.

Sampo –projektin tiimin tuki oli osallistujien mielestä tärkeä osa projektin henkilökohdasta onnistumista. Lähes 70 % oli sitä mieltä, että sillä oli joko erittäin tärkeä tai tärkeä merkitys.

Joidenkin asioiden osalta kriittisimpiä arvioissaan olivat maahanmuuttajat.

3.6.5 Projektista tiedottaminen

Projektista tiedottamiseen on kiinnitetty koko ajan erityistä huomiota. Tiedotuksen merkitys tuli Sammossa esille kolmella tasolla: osallistujien rekrytoinnissa, verkostojen luomisessa potentiaalisiin yhteistyökumppaneihin ja hankkeen tavoitteiden julkistamisessa yleisölle (ks. Eskelinen 2000). Projektikoordinaattori laati tiedotussuunnitelman, joka on toteutunut projektin lopussa tarkasteltuna tavoitteiden mukaisesti (ks. projektin toteutunut tiedotus liitteissä 3 ja 4). Tavoitteena tiedottamisessa oli palvella mahdollisimman monia tahoja - kohdejoukkoa laajennettiin vähitellen.

Projektin alkupuolella suoritettu sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon edustajille suunnattu yhteistyötä koskeva haastattelu toi esille tiedottamisen tarpeellisuuden. Onnistunut tiedottaminen madalsi potentiaalisten osallistujien kynnystä tulla projektiin, myöhemmin Sammosta alkoi kiertää sana projektiin tulleiden kautta heidän tuttavilleen, joita puolestaan tuli mukaan hankkeeseen. Joidenkin Sampoon valittujen kommentit viittaavat siihen, että tiedottaminen rekrytoinnin yhteydessä onnistui: ilmoittelu saatiin houkuttelevaksi.

Yrittäjille postitetut 1500 kirjettä (ks. liite 5) sekä yrityskäynnit informoivat yrittäjiä projektista ja sen osallistujista. Kaupungin muut projektit saivat tietoa Sammosta ja

päinvastoin – tosin tämä yhteistyömuoto jäi lähinnä ajan puutteen vuoksi vähäiseksi. Eri kautta valtakunnalliset projektit saivat tietoa Sammosta ja osin toisinpäinkin. Yksi tiedottamisen motiivi oli auttaa sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön kehittämistä tiedottamalla hankkeesta näiden eri toimintapisteille.

Tiedotuksen tehokkuuden on todettu olevan yhteydessä siihen, miten virkamiestasolla työllistymisprojekteihin suhtaudutaan ja kuinka siihen liittyviä toimia ymmärretään (ks. Joronen 1999, 23). Sosiaali- ja työvoimahallinnon osalta tässä suhteessa onnistuttiin: Sammon työlle annettiin molemmista täysi tuki. Projektikokemuksena mainittakoon, että erityisesti rekrytointiin suunnatussa tiedottamisessa yhteistyö sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kanssa oli tarpeellista.

Johtopäätökset 3.6:

- tiimiin perustuva toiminta oli asiakasläheistä
- projektin luoma myönteinen ilmapiiri oli tärkeä asiakastyön kannalta
- Sampo sai aikaan myönteistä kehitystä asiakkaiden elämänhallinnan alueella
- asiakkaat tunsivat hyötynensä Sammosta
- tiedottaminen oli olennainen osa projektia

4 EVALUAATIOKRITERIEN TOTEUTUMINEN¹⁴

4.1 Toimeenpano ja organisatoriset näkökohdat¹⁵

Toimeenpanoon ja organisatorisiin liittyvissä tuloksissa ollaan kiinnostuneita projektin suunnittelun ja järjestelyjen onnistumisesta, osapuolten yhteistoiminnasta, Sammon toiminnoista, hankkeen tunnettavuudesta sekä henkilökunnan asemasta projektissa.

Hämeenlinnan maan keskiarvoa suurempi työttömyysaste noin viiden vuoden ajan lamaperiodina, huolestuttavan suuri pitkäaikaistyöttömien määrä, työttömien syrjäytyminen ja syrjäytymisuhka sekä osaltaan toimeentuloasiakkaiden ja tulottomien suuri määrä sai Hämeenlinnan kaupungin organisoimaan Sampo –projektin osaksi sisäasiainministeriön kaupunkiohjelmaa. Syrjäytymisen ehkäiseminen oli keskeisenä teimana.

Tavoitteena oli eri tasoinen yhteistyö muiden Hämeenlinnan työllistymistä edistävien projektien kanssa. Yhtenä tehtävänä oli parantaa verkostoitumisen avulla pienten järjestöjen toimintamahdollisuuksia. Katsottiin, että Hämeenlinnasta puuttui kolmannen sektorin verkosto- ja kumppanuushankkeita, joiden avulla järjestöjen vapaaehtoistyötä olisi mahdollista koordinoita. Vapaaehtoistyön keskus Pysäkki sidottiin alun alkaen kiinteään yhteyteen Sammon kanssa. Edelleen haluttiin organisoida Sammon yhteyteen yrittäjäjärjelmä – erityisesti kotipalveluyrittäjät -, jonka avulla työllistettäisiin työtön työnhakija.

¹⁴ Aineisto: 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8, 10, 11, 12, 14, 16, 17

¹⁵ Ks. Sammon organisaatio- ja toimintakaavio liitteessä 5

Sampo -hanke kytkettiin osaksi Hämeenlinnan toimeentuloturvatöimiston joustavaa ja muuntautumiskykyistä rakenteellista uudistusta tavoittelevaan organisaatorakenteeseen. Tavoitteena oli eri hallinnon alojen yhteistyön kehittäminen. Yhteistyön haluttiin johtavan konkreettisiin toimenpiteisiin: muun muassa innovatiiviseen rajoja ylittävään moniammatilliseen työskentelytapaan sekä yhdessä syrjäytymistä ehkäisevään toimintaan.

Keskeiseksi osaksi projektia määriteltiin tutkimustyö, jonka tavoitteeksi asetettiin projektikokemusten perusteella laatia malli sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kesken.

Johtoideaksi otettiin portaittainen työllistyminen. Tavoitteeksi asetettiin katkaista työttömyyteen ja syrjäytymiseen johtava huonon kehän kehitys 100 henkilöltä puolentoista vuoden aikana. Vähintään puolen osallistujista tuli löytää itselleen koulutus-/työpaikka tai hankkiutua johonkin muuhun hänen elämisentilanteensa kannalta tarpeelliseen toimenpiteeseen. Vähintään 95 % osallistujista tuli suorittaa kurssijakso hyväksyttävästi ja saada siitä todistus.

Sampo toteutettiin kaupunginhallituksen alaisena hankkeena. Hallinnollinen projekti-johto keskitettiin toimeentuloturvatöimiston toimistopäällikölle, joka osallistui oman työnsä ohella koko projektin ajan toimintojen eteenpäin viemiseen ja suunnittelutyöhön. Projektin organisaatio muodostui toimistopäällikön ja projektille perustetun erillisen viiden henkilön tiimi kokoonpanosta. Tiimiin liittyi omalla osuudellaan myös starttikurssien kouluttaja. Tiimityössä projektikoordinaattori vastasi projektikokonaisuudesta; toimintojen organisoinnista, tiedotuksesta, verkostosuhteiden luomisesta ja hallinnollisista tehtävistä. Sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja keskittyivät asiakastyöhön, vapaaehtoistyön koordinaattori toi oman panoksensa vapaaehtoistyön organisoijana ja paikallisen verkoston tuntijana. Tutkija liittyi osaksi tiimiä tehdessään tutkimustyötä projektin kaikissa vaiheissa. Tiimin jäsenillä oli kullakin oma vastuualueensa, mutta rajat eivät olleet tiukkoja vaan työtä tehtiin tilanteiden mukaan erilaisilla kokoonpanoilla, luovasti työparityöskentelyä soveltaen.

Puolentoista vuoden määrittäminen projektin toimenpiteiden kestoksi ottaen huomioon sille asetetut laajat tehtävät oli ehdottomasti liian lyhyt aika. Tämä haittasi asiakastyössä noudatettua tukitoiminnan periaatetta kahden viimeisen kurssin osalta. Sisällöllisesti tehtävän asettelun asiakasta ajatellen voidaan sanoa olleen onnistuneen.

Eri hallinnonhaarojen yhteistyön puuttuminen asioiden hoidossa on todettu vaikeuttavan laadukasta ja tehokasta asiakastyötä (ks. esim. Eskelinen 1998; Oksanen & Eskelinen 1999). Yhteistyön onnistumista analysoitiin aiemmin luvussa 3.3.1. Mainittakoon tässä kuitenkin vielä, että projektissa yhteistyömuotona toteutettu työparimalli onnistui hyvin nimenomaan asiakastyön näkökulmasta.

Ideana oli, että työparimalli tehdään tutuksi sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon sisällä. Samalla ajateltiin syntyvän yhteistyötä työparin ja molemman hallinnonhaaran työntekijöiden kanssa. Projektiin suoraan palkattuna sosiaalityöntekijä ei voinut olla yhtä tiiviissä kanssakäymisessä oman hallinnonalansa kanssa kuin työvoimaneuvoja; yhteisiä intressejä olisi voinut olla asiakastyön osalta. Ilmeisesti myös sosiaalitoimen laajan tehtäväsisällön vuoksi Sammon sosiaalityöntekijän yhteydet sinne jäivät vähäisiksi ja epäsäännöllisiksi. Työvoimaneuvoja työskenteli työvoimatoimistossa päätoimisesti, joten hänellä oli mahdollisuus välittää parityöskentelyn kokemuksia työ-

voimahallintoon ja tehdä asiakastyötä sen työntekijöiden kanssa. Tämän tyyppistä osallistumista ja kokemusten vaihtamista jäätin kaipaamaan myös sosiaalityöntekijöiden kanssa. Koordinoinnin tärkeys ja tarpeellisuus tuli projektissa selvästi esille.

Kelan mukana olo yhteistyön käytännöissä ei toteutunut Sampo –projektin aikana, johon lähinnä siitä, että asiasta ei sovittu tarkasti etukäteen. Tarvetta kuitenkin tähän ilmeni. Vastaavasti yhteistyö erilaisiin kansalaisjärjestöihin, kuten työttömien yhdistykseen, jäi lopulta vähäiseksi.

Tavoite yhteistyön jatkokehittelystä onnistui. Sammossa laadittiin malli yhteistyön kehittämiseksi projektin antamien tulosten ja projektikokemuksen perusteella (ks. myöhemmin luku 5.1). Projektin aikana Sammossa saaduista yhteistyökokemuksista käytiin vilkasta keskustelua sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston edustajien kanssa. Yhteistyön jatkoa kehiteltiin myös muissa yhteyksissä. Syksyllä 2001 voimaan astuvan kuntouttavan työtoiminnan lain perusteella yhteistoiminnan organisointia ja kehittämistä asiaa käsiteltiin kahdessa työryhmässä.

Yksilön työllistymisen ja hyvinvoinnin hyväksi tehtävien toimenpiteiden sijoittamista projektimuotoiseen hankkeeseen voidaan pitää onnistuneena ratkaisuna. Eri ammattihenkilöistä koostuva henkilöstö kykeni tekemään monipuolista asiakastyötä ja kokeilemaan erilaisia käytäntöjä, joiden onnistumista myös seurattiin tutkimuksen avulla.

Projektimuotoisuus toi myös tässä tapauksessa kevyen ja joustavan hallinnollisen ratkaisun asiakastyölle. Kaikki tulokset viittaavat siihen, että Sammon etuna on ollut asiakaslähtöisyys ja että siinä on onnistuttu eri tavoin auttamaan työelämästä erkaantunutta ja moniongelmaista kohdejoukkoa (ks. Virtanen 1998, 9). Kuitenkin ongelmana oli projektityön idean ymmärrettäväksi tekeminen (ibid., 12). Sammon kulmakivi oli asiakasta tukeva auttaminen. Työskentelyn luonne ei ollut ensisijaisesti kirjoituspöydän ja päätteen äärestä neuvontaa ja ohjausta antavaa, vaan käytännön asiakastyötä vaihtelevissa tilanteissa. Tätä ideaa haluttiin välittää myös eri hallinnon haarojen työntekijöille.

Projektissa yhdistettiin sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon osaaminen. Tulosten perusteella voidaan ehdottaa uudenlaisten rajoja rikkovien toimintatapojen käyttöön ottoa. Sampo osoitti, että hyviä tuloksia saadaan, kun poiketaan traditionaalisesta virastotyömallista ja tutustutaan yhteistyökumppaneiden työtehtäviin ja toimintatapoihin (ks. myös Virtanen 1998, 13).

Tehtäväjako henkilökunnan kesken näytti onnistuneen ja jokainen oli motivoitunut tekemään omaa aluettaan. Projektin asettajien tekemä päätös valita moni- ammatillisuutta edustava työpari tiimityöskentelyyn osoittautui hyväksi ratkaisuksi. Tehtäväjako muotoutui kuitenkin projektin aikana osin uudelleen. Jossakin määrin kaikkien tehtävät sekoittuivat toisiinsa – myös tämä järjestelmä toimi hyvin ja siitä hyötyivät nimenomaan asiakkaat. Työvoimaneuvojan kokopäiväluonteisuus olisi ollut asiakastyön osalta joskus tarpeellista, mutta toimiessaan myös työvoimatoimistossa hän koordinoi toimintaa sinne päin.

Sammon tunnettavuutta Hämeenlinnassa ei mitattu, mutta sosiaalitoimen, työvoimahal-linnon ja joidenkin järjestöjen piirissä siitä tiedettiin. Yrityskäyntien yhteydessä selvisi, että jotkut yrittäjät olivat kuulleet hankkeesta. Potentiaalisten osallistujien keskuudessa tieto projektista levisi entisten kurssilaisten välityksellä.

Ajatellen Hämeenlinnan työllisyystilannetta, todettua yksilöiden ja perheiden toteutu-nutta ja uhkaavaa syrjäytymistä kaupungin asettamat tavoitteet projektille olivat oikein. Vastaavaa voidaan sanoa kaikista hankkeelle asetetuista innovatiivisista tavoitteista: yhteistyötavoitteista, hankkeen kokeiluluonteesta ja mallien luomisesta. Mikä tärkeintä koko projekti ja siihen liittyvä yhteistyön kehittäminen on lähtenyt liikkeelle aidosti ruohonjuuritason tarpeista, osallistujatarpeista käsin.

Hämeenlinnan kaupungin johto oli ajoittain mukana keskustelemassa projektista ja sille tiedotettiin hankkeen etenemisestä väliraporttien muodossa. Tapaamisista olisi kuitenkin voinut muodostua säännöllisiä, jotta Sammon saavutukset olisi voitu koordinoita pa-remmin kaupungin muuhun toimintaan. Sammon tiimin silmin Hämeenlinnan kaupungin myönteinen suhtautuminen ja kiinnostus hankkeesta edisti osaltaan sen etenemistä ja motivoi työntekijöitä tekemään projektityötänsä.

Projektitiimi sai työskennellä hyvin itsenäisesti. Alussa ilmenneet byrokraattiset käy-tännöt ja säädökset saatiin projektin kuluessa muunnettua osallistujien erilaisten tarpei-den ja tavoitteiden mukaisiksi informaalisluonteisiksi käytännöiksi. Muutosmyönteisyys koski nimenomaan Hämeenlinnan työvoimatoimistoa, joka jousti niin pitkälle kuin säädösten mukaan mahdollista erilaisissa muutosta vaativissa tilanteissa. Toimintaa si-toivat ajoittain korkeintaan erittäin tarkat EU-säädökset taloushallintoasioissa.

Projektin pysytteleväminen kaukana muodollisuuksista, toiminnan jäykkyydestä ja byro-kraattisista käytännöistä oli ainakin tällä kertaa hyve asiakkaiden ja henkilökunnan nä-kökulmasta tarkasteltuna. Muutoksia salliva ja huomioon ottava toimintastrategia ei merkinnyt kaaosta. Kaikki toiminta pyrki tavoitteiden saavuttamiseen - mutta joustavalla tavalla.

4.2 Projektin tuloksellisuus

Sammon tuloksellisuutta voidaan mitata monella tavalla. Tuloksellisuuskriteeriksi on tässä valittu projektissa olleiden lukumäärät (aloittaneet, keskeyttäneet ja loppuun suo-rittaneet).

Analysoidaan ensin yleisesti osallistujien valintaan liittyviä näkökohtia. He tulivat pro-jektiin vapaaehtoisesti eri rekrytointireittejä pitkin. Vapaaehtoisuusperiaatteen voi olettaa vaikuttaneen tuloksellisuusnäkökohtiin. Hankkeeseen valikoitui henkilöitä, joilla on pitkä aika muusta kuin tukityöjaksoista. Sampolaisista 38 % sai toimeentulotukea pro-jektin alkamishetkellä. Sukupuolijakauma muodostui vinoksi: vain 18 % mukana olleista oli miehiä. Jakauma on vino Hämeenlinnan työvoimatoimiston alueen tilanteeseenkin verrattuna. Tarkoituksen mukaista olisi ollut kiinnittää enemmän huomiota miesten saamiseksi mukaan toimintaan. Niin ikään Hämeenlinnan tilanteen näkökulmasta tar-kasteltuna olisi ollut tarkoituksenmukaista suunnata Sampoa tehokkaammin 50 vuotta täyttäneille.

Projektin tavoitteena oli, että 95 % 100:sta aloittaneista suorittaa loppuun starttikurssin ja saa todistuksen. Tavoite toteutui, suoritusprosentiksi muodostui 97 (N= 107). Osallistujien lukumääräksi asetettiin 100. Sammon aloitti 107 henkilöä, joista kolme keskeytti. Yksi keskeyttäneistä pääsi haluamaansa ammatilliseen koulutukseen, kaksi muuta keskeyttivät omaehtoisesti, toinen heistäkin pääsi myöhemmin opiskelemaan. Osallistujien joukossa oli kuitenkin muutama henkilö, jotka olisivat saattaneet keskeyttää ilman projektitiimin onnistuneita väliintuloja. Ohjaavan koulutuksen, starttijakson, osuus koettiin yleisesti mielenkiintoisena ja hyödyllisenä.

Kaikkiaan starttikurssin suoritti loppuun 104 henkilöä¹⁶, heistä noin 70 % käytti hyväkseen jossain määrin projektitukea starttikurssin jälkeen. Kurssin jälkeen toteutettu projektituki osoittautui hyväksi käytännöksi. Molemmipuolinen yhteydenpito, keskustelut työparin kanssa ja erikseen pidetyt yhteiset istunnot rohkaisivat työnhakuun tai miettimään muuta toimenpidettä.

Projektin määrälliset suoritusluvut eivät sinällään kerro hankkeen onnistumisesta. Tilannekohtaisesti tarkasteltuna on kuitenkin hyvä, että mahdollisimman moni sai suoritettua kurssin. Startin jälkeinen osanotto projektin tarjoamiin palveluihin auttaa joitakin pääsemään eteenpäin, mutta monen osalta monenlaiset pitkäkestoiset interventiot ovat tarpeen ja tulokset joidenkin kohdalla näkyvät vasta pitkän ajan jälkeen (ks. myös Virtanen 1998, 25). Tukevien toimien kokonaan puuttuminen saattaa johtaa monen osalta siihen, että he palaavat jälleen kurssia edeltävään tilanteeseen.

4.3 Projektin vaikuttavuus

Joitakin tämän osaluvun alla esitettäviä asioita olisi voitu sijoittaa edelliseen, projektin tuloksellisuutta kuvaavaan osioon. Tässä vaikuttavuuden osalta arvioinnin kohteena ovat kuitenkin Sammon osallistujien starttikurssin ja muun projektitoiminnan jälkeinen toimenpiteisiin sijoittuminen, projektin merkitys osallistujille ja hankkeen vaikutus heidän elämänhallinnan sekä elämisen sujumisen piiriin kuuluviin asioihin.

Erikseen tarkastellaan yrittäjyyden roolia Sammossa mukana olleiden osalta sekä harjoittelupaikkojen ja vapaaehtoistyön merkitystä Sammon yhteydessä. Hämeenlinnan kaupunki yhtenä tavoitteen asettajista korosti muiden tavoitteiden ohella syrjäytymisen ehkäisyä sekä elämänhallintaan liittyviä positiivisia vaikutuksia.

Toimenpiteisiin sijoittuminen

Tavoitteena oli, että yksilöllisiä työllistymisratkaisuja käydään läpi 1,5 vuoden aikana 100 henkilön kanssa. Todellisuudessa projektin aloitti 107 ja 104 kävi sen läpi. Näistä vähintäänkin puolen tuli löytää itselleen koulutus- tai työpaikka¹⁷.

Koska Sammon tavoitteena oli kuitenkin henkilön saaminen johonkin toimenpiteeseen, tarkastellaan vaikuttavuuslukuja erikseen myös tästä näkökulmasta.

¹⁶ Seurantalomakkeen osalta osallistujien lukumäärä on 101, koska kolmelta henkilöltä ei saatu tutkimuslupaa

¹⁷ Työssä olijoiden joukkoon lasketaan kuuluvaksi myös ne henkilöt, jotka ovat saaneet tukityöpaikan

Työllistymispolkujen tarkastelu osoittaa, että välittömästi starttikurssin jälkeen tavoitetta päästä koulutukseen tai työhön ei saavutettu. Työssä tai koulutuksessa oli tuolloin 23 % osallistujista. Sen sijaan jossakin toimenpiteessä oli edelliset toimenpiteet mukaan lukien heistä 32 %.

Kun kaikilla oli kulunut kaksi kuukautta Startti-Sammon päättymisestä, koulutuksessa tai töissä oli 46 %. Vieläkään asetettu tavoite ei toteutunut. Tällä kertaa jossakin toimenpiteessä oli 58 % osallistujista.

Kuuden kuukauden kohdalla tilannetta voidaan tarkastella 55 henkilön osalta, koska kahden viimeisen kurssin päättymisestä ei ollut vielä kulunut tätä aikaa. Suhteellinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että 58 % eli 32 henkilöä oli työssä tai koulutuksessa. Kokonaissijoittumisprosentti oli 76. Kun viisi kurssia oli tässä tarkastelussa mukana, oli tavoite saavutettu. Hyväksytyn ESR:n hankesuunnitelman tavoitteet saavutettiin (55 % koulutuksen hyväksytysti suorittaneista tuli sijoittua työhön, koulutukseen tai muuhun toimenpiteeseen koulutusosion jälkeen).

Kurssin lopullisen tilanteen mukaan (poikkileikkaus mittausajankohta 24.5.2001) oli työssä tai koulutuksessa edelleen 58 %. Työkokeilussa, oppisopimuksella, eläkehakemuksella, vapaaehtoistyössä, osuuskunnassa ja esimerkiksi työkonnon arvioinnissa oli yhteensä 14 henkilöä. Vaikka seitsemännen kurssin osalta aikaa oli kulunut vain alle kaksi kuukautta, oli heistä erinäisissä toimenpiteissä 81 %. Maahanmuuttajien aktiivinen ote toimenpiteisiin pyrkimisessä oli tässä pääasiallisena selittävänä tekijänä.

Projektin loppua kuvaavana tarkasteluajankohtana oli ATK-kansalaisen ajokorttikoulutuksessa 16 henkilöä, joista mitä todennäköisimmin ei tule monikaan työllistymään heti koulutuksen jälkeen.

Toimenpiteisiin sijoittuminen edistyi sitä mukaa, mitä enemmän kurssin suorittamisesta kului aikaa. Aivan projektin viime metreilläkin työllistettiin¹⁸. Tukityössä olleilla on yhdessä viime vaiheen lyhyen ATK –kurssin osanottajien kanssa vaara joutua jälleen työelämän ja toimenpiteiden ulkopuolelle. Sammon kohtuullisen hyvien tulosten säilyttämisen kannalta tukevat toimenpiteet olisivat jatkossakin tarpeen.

Projektin tavoitteena ollut portaittaisen työllistymisen idea oli joidenkin kohdalla tärkeä. Portaittain eteneminen vahvisti usein henkilön mielipiteitä ja suunnitelmia. Se tuli esille sijoittumisessa muun muassa seuraavilla tavoilla:

- osa jäi töihin harjoittelupaikkaansa
- ensin työhön tutustuttiin työkokeilun, osuuskunnan tai vapaaehtoistyön yhteydessä, jonka jälkeen sijoituttiin työelämään
- työkonnon tarkastuksen jälkeen menttiin työhön
- lyhytaikaisen Sammon jälkeisen kurssin jälkeen päästiin työelämään
- valittiin ensin työpaikka, jonka palkka tai työtehtävä eivät vastanneet henkilön koulutusta tai aikaisempaa palkkatasoa ja sen jälkeen päästiin vähitellen parempiin työsuhteisiin

---

¹⁸ Tätä osoittavia lukuja ei ole tässä.

Elämänhallinta ja elämisen sujuminen

Projektilta odotettiin kvantitatiivisten tulosten lisäksi positiivisia vaikutuksia yksilöiden elämänhallintaan ja elämisen sujumiseen, jotka osaltaan voisivat edistää työhön menemistä ja ehkäistä syrjäytymiskehitystä. Miten Sammon merkitys näkyi tällä tasolla yksilöissä. Tähän loppuraporttiin oli mahdollista kerätä tätä koskevaa tietoa henkilöiltä itseltään, käyttää hyväksi tutkijan ja projektitiimin havainnointiaineistoa sekä tiimin arviota elämänlaatuun liittyvistä vaikutuksista.

Osallistujien omasta mielestä Sampo toi erityisesti seuraavia positiivisia vaikutuksia:

- itsetunnon kohoaminen, lisärohkeuden saaminen
- sosiaalisten taitojen ja kontaktien karttuminen
- aktiivisuuden ja suunnitelmallisuuden lisääntyminen
- arkipäivän mielekkyyden kasvaminen (rutiinit, ajat, liikkeelle lähtö, paikka mihin mennä)
- yleinen piristymisen

Tiimiarviolla ja osallistujien omilla arvioilla on yhteisiä piirteitä.

Taulukko 4. Projektitiimin arvio Sammon merkityksen laadusta pääasiallisen vaikuttavan tekijän osalta

	f	%
Auttanut suunnitelmien tekemisessä ja ajatusten selkiyttämisessä	19	19
Tuonut selvästi työpaikan	13	13
Antanut itsevarmuutta, itsetuntoa, varmuutta ja rohkeutta (rohkeutta myös ratkaisussa lähteä kotoa koulutukseen)	11	11
Vaikuttanut positiivisesti mielenterveyteen ja henkiseen vireyteen	10	10
Antanut varmuutta muun ratkaisun tekemiseen	7	7
Tuonut erilaista käytännön tietoa	7	7
Muuttanut käyttäytymismalleja	5	5
Tuonut realistisuutta	3	3
Koulutusryhmän sosiaalinen vaikutus	3	3
Sammolla ei vaikutusta/merkitystä	11	11
Muu vaikutus	11	11
Ei osaa sanoa	1	1
Yhteensä	101	100

Taulukossa on muitakin kuin elämänlaatuun liittyviä vaikutustekijöitä. Pysyäksemme viimeksi mainitulla osa-alueella, useimmissa tapauksissa Sampo on tuonut yksilökohdaisesti sellaisia aineksia, joiden avulla on mahdollista hakeutua jonkin toimenpiteen piiriin. Joillakin (37 %) ei ollut projektiin tullessa minkäänlaisia suunnitelmia, mutta hankkeen aikana suunnitelmat ja ajatukset selkenivät.

Itsevarmuuden ja rohkeuden puute oli monella projektiin tullessa silmiinpistävä ja sitä ilmeni vielä hankkeen kestäessäkin. Monen tekijän summana nämä negatiiviset vaikutukset usein lievenivät tai hävisivät. Projekti osoitti, että työhön menoa jostakin syystä

pelkäävä henkilö on otettava tosissaan ja ongelmaa tulee yrittää ratkaista yhdessä hänen kanssaan. Sekä starttikurssi ja erityisesti se yhdessä projektin tukevien toimien – osin myös hoitotoimenpiteiden - kanssa sai paljon positiivista aikaan mielenterveyden alueella.

Työhön pääsyn kannalta yllä mainituilla asioilla on monessa tapauksessa suuri merkitys. Huomion arvoista on, että vain muutaman henkilön kohdalla itse projekti pystyi vaikuttamaan jossain määrin positiivisesti päihdekäyttäytymiseen – vaikutuksen kesto voi lisäksi olla lyhytaikaista.

Henkilöiden prosessikuvauksista näkyy Sampoon tulijoiden erilaisuus. Usein tulija vähätteli omia taitojaan, pelkäsi uudistuneita työmarkkinoita, eikä tiennyt, mitä hänen tulisi tilanteessansa tehdä. Joillekin sosiaalisten tilanteiden pelko oli ongelma ja Sampoon tulo saattoi olla erittäin suuri asia. Ikätekijä huolestutti monia.

Tulijoissa oli niitä, joilla vain työhön pääsy oli pääongelmana. Kuitenkin oli niitä, joilla työn puutteen lisäksi oli paljon muita ongelmia. Monen taustalla oli erilaisia menetyksiä, taloudellisia huolia, sairauksia, päihderiippuvuutta ja perheongelmia. Ongelmat tulivat usein esille jo alkuhaastattelussa tai viimeistään projektin alkuvaiheessa. Negatiiviset asiat häiritsivät työn hakua: monella resurssit eivät riittäneet työn hakuun. Sampo kaikkine tukevine toimineen pystyi monessa tapauksessa muuttamaan asiakkaan tilannetta niin, että työn haku mahdollistui jo projektin aikana. Muutos edellytti odottamista ja toimimista asiakkaan oman jaksamisen ja tarpeiden mukaisesti. Usein toisiinsa lomittuneena Sampo, vapaaehtoistyö, työvoimatoimisto ja osallistujien oma partnership-toiminta alkoivat pikkuhiljaa vaikuttaa.

Sampo toi tuloksia määrällisestä näkökulmasta katsoen. Kuitenkin projekti vaikutti tehokkaimmin yksilöiden elämänhallintaan, elämänlaatuun ja elämisen sujumiseen. Hämeenlinnan kaupungin asettama tavoite syrjäytymisprosesseja ehkäisevistä vaikutuksista toteutui projektin aikana, hankkeen lyhytaikaisuudesta huolimatta, kaikkien aineistojen perusteella vähintäänkin kohtuullisen hyvin.

Yrittäjyys

Tavoitteena oli, että Sammon osallistujista tulisi myös yrittäjiä. Sampolaisten kiinnostus yrittäjyyttä kohtaan ei kuitenkaan ollut suuri. Sammon järjestämälle erilliselle yrittäjäkurssille osallistui kaksi henkilöä Sammosta sekä 11 suoraan ulkopuolelta tullutta. Osuuskuntakoulutuksessa oli viisi henkilöä Sammosta. Osallistujat saivat yrittäjätietoutta myös ohjaavan koulutuksen yhteydessä.

Sammon seitsemän osallistujan ja viiden muun henkilön yhdessä perustamassan osuuskunnassa työskenteli parhaimmillaan useita kurssilaisia, mutta suurin osa heistä työllistyi palkkatyöhön, jolloin projektin loputtua sen toiminnassa oli päätoimisesti yksi henkilö. Yhdellä Sammon käyneellä henkilöllä on tarkoitus perustaa oma yritys.

Voi esittää arvion, että muutamalla henkilöllä olisi ollut mahdollisuudet työllistää itsensä yrittäjänä. Sammon puitteissa ei ollut kuitenkaan resursseja antaa tarpeeksi yksilöllistä tukea yrittäjyysasiassa – ja lopulta osallistujan on itse oltava aktiivisesti asioiden hoi-

dossa mukana. Suurin este yrittäjäksi ryhtymiselle näytti olevan erilaiset pelot yrittäjänä pärjäämisestä (jaksaminen, verotus jne.) ja tiedon puute.

Harjoittelupaikat

Kaikki instanssit, joissa kurssilaiset pystyivät hankkimaan työkokemusta ja kokeilemaan työkykyään osoittautuivat tärkeiksi. Työkokemus oli merkityksellinen vaikuttavuustekijä yksilön työllistymispolkujen näkökulmasta. Osallistujat toivat tämän itse ilmi ja se ilmeni konkreettisesti projektin aikana. Työllistymisvaikutusten lisäksi sillä oli elämisen laatuun vaikuttavia merkityksiä: onnistumisen tunteet, itsetunnon kasvaminen, sosiaalisten tilanteiden oppimisprosessit jne.

Vapaaehtoistyötä edustavalla vapaaehtoistyönkeskus Pysäkillä oli useita tehtäviä Sammon yhteydessä (ks. Eskelinen 2001, 27-32). Yksi niistä oli tarjota kurssilaisille työhön tutustumismahdollisuus starttikurssin työhön tutustumisjaksolla ja myöhemmin tuki-työpaikka tai vapaaehtoistyötä. Vapaaehtoistyöstä tuli monelle sampoalaiselle tärkeä välietappi ennen muuhun työhön tai toimintaan siirtymistä. Se oli osa portaittaisen työllistymisen toimenpiteitä yllä mainittuine vaikutuksineen.

Osallistujia oli harjoittelujaksoilla lukuisissa yhteisöissä ja yrityksissä (ks. liite 6). Yleisesti ottaen jaksot sujuivat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta molempien osapuolten kannalta hyvin. Osa kurssilaisista jäi työhön harjoittelupaikkaansa Sammon päätyttyä. Työhön tutustuminen lisäsi rohkeutta hakea varsinaista työpaikkaa.

4.4 Arvio Sammon nettovaikuttavuudesta

Olisi evaluaatioasetelman vastaista tarkastella Sammon tuloksia lähtökohtana se, että todetut vaikutukset ovat yksinomaan projektin ansiota tai sen yleiset vaikutukset olisivat vain positiivisia. EU-rahoitteisten ohjelmien ja projektien yhteydessä käytetään kuvaamaan ohjelmien merkitystä tästä näkökulmasta seuraavia käsitteitä: deadweight, substitution ja displacement (ks. esim. European Comission 1997, 26-27).

Deadweight tarkoittaa sitä, että vaikutuksia olisi syntynyt, vaikka evaluoitavaa kohdetta ei olisi toteutettu. Sammon osallistujat olisivat sijoittuneet koulutukseen tai työhön, vaikka projektia ei olisi toteutettu.

Substitution ja displacement viittaavat tapahtumiin, jotka toteutuvat toisen toimenpiteen kustannuksella. Tällöin Sammossa mukana olleille tietyille ryhmille tapahtuneet vaikutukset ovat toteutuneet niiden kustannuksella, jotka eivät olleet mukana hankkeessa. Esimerkiksi yritykset ja yhteisöt, jotka olivat mukana Sammossa, saattoivat hyötyä tukirahoituksesta niin, että ne synnyttivät omalla toiminnallaan työpaikkoja, jotka olisivat muussa tapauksessa syntyneet muihin yksiköihin. Tätä nimitetään displacement-vaikutukseksi. Substitution tarkoittaa sitä, että tukea saava työnantaja työllistää tässä tapauksessa sampoalaisia ja jotkut muut vastaavat henkilöt ovat jääneet ilman työpaikkaa. Muussa tapauksessa olisivat voineet työllistyä tälle työnantajalle. (ks. myös Virtanen 1998, 36).

Deadweight-, displacement- ja substitutiovaikutusten arvioiminen on tässä erittäin vaikeaa. Jonkinlainen arvio kuitenkin katsotaan tarpeelliseksi tehdä osittain EU:n ohjeita soveltamalla.

Projektin loputtua (mittaushetkellä 24.5.2001) 58 % (N=101) Sammon osallistujista¹⁹ oli joko työssä tai koulutuksessa. Projektikoordinaattorin ja tutkijan tekemän, eri aineistoihin perustuvan varovaisen arvion mukaan 16-21 prosenttia (9-12 henkilöä) havaituista muutoksista voidaan katsoa johtuvan muista vaikutustekijöistä kuin Sammon toimenpiteistä. Nämä henkilöt olisivat siis mitä ilmeisimmin saavuttaneet sen toiminta-aseman, mikä heillä projektin loputtua oli. Arvio perustuu henkilöiden aikaisempaan työmarkkina- ja koulutustilanteeseen, projektin aikaisiin suunnitelmiin ja tavoitteisiin sekä aktiiviteettipaumuksiin. Jokaiselle mainituista henkilöistä Sampo on kuitenkin vähintäänkin selventänyt heidän tavoitteen asettelujaan.

Mainittakoon erikseen osin asiaan liittyvänä se, että osallistujien oma vaikutus elämisen laadun parantamisessa ja sitä kautta työllisyyteen vaikuttavana tekijänä on ollut suhteellisen suuri. Starttikurssin ryhmällä oli monelle henkilölle positiivinen vaikutus. Samoin tulee muistaa sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon toimenpiteiden vaikutus.

Displacement- ja substitutiovaikutusten arviointi on tässä vain suuntaa antavaa. Arvio kuitenkin on, että nämä vaikutukset ovat vähäisiä. Sammon toimenpiteistä johtuen kaupungin tarjoamat tukipaikat ovat voineet vaikuttaa niin, että uusia työpaikkoja on jäänyt syntymättä muihin työpaikkoihin (ks. Virtanen 1998, 37). Vastaavasti Sammon osallistujat ovat vieneet jossakin määrin työpaikkoja muilta samanikäisiltä pitkäaikaistyöttömiltä niistä organisaatioista, joihin he ovat työllistyneet. Hyvin varovainen arvio on, että displacement- ja substitutiovaikutusten osuus eli havaittuja muutoksia vähentävä vaikutus on 16 prosenttia.

Lopulta arvioidaan Sammon nettovaikutus niin, että havaituista muutoksista (gross outcome) vähennetään deadweight-, displacement- ja substitutiovaikutukset. tämän kaavan mukaan nettomuutokseksi saadaan 41-44 työ- ja koulutuspaikkaa. Taulukon muodossa esitettyä Sammon nettovaikutukset näyttävät seuraavalta:

Taulukko 5. Sampo –projektin havaitut muutokset sekä deadweight-, displacement- ja substitutiovaikutukset

	työ- ja/tai koulutuspaikkaa
Havaittu muutos	58
Deadweight	9 –12 (16-21 % havaitusta muutoksesta)
Displacement- ja substitutiovaikutukset	5 (9 % havaitusta muutoksesta)
Nettomuutos	41-44 (työ- ja /tai koulutuspaikkaa)

Laskelman mukaan 38-41% mukana olleista on sijoittunut työhön ja/tai koulutukseen Sammon ansiosta.

Arvioidaan vielä havaittujen muutosten pysyvyyttä Sampo –projektin yhteydessä. Lukumääräistä arviota ei tehdä, vaan arvioidaan muutoksen suunta. Näin tarkasteltuna va-

¹⁹ Mukana ovat kurssin loppuun suorittaneet ja tutkimusluvan antaneet henkilöt

litettavasti arvio on sen suuntainen, että Sammon jälkeen lyhytaikainen yhden kuukauden mittainen ATK-koulutus ei tuo monelle työpaikkaa lyhyellä tähtäimellä – osa päässee uuteen opiskelupaikkaan. Samoin tukityöpaikkoihin sijoittuneista osa tipahtaa nykyisen käytännön – tukipaikka jatkotyöllistää heikosti – mukaan pois työmarkkinoilta. Sammon jälkeiset tukitoimet ovat erittäin keskeisessä asemassa.

4.5 Sammon kustannukset ja tehokkuusarvio

Sampo –projektin alkuperäisen suunnitelman mukainen kokonaisbudjetti oli 6 202 000 mk, josta ESR:n rahoitusosuus oli 2 445 360 mk. Rahoitussuhteet jakautuivat seuraavasti:

TE-keskus	1 969 360 mk
ESR/TE-keskus	1 942 640 mk
Kaupunki	1 260 000 mk
STM (ESR)	476 000 mk
Yksityinen	554 000 mk
Yhteensä	6 202 000 mk

Projektin seurattavissa oleva osuus oli 5 071 000 mk kokonaisbudjettina, kun ulkopuolelle jätettiin opintososiaaliset etuudet. Sampo –hanke jakautui rahoitus-suunnitelman mukaisesti seuraaviin pääluokkiin: hallinto (tiimin palkat, hallinto- ja toimiston kulut), koulutus (starttikoulutus x 7, osuuskuntakoulutus 10 pv, yrityskoulutus 1x ja ATK-koulutus 2x), kaupungin työllistäminen, kuntoutus ja yksityinen rahoitus (palkat, ts. osallistujien yksityisessä työssä saamat palkat).

Hallintoon suunnattu tavoitebudjetti oli 1 914 000 mk, toteutuma 1 500 499 mk, jolloin jäljelle jäi 413 551 mk. Työvoiman työllistämiseen oli varattu 1 051 000 mk, toteutunut budjetti 665 910 mk eli jäävä osuus oli 385 090 mk. Näitä rahoja jäi käyttämättä mm. koska 32 henkilöä aloitti työ- ja toimintopolun Sammon loppupuolella, jolloin määrärahoja ei ehditty ottaa heidän kohdallaan käyttöön. Vastaavasti yksityisistä työnantajista monikaan ei käyttänyt tukea hyväkseen ja yleensäkin yksityiselle sektorille suuntauduttiin hitaasti, joten viive koski myös ensimmäisiä kursseja. Kaupungin työllistämisen osalta tavoitteena oli 629 000 mk, toteutuma 607 275 mk, jäämä 21 725 mk. Yksityisen rahoituksen tavoite oli 419 000 mk, toteutuma 276 805 mk, jolloin jäi suunnitellusta 142 195 mk. Kuntoutukseen oli varattu rahaa 200 000 mk, käyttö oli vain 64 752 mk. Viimeksi mainittu selittyy sillä, että sitä ei voitu käyttää hoitoihin esim. päihdekuntoutusjaksoihin, mihin olisi tarvittu. Kuntoutuksen rahat ovat lain-säädännöllisesti sidotut työkyvyn arviointeihin, työkokeiluihin, kuntoutustutkimuksiin ja ammatinvalinnan ohjauksen osioihin. Lisäksi kuntokartoitukseen ja kuntoutukseen oli jonot. Yhtäältä starttikurssien vetäjä oli psykologi, joka pystyi ammatinvalintatestien tekoon ja konsultoimaan osallistujia.

Hankkeen rahoituksesta käyttämättä jäänyt osuus, 1 149 276 mk, voidaan tulkita monella tavalla. Kun kuitenkin ottaa huomioon, että projektissa seurattiin tarkasti budjettia ja tiedettiin ajankohtaisesti kunkin momentin menoerät, voi puhua lähinnä projektin toteuttamasta taloudellisesta budjetista. Tämä tulee esille myös seuraavassa laskettaessa hintaa osallistujaa kohden päivässä. Tällöin voidaan ajatella panos-tuotos-analyysin mukaisesti Sampoon sijoitettuja panoksia ja hinnalla saatua hyötyä – tosin elämisenhallinnan osalta markkamääräisyyden määrittäminen on vaikeaa. Toteutunut summa kuvaa

hintaa osallistujaa kohti päivässä. Leikillisesti projektissa yksiköksi määriteltiin ”Yksi Sampo”.

Vertailulaskelmia tehtiin erilaisin kertoimin. Laskentatavasta riippuen kustannukset voivat vaihdella 120-275 mk:n välillä henkilöä kohden päivässä. Realistisin laskutapa lienee se, kun lasketaan kustannukset 107 starttikurssille (2,5 kk) ja 11 muun yrittäjäyryskurssille (3 kk) osallistuneen henkilön mukaan, koulutukseen, hallintoon ja kuntoutusta edistäviin tuloksiin käytettyä keskimääräistä aikaa, kahdeksaa kuukautta (8 kk) kohden. ”Yksi Sampo” ts. kokonaiskustannus henkilöä kohden päivässä on tuolloin 193 mk (193 mk/henkilö/päivä). Jos kustannukset vyörytettäisiin vain starttikurssin käyneiden kustannuksiksi, olisi päiväkuustannus tuolloinkin vain 208 mk. Jos hyväksytty budjetti olisi toteutunut kokonaisuudessaan, olisi henkilökuustannukseksi muodostunut 275 mk/päivä. Sampo osoitti evaluaation mukaan tuottaneen vähintäänkin kohtuullisesti sekä henkistä että materiaalista tuotoksia, hyvinvointia. Projektiehti täyttää tavoitteita hyvin käytettävissä olevassa ajassa, huolimatta siitä, että määrärahoja jäi myös käyttämättä.

4.6 Hankkeen yleinen merkitys

Projektin aikana sosiaalitoimi ja työvoimahallinto tekivät asiakkaan hyväksi tärkeää työtään. Hämeenlinnassa toimi samanaikaisesti Sammon kanssa useita työllistymiseen ja syrjäytymisen ehkäisemiseen pyrkiviä projekteja. Kun Sammon paikallista ja kansallista merkitystä analysoidaan, tulee tämä muistaa.

Yhtenä projekteista ja asiakaspalveluinstansseista Sammolla oli selvä merkitys paikallisesti sen auttaessa erilaisin toimenpitein syrjäytyneitä ja syrjäytymisvaarassa olevia pitkäaikaistyöttömiä. Sammon tulo osui, ehkä osin sattumalta, parhaaseen mahdolliseen aikaan ottaen huomioon Hämeenlinnan työmarkkinatilanteen ja tilanteen, jossa liian monen ihmisen elämisen tilanne oli ajautumassa huonon kehityksen kehälle. Tavoitteissa mainittu yksilöllisyys kyettiin ottamaan asiakkaidenkin mielestä hyvin huomioon.

Porin Poveri –projektin yksi tulos oli, että työvoimahallinnon palvelujen imago parantui projektin kuluessa (Virtanen 1998, 47). Sammon osalta voidaan kirjata saman tyyppinen tulos: monet osallistujista totesivat, että heidän uskonsa yleensäkin viranomaisiin parani Sammon ja erityisesti sen työparityöskentelyn myötä.

Paikallisista viranomaisista työvoimatoimiston ja sosiaalitoimen edustajat keskustelivat yhteistyökulttuurin kehittämisestä koko projektin toiminnan ajan. Sammon tavoitteena oli luoda malli sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön kehittämiseksi. Vaikuttisiltä, että Sammossa tehty työ yhteistyön kehittämiseksi ryhmähaastatteluineen osaltaan edisti keskustelua ja suunnitelmia. Ryhmähaastatteluissa tuotiin esille Sammon merkitys paikallisena projektina ja hankkeena, jonka käytäntöjä voidaan mahdollisesti käyttää laajemmaltikin.

Sammossa syntyneet käytännöt ja kokemukset ovat käytettävissä muuallakin Suomessa. Projektia käytiin esittelemässä joillakin muilla paikkakunnilla ja erilaisissa työllistymistä käsittelevissä tilaisuuksissa. Hallinnonalojen yhteistyömalleja ja sosiaalisen kuntoutuksen malleja on tosin kehitteillä ja kehitetty jo ennestään, mutta jokainen projekti tuo oman yksilöllisen piirteensä, jotka voivat hyödyttää kehittämistyötä laajemmaltikin.

4.7 Teoriaperspektiivi

Sampo –projekti oli konkreettisia toimia ja käytäntöjä työllistymisen parantamisen ja syrjäytymisen ehkäisemisen hyväksi. Sen yhteydessä operoitiin kuitenkin lukuisten käsitteiden maailmassa ja projektia ohjasivat tietyt viitekehykselliset mallit. Näitä asioita hahmotettiin Sammon ensimmäisen väliraportin yhteydessä (Eskelinen 2000, 25-30).

Keskeisiä käsitteitä projektissa olivat syrjäytyminen, portaattaisuus, työllistymisen polkuajattelu, sosiaalinen kuntoutus, hyvinvointi, elämänhallinta ja elämisen sujuminen. Käsitteitä yhdistäväksi tekijäksi muodostui erilaistamisen periaate: toimintojen toteuttaminen yksilöllisten periaatteiden mukaisesti, räätälöidysti. Sammon tavoite määrittyi hyvinvointihakuiseksi, osallistujien elämänhallintaa, elämisen laatua ja elämisen sujumista tukevaksi.

Sammon viitekehys täsmentyi osapuolten intressikysymykseksi: ketkä toteuttavat projektin ja minkä intressin mukaan toimijat toimivat. Osapuolina olivat rahoittajat, Hämeenlinnan kaupunki ja erityisesti sen sosiaalitoimi, työvoimahallinto, projektin kurssilaiset ja Sammon työtiimi. Lähtökohtana oli, että tämän viitekehysten tuli asettua yksilöiden hyvinvoinnin ja inhimillisyyden alueelle, arjen ongelmien havainnoimiseen ja siitä juontuviin käytännön toimiin.

Edelleen johdettaessa projektille käytännön toimia nähtiin taustalla elämisenmaailman (osallistujat) ja systeemin (hallinto, tässä lähinnä työvoimahallinto ja sosiaalitoimi) suhteen sekä hallinnon keskinäisten suhteiden näkökulma. Osapuolten yhteisenä intressinä tuli olla positiivisen muutoksen logiikka. Tavoitteena oli muutos asiakkaiden hyvinvoinnin osa-alueilla. Todettiin, että liikkeelle tulisi lähteä asiakkaiden ja viranomaisien muutoksen logiikkaa, toimintatapaa koskevasta ymmärryksestä (miten käsittävät muutoksen), josta johdettaisiin tarkemmat projektin prosessin kysymyksenasettelut. (Eskelinen 2000, 29; Eskelinen 1999, 10.)

Sampo projekti on ohi ja sen käytännöistä saatiin tuloksia. Seuraavassa haetaan empiirisistä tuloksista kumpuavia kysymyksenasetteluja ja näkökulmia.

- Universalistisen sosiaalipolitiikan rinnalla syrjäytymisen ehkäisyssä ovat tarpeen kompensatoriset palvelu- ja tulonsiirtojärjestelmän toimenpiteet (ks. myös Eskelinen 1998; Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 24). Palveluja kohdistetaan tietoisesti suhteellisesti eniten ja pitemmän aikaa heikoimmassa asemassa oleville. Sammon osalta tämä merkitsisi kohdennettuja toimenpiteitä niille, joille jäi vielä ongelmia selvitettäväksi ja jotka eivät sijoittuneet toimenpiteisiin. Yksilöiden ongelmien osalta tarvitaan organisoitua kuntoutusta ja tietotaitovajeita paikkaamaan omat järjestelmänsä. Tulisi luoda toimenpiteiden jatkumo.
-
- Edelliseen liittyen tarvitaan myös erilaistavia toimia yksilöllisten periaatteiden mukaisesti. Näitä tarvitaan ohjaus-, neuvonta- ja kuntoutustoimien sekä työllistymispolkujen etsimisen yhteydessä.
- Työllistymis- ja syrjäytymiskysymyksen yhteydessä yksilötason rinnalla tulee ottaa huomioon tilanteiden yhteiskuntalähtöisyys. Työn asettaminen ensisijaiseksi hyvinvoinnin lähteeksi asettaa vaatimuksen hakeutua ja pysyä työelämässä. Epätyypilliset

työsuhteet, työttömän tekemien lyhytaikaisten työsuhteiden sanktioinnit ja työpaikkojen tarjonnan vähäisyys edellyttävät myös toimenpiteiden seuranta- ja korjaamista järjestelmätasolla. Työttömien velvollisuuksien ja oikeuksien täsmentäminen on tarpeen (ks. myös sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 19).

- Tulisi etsiä tasapaino aktiivisen työllistymispolitiikan kysymyksessä. Yksilöiden aktiivisuus on olennaista työhön pääsyssä. Yhtäältä aktiviteettien ylläpitäminen eri tavoin on tarpeellista. Kepin ja saarnan lisäksi tarvitaan kuitenkin myös porkkanoita eli rakenteellisia toimia, jotka innostavat ja edesauttavat yksilöitä pitämään yllä aktiviteettejaan.
- Palvelujärjestelmien ylläpidossa byrokraattisen mallin tilalle voidaan rakentaa innovatiivinen yhteistyömalli. Viimeksi mainitun ominaisuuksia ovat muun muassa hallinnonhaarojen yhteistyö, asiakasläheinen toiminta, kohdeherkkyys yksilöiden tarpeiden ja tavoitteiden osalta, kaksisuuntainen kommunikaatio alhaalta-ylös-periaatteen mukaisesti ja yhteisten intressien etsiminen. Yhteistyömalli ennakoi palvelujen laadun parantumista.
- Syrjäytymisuhka työttömän arjessa on todellinen. Syrjäytymistä on monenlaista. Tarvitaan toiminnoissa pysyttelemistä ja keinoja niihin takaisin pääsemisestä. Vaikka työttömyys ei esimerkiksi Sammon tapauksessa merkinnyt monellekaan katastrofia, toiminnoissa pysytteleminen elämisen kokonaisuuden kannalta osoittautui tärkeäksi. Lyhyt projekti sai monen kurssilaisen osalta toimintojen muutoksia, esimerkiksi juominen ainakin keskeytyi kurssin aikana.
- Toimenpiteiden jatkuvuus- ja portaittaisuusperiaate. Vaikeasti työllistyviä, syrjäytyneitä ja sen uhan alla eläviä varten tulisi olla saatavilla jatkuvat seuranta- ja tukijärjestelmät. Yksilöiden on vaikea kehittää aktiviteettitoimia yksinään. Yksilöiden eteneminen portaittaisesti työllistymisen polulla edesauttaa toimintoihin sijoittumista. Välietapit, kuten vapaaehtoistyö tarjoavat joillekin yhden portaan edetä.

Johtopäätökset 4:

- projektimuotoinen hanke osoittautui toimivaksi ratkaisuksi, siinä yhdistettiin sosiaalitoimen ja työhallinnon osaaminen
- sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston henkilöstön sitoutuminen yhteistyötä edistävien hankkeiden kehittämiseen on tärkeää
- Sampo saavutti hyvin tuloksellisuuden kriteerit
- projektin kautta päästiin tuloksiin, huolena on vaikutteiden pysyvyys
- projektiprosessin suuri vaikutus osallistujien elämänhallinnan ja syrjäytymisen alueella oli kiistaton
- Sammolla oli merkitystä paikallisena projektina
- projektin käytännön prosessista saatiin uusia näkökulmia

5 TULOKSENA MALLIT²⁰

Työllisyyden hoidossa on toteutettu Hämeenlinnassa virkailijayhteistyötä (puhelut, palvelit, työnohjaus jne.) sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston välillä. Hallinnonalojen kesken on keskusteltu, miten yhteisten asiakkaiden hyväksi voitaisiin tehokkaasti toimia. Työnvälitystoiminnan sijasta yhteistyön osalta on keskitytty kuntoutustoimintaan (Eskelinen 2000, 16). Esimerkiksi sellaista yhteistyön systemaattisuutta, mihin valtiovallasta 1.9.2001 lain uudistuksellaan pyrkii, ei ole vielä ollut. Työvoimahallinto on hoitanut työllistymiseen liittyviä asioita. Sen asiakkaina on pitkäaikaistyöttömiä, joista osa on syrjäytymisvaarassa. Sosiaalitoimi on tehnyt asiakaspalvelutyötä syrjäytyneiden kanssa. Asiakkaat ovat usein molemmissa samoja. Hämeenlinnan kaupungin syrjäytymisen vastaisessa toimintakulttuurissa syrjäytyminen ja työttömyys lasketaan yhteen kuuluviksi.

Hämeenlinnan kaupunki halusi Sammon yhtenä tuloksena mallit, jotka kuvaisivat projektissa esille tulleita käytäntöjä sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön sekä sosiaalisen kuntoutuksen osalta. Kansaneläkelaitoksen paikallistoimiston roolia yhteistyössä ei asetettu analysoitavaksi, mutta Sammon etenemisen myötä on osoittautunut, että Kelalla on paikka yhteistyön areenalla.

Sammossa tehtiin alun alkaen asiakastyötä. Sammon malli työttömyyden ja syrjäytymisen ehkäisemiseksi oli asiakastyön toteuttaminen sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja-työparin ja muun projektitiimin avulla. Lopullista mallia ei kuitenkaan aluksi lyöty lukkoon, vaan päätettiin edetä pitkälti tilanteiden ehdoilla jo sen vuoksi, että Sampoon tulisi osallistumaan noin 100 taustaltaan ja tavoitteiltaan erilaista ihmistä. Työparimallia voidaan pitää sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön ensimmäisiin askeleisiin kuuluvana, josta saatujen kokemusten perusteella voidaan suunnitella jatkomalleja. Työpari-idea on käytetty myös monissa muissa suomalaisissa projekteissa (esim. Karjalainen & Vahtera 2000; Schroderus 1999).

²⁰ Aineisto: 1, 2, 3, 4, 7, 9, 13, 17, 18

Sammossa tehtiin toimenpiteitä sosiaalisen kuntoutuksen hyväksi. Työpari ja tiimi antoivat työkaluja kuntouttavalle työlle. Yhteistyön lisäksi myös kuntoutuksen osalta syntyi käytäntöjä, joita tässä luvussa tarkastellaan.

5.1 Viranomaisyhteistyön malli

Viitekehys

Sammon seitsemän kurssin yli sata osallistujaa osoittivat, että työttömyys ei useinkaan ole työttömän ainoa ongelma. Oli vaikeita ongelmia ja pieniä ongelmia – myös vähäisemmät ongelmat saattoivat ehkäistä työhön pääsemistä. Elämänhallinnan ongelmat, terveydelliset ja taloudelliset ongelmat olivat syntyneet toisilla pikkuhiljaa, joillakin akuutisti. Osalla ongelmat näyttivät liittyvän läheisesti työttömyyteen, osalla syitä ja seurauksia oli vaikea todentaa. Kierteseen joutuminen ja kierteen jatkuminen oli tyyppillistä: työelämästä poissa olon ja työssä olon jaksottelu ovat leimanneet monen sampolaisen elämää.

Projektia vietiin eteenpäin näiden viitekehysten mukaisesti: Lähtökohtana oli, että työttömyyden hoitamisen tarvitaan työllistymistoimenpiteiden lisäksi sosiaalinen aspekti. Sosiaalinen näkökulma työllistymisessä oli se, että sosiaalityöllä hoidetaan työnhakuvaihtoehtoja ja työvoimaneuvonnalla työnhakutaitoja, niiden tehtäväalueet menivät kuitenkin osittain limittäin. Millä keinoin Sammossa lähdettiin ongelmaa yksityiskohtaisesti purkamaan ja miten käytetyt keinot vaikuttivat?

Sampo ankkuroitiin organisatorisesti toimeentuloturvatöimistön alaisuuteen. Toimistolla oli ennestään hallinnoitavanaan muita vastaavia sosiaalityöhön kytkettyjä projekteja. Osa sosiaalityön hankkeita oli koottu sen yhteyteen työvälineeksi ja työhankkeeksi. Toimeentuloturvakytkennällä on vahvat perusteet:

- toimeentuloturvatöimistössä käy paljon asiakkaita ja kierto on nopea
- toimistossa tehdään konkreettista näkyvää sosiaalityötä sekä käsitellään akuutteja asiakkaita kysymyksiä
- työttömyys tulee toimiston työssä kipeästi esille, työttömät saavat toimistosta konkreettisia toimia
- toimiston toimistopäällikkö on ollut aktiivisesti mukana työllisyysasioiden hoidossa sekä toiminut linkkinä työllistymisprojektien välillä

Työskentelykonsepti

Tiimin (projektikoordinaattori, sosiaalityöntekijä, työvoimaneuvoja, vapaaehtoistyön koordinaattori sekä tutkija ja starttikurssien kouluttaja) työnjako ja omat vastualueet sovittiin heti alussa, jokainen loi oman työtapsansa ja painopistealueensa. Yhdessä sovittiin, milloin ja kellä on päävastuu asioista. Työparimallia sovellettiin tarpeen mukaan muuhunkin kuin sosiaalityö- ja työvoimaneuvontatilanteisiin. Tarvittaessa työtehtäviä sekoitettiin keskenään.

Miten puuttuminen asiakkaiden elämisen tilanteeseen tapahtui? Keskeiseksi työtavaksi valittiin yksilöllinen neuvonta ja ohjaus. Tavoitteena oli neuvonta- ja ohjaustyö, joka olisi

asiakasläheistä, luottamusta herättävää, asiantuntevaa, joustavaa ja tilannesidonnaista. Ammatillista terapiaa ei harjoitettu. Osallistujien aktivoimiseen kiinnitettiin paljon huomiota.

Monilla ongelmat liittyivät samanaikaisesti työhallinnon ja sosiaalitoimen aihealueille. Osa ei jaksanut olla aktiivinen työllistymisensä edistämisessä tai suunnitella tulevaisuuttaan. Ohjauksen ja neuvonnan akuuttisuus ja tilannekohtaisuus olivat erityisesti näitä asiakkaita varten. Asiakkaat saivat työparilta asioihinsa palautetta välittömästi – virastoissa jonottamatta –, mikä auttoi muun muassa tulevaisuuden suunnittelua. Kahden asiantuntijan ja osallistujan välisessä keskustelussa syntyi vastavuoroisuutta.

Sammon tiloissa käydessään asiakkaat voivat keskustella myös muiden tiimiläisten kanssa – asiakkaan tullessa muut työt voitiin usein ainakin joksikin aikaa keskeyttää. Avointen ovien periaatteella Sammon tiloihin saattoi milloin vain tulla kirjoittamaan, soittamaan, katsomaan koneilta työpaikkoja tai keskustelemaan lyhyesti – pitempiin keskusteluihin varattiin aika.

Kaikille osallistujille annettiin mahdollisuus edetä projektissa omien resurssiensa ja tavoitteittensa mukaisesti – toimintojen reunaehdoista oli olemassa kuitenkin selkeät säännökset. Asiakkaat otettiin tasavertaisina kumppaneina. Mielipide-eroja ja erimielisyyksiä käsiteltiin kasvokkain, ei selän takana. Jos jostakin henkilöstä ei kuulunut pitkään aikaan mitään, otettiin häneen yhteyttä. Tiimi piti toki työn erillään vapaa-ajasta. Vastuunottaminen asiakkaista vietiin kuitenkin melko pitkälle: asioita ei jätetty kesken ellei asianomainen sitä nimenomaan halunnut.

Kuvatun työskentelykonseptin takana oli koko projektitiimi, mutta asiakastyötä teki eniten työpari. Työskentelyidea sopi Sampoyhteisöön ja osallistujapalautteen sekä havainnoinnin mukaan se sopi työttömälle asiakkaalle, jolle räätälöitiin suunnitelmia eri toimenpiteisiin sijoittumisesta.

Työvälineet

Mitkä olivat Sammon työvälineitä ja missä järjestyksessä niitä toteutettiin? Vaikka välineinä oli sarja erilaisia toimintamenetelmiä, ei niitä toteutettu irrallaan toisistaan tai asiakokonaisuudestaan. Työparin keskeisiä sosiaalityön välineitä olivat potentiaalisten osallistujien alkuhaastattelu, elämänkertojen ja sosiaalisten verkostojen kartoittaminen sekä käsittely, keskustelu, asiakkaan oman arvioinnin käynnistäminen ja tavoitteenasetteluun motivoiminen. Työpari oli periaatteessa vapaa tiukoista professionaalisista siteistä ja käyttäytymissäännöistä; ammattitaitoaan hyväksi käyttäen eteneminen tapahtui pitkälti asiakkaan tilanteen mukaisesti.

Työvoimaneuvonnan välineitä puolestaan olivat keskustelut asiakkaan kanssa kytkettynä faktatietoon työllistymisessä koskevista asioista sekä tiedon antaminen tuista, työpaikoista, työelämän vaatimuksista ja alueellisista vaatimuksista.

Alkuhaastattelujen ja tulohaastattelujen jälkeen alkoi 50 päivän ohjaava koulutusjakso, jonka tavoitteena oli antaa vuorovaikutustaitoja, opettaa ryhmäytymistä, aktivoida henkilökohtaisen suunnitelman tekemiseen sekä antaa tietoa eri alueilta. Sen tavoitteena oli kytkeä osioita yhteen ja olla osaltaan pohjana jatkotoiminnoille. Merkitykselliseksi sekä

asiakkaiden itsensä kannalta että projektin näkökulmasta osoittautui mukana olleiden keskinäinen tuki ja prosessointi. Omien tavoitteiden peilaus muihin, ystävyys-suhteet ja sosiaaliset verkostot ovat esimerkkejä tavoista, joilla voi ehkäistä syrjäytymistä. Ohjaavaan koulutukseen oli kytketty työhön tutustumisosuus.

Koulutuksen jälkeen vielä harva sampoalaisista sijoittui toimenpiteisiin – tarvittiin jatkotoimia. Työparin työ toi jatkumon ja tuen yksilöllisten suunnitelmien toteutukselle. Neuvonnan ja ohjauksen avulla pureuduttiin jatkuvuuden turvaamiseen ja yksilöllisten voimavarojen vahvistamiseen. Sosiaalisen ja työhallinnon yhteisiksi alueiksi muodostuivat

- portaittaisuuden tukeminen
- työpolulla etenemistä edistävien sosiaalisten aktiviteettien (harrastukset, vapaaehtoistyö) kasvattaminen
- työnhakuvalmiuksien lisääminen
- ongelmien kartoittaminen ja suunnitelma tilanteen muuttamiseksi
- henkilökohtaisen ilmaisun, uskalluksen, ilmiänsun ja vuorovaikutustaitojen liittäminen yhteen työnhaun ja työpaikkojen kanssa tukemaan osallistumista ja osallisuutta

Kurssin jälkeisillä tapaamisilla – ideapalavereilla - edistettiin osallistujan mukana pysymistä ja suunnitelmien eteenpäin viemistä. Työpari sai konsultointiapua erityisesti työvoimatoimistosta, mutta myös sosiaalitoimen puolelta toimeentuloturvatöimistöstä. Vapaaehtoistyö oli toiminnan tärkeä elementti. Se edisti sosiaalisia ja työhaullisia päämääriä ja merkitsi erilaista toimintaa sekä paikallisia verkostoja.

Kun kaikki seitsemän koulutusosiota oli käyty läpi, jatkoivat työvoimaneuvoja (projektissa mukana ollut) ja sosiaalityöntekijä (nimetty henkilö hallintokunnasta) projektissa aloitettuja kurssilaisille yhteisiä ideapäiviä ja yhdessä annetun ohjauksen ja neuvonnan työtapa kerran kahdessa viikossa kokoontuvassa Sampo-klubissa. Klubiin ei tarvitse ennakoilmoitusta. Se on tarkoitettu sampoalaisille, mutta myös muille halukkaille. Sammon työmenetelmät saivat jatkumon ainakin vähäksi aikaa.

Projektikoordinaattorin erityisalueita olivat tiedotus, työpaikkayhteydet, alueelliset verkostot ja tietous työelämästä työnantajan näkökulmasta. Projektin aikana myös osa toimintoihin sijoittuneista piti yhteyttä projektiin. Kun kaikki mukana olleet tiesivät Sammon loppuvan kesäkuussa 2001, alkoivat yhteydenotot vähentyä jo kaksi kuukautta tätä ennen; projektitoiminta oli ohi.

Hallitsematon kokonaisuus vai hallittu yhteistyöjärjestelmä?

Sampo oli yhteistyön puitteissa koko joukko toimenpiteitä, jotka tähtäsivät samaan päämäärään: asiakkaan syrjäytymisen ehkäisemiseen, aktivoimiseen ja työllistymiseen. Voitiinko tällaista kokonaisuutta hallita projektityön puitteissa?

Keskitetysti voidaan sanoa, että Sammon työskentelykonseptin ja käytettyjen työvälineiden ansiosta autettiin erityisesti asiakasta, jolla oli paljon ongelmia selvitettävänä. Edistystä saattoi olla jonkun osalta se, että rohkeni soittaa työnantajalle. Asiakkaita autettiin informaalisessa ympäristössä. Jokainen tiimiläinen hoiti tehtäviensä yksin ja

yhdessä. Joustavuuden ja dynaamisuuden ansiosta organisaatio pysyi keveänä. Työtä oli paljon, mutta myös tekijälle se antoi usein välitöntä palautetta. Puolessatoista vuodessa ei tiimin jaksamisongelma tullut vielä sanottavasti esille – mikä johtui osittain siitä, että projekti motivoi tekijöitään.

Yhteiset asiat innovatiivisina elementteinä

Seuraavassa vielä tiivistetysti sosiaali- ja työhallinnon työparityöskentelyn taustoja ja perusteita Sammon yhteydessä:

Taustat

- syrjäytyminen on sosiaalinen ongelma, jonka yhtenä aiheuttajana on työttömyys
- sosiaaliset ongelmat kasautuvat usein työttömyyden yhteydessä
- toimeentulovaikkeudet kytkeytyvät työttömyyteen
- päihde- ja alkoholiongelmat liittyvät erityisesti pitkäaikaistyöttömyyden problematiikkaan

Näkökohtia työttömyydestä sosiaalityössä

- työttömien työnhakijoiden keskuudessa aiheuttavat osaltaan syrjäytymistä mm. päihdeongelmat, mielenterveysongelmat ja erilaiset sosiaaliset ongelmat
- ongelmakierre estää keskittymästä työnhakuun ja pääsemästä työhön
- työtaidot rapistuvat työnhakutaitojen ja sosiaalisten taitojen rinnalla
- työttömyys ei pitkäaikaisena ole enää yksittäinen, irrallinen seikka, ainoastaan työpaikan puutteesta johtuva
- kuntoutuksen tarve asiakkaiden keskuudessa kasvaa, mikäli pitkäaikaistyöttömyyttä ei saada kuriin
- työttömyys näkyy sosiaalityössä, se tarvitsee tietoa työllisyysasioista; ammattitaito ei riitä käsittelemään näitä ongelmia yksin

Näkökohtia sosiaalityöstä työhallinnossa

- työvoimaviranomaiset ovat työtehtävissään ammattitaitoisia neuvojia ja työn välittäjiä
- sosiaaliset näkökohdat tulevat heidän työssään yhä laajemmin esille, mutta kokemus tai aika eivät välttämättä riitä sosiaalisten ongelmien käsittelyyn tai tiiviiseen yksilötyöskentelyyn
- työvoimaneuvoja tarvitsee apua asiakkailleen sosiaalityön puolelta

Työttömyys ja syrjäytymiskierre ovat yhteinen asia

Sammon työparityössä sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja tehostivat työtään teke-mällä sitä yhdessä. He olivat kumpikin oman alansa asiantuntijoita. He työskentelivät yhteisessä työtilassa ja yhtäaikaisissa asiakastapaamisissa saaden konsultointiapua toi-siltaan. Työpanosta käytettiin erityisesti asiakkaisiin, joilla oli laajin asioiden selvitys-tarve ja jotka olivat kiertäneet vuosia sosiaalitoimistossa ja työvoimatoimistossa. Asi-akkaalla oli käytössä Sammossa nimetyt kaksi henkilöä. Osallistujien asiat käsiteltiin laajasti, tapaamisia oli joidenkin kohdalla useita. Eteneminen tapahtui asiakkaan tahdin mukaisesti. Erillistoimenpideluonteisuuden haitoilta välttyttiin: voitiin heti analysoida, mitä tietty valinta vaikuttaa henkilön toisen alueen valintoihin. Seuraavassa tästä yksin-kertainen esimerkki:

Kyseessä on yksihuoltaja äiti, jolle tukipaikka löytyisi kesäksi ja syksyksi, mutta mistä saada lapselle hoitopaikka. Työtulot tulevat vaikuttamaan olemassa oleviin tukiin. Mi-ten? Työjakson jälkeen on suunnitteilla hakeutuminen koulutukseen. Miten järjestyvät koulutuksen aikainen toimeentulo ja koulutustuet? Asiakas saa tiedot samalla kertaa työparilta.

Työpari oli viikoittain 1-2 päivää mukana seuraamassa ohjaavaa koulutusta. Tämän aikana heillä oli mahdollisuus osallistua keskusteluun ja antaa tarvittaessa ohjausta. Työvoimakoulutuksen ja asiakastyön limittäminen antaa mahdollisuuden tutustua asi-akkaan tapaan käsitellä asioita ja edetä tavoitteissaan. Tämä auttaa työparia jäsentämään tilannetta sekä valitsemaan painopisteitä omalle ohjaus- ja neuvontatyölleen.

Työparityöskentely projektissa toi tavanomaista viranomaiskäsittelyä enemmän aikaa sitä tarvitseville asiakkaille. Työnhakuun liittyneiden sosiaalisten näkökohtien esille tulo ja käsittely mahdollistuivat. Mikä tärkeintä joidenkin osalta päästiin pureutumaan akuu-tisti syrjäytymiseen liittyviin asioihin ennen kuin ne olisivat mahdollisesti johtaneet syrjäytymiskierteeseen.

Ehdotus yhteistyömallin peruseriaatteiksi

Valtionhallinnon aktivointisuunnitelmat tulivat uuden lain myötä kuntiin syksyllä 2001. Tätä ennen oli vielä paljon ratkaistavia kysymyksiä sekä yhteistyön että kuntoutuksen työtoiminnan alueilla. Sammon perusteella voidaan sanoa, että sosiaalisen mukana ole-minen työsuunnitelman teossa on tärkeää.

Seuraavassa esitetään Sampoon perustuvia peruseriaatteita, joita sosiaalitoimen ja työ-hallinnon yhteinen työote voi sisältää. Moniin yksityiskohtiin ei tässä voida ottaa kantaa.

- yhteistyö vaatii kevyttä ja joustavaa organisaatorakennetta; johtaisiko laaja organi-soituminen uudelleen paperityön ja byrokratian lisääntymiseen
- sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon kokonaan yhteiseen pisteeseen siirtäminen ei ratkaise asiaa, mutta työparin yhteinen työskentelytila on tärkeä
- työparityöskentely on kevyt (ensimmäisen askeleen malli), mutta tehokas organi-sointitapa; työpari voi konsultoida hallintokuntansa edustajia

- työpari tarvitsee yhteisen työpisteen, jonka kautta sosiaalitoimiston ja työvoimatoimiston yhteisasiakkaat kulkisivat
- työpareja voi olla useampi kuin yksi, useamman parin avulla voidaan hoitaa paljon asiakkaita
- työparityöskentelystä saadaan lisää kokemusta ja tarvittaessa mallia voidaan myöhemmin laajentaa
- osa asiakkaista tarvitsee jatkuvia tai pitkäaikaisia tukevia toimia, työparityöskentely tarjoaa tähän tiedonsiirrollisesti ja sisällöllisesti katkeamattoman tukiketjun
- työparipisteen työskentelyfiilis on asiakkaan kanssa onnistumisen näkökulmasta tärkeää
- työparityöskentelyä voidaan yrittää soveltaa muidenkin hallintokuntien yhteistyön kehittämiseen
- asiakasta koskevien suunnitelmien tekemisessä tulisi aina olla molemmat, sosiaaliset ja työelämää koskevat näkökohdat
- työparityöskentely oli tehokasta, mutta sitä tehosti entisestään muun tiimin olemassa olo

5.2 Sosiaalisen kuntoutuksen malli

Sosiaalisen kuntoutuksen elementit projektin omasta toimesta jäivät suhteellisen vähälle. Silti edellä kuvattu Sammon työparimenettelyyn perustuva työtapo sekä projektikokemus yleensäkin antavat työkaluja myös kuntouttavalle työlle. Projektin seuranta ja sen yhteydessä tehty teemahaastattelu osoittivat, että sosiaalisen kuntoutuksen käsite on laaja. Tuli esille halu laajentaa käsitettä vielä niin, että työhön kuntouttamisen sijasta pitäisi mukana olla myös muita elementtejä, voidaan sijoittaa esimerkiksi vapaaehtoistyöhön. Tulevan uuden kuntouttavan työtoiminnan näkökohdasta haastattelu antoi muutaman tärkeän pohdinta-aiheen:

- sosiaalinen kuntoutus voi merkitä myös oikeutta erilaisiin palveluihin
- on olemassa yksilökeskeinen ja järjestelmäkeskeinen sosiaalisen kuntoutuksen ajatusmaailma, tällöin
- yksilökeskeisessä sosiaalisen kuntoutuksen järjestelmässä otetaan huomioon yksilön toiveet
- järjestelmäkeskeisessä sosiaalisessa kuntoutuksessa järjestelmä on se, joka määrittää kuntoutuksen sisällöt
- onko mahdollista, että yhteistyö sosiaalisen kuntoutuksen yhteydessä voi olla liian laaja (*”...asiakas säikähtää siitä, että kaikki haluaa laittaa kerralla kuntoon”*); poraudutaanko liiaksi asiakkaan omalle reviirille?
- asiakaslähtöisyys ja asiakkaan kuunteleminen on tärkeää

- onko yhteisöllisyyden uudelleen löytäminen yksi ratkaisu kuntoutuskysymykseen viranomaistoiminnan rinnalla?
- hallintokunnasta riippumatta asiakkaaseen on saatava luottamuksellinen suhde
- työntekijöiden kohdeherkkyys on tärkeä asia

Sampo –projektin käytännöissä tuli esille erityisesti asiakaslähtöisyys ja asiakkaan kuuleminen. Tähän päästään vuorovaikutteisuuden, tutustumisen ja keskustelun avulla. Asiaa näytti auttavan, jos viranomainen ajatuksellisesti asettautui asiakkaan asemaan. Asiakkaan lisäksi toiminta oli oppimisprosessi myös viranomaiselle. Tykötulo on osoitettava viranomaisen ja työntekijän puolelta. Merkityksellistä oli, että asiakkaalla oli valittavanaan vaihtoehtoja, esimerkiksi painottaako sillä hetkellä työtä vai, onko kuntouttava työ hänen mielestään paras ratkaisu. Asiakas valitsee, ottaako käyttöön työtavan ja tiimin tuen.

Sammossa ei tullut esille, etteikö ongelmia voisi lyödä pöytään ja keskustella niistä asiakkaan kanssa. Tiimin kohdeherkkyys oli hyvä asia, mutta samalla sen tuli vaatia asiakkaalta, että tiettyjä asioita toteutuu. Tärkeää oli tässäkin toimintojen jatkuvuus ja tieto toimintojen jatkuvuudesta. Työpari ja erityisesti sosiaalityöntekijä sai vietyä monen henkilön kohdalla eteenpäin kuntoutusprosessia. Sosiaalityöntekijä oli usein asiakkaan mukana työpaikkakäynneillä ja työharjoittelun aikana niin sanotussa työvalmentajan roolissa. Työharjoittelussa hän järjesti kurssilaisen ja työnantajan kanssa yhteiskeskusteluja. Keskustelut käytiin harjoittelun alussa ja lopussa ja niiden tarkoituksena oli asettaa tavoitteet harjoittelulle sekä arvioida lopussa harjoittelun sujuminen.

Sammossa tehtiin työ –ja opiskelusuunnitelmia, asiakassuunnitelmia. Ohjaavan koulutuksen vetäjä teki niitä asiakkaan kanssa ja myöhemmin työpari keskusteli niistä asiakkaan kanssa. Monelle oli uutta laittaa asioita paperille ja tehdä itseään koskevia suunnitelmia. Kaikkia ei saatu motivoitua tekemään suunnitelmaa kunnolla. Sammossa motivaatiokysymykseen kiinnitettiin liian vähän huomiota.

Kuntoutustarve alkoi ilmetä viimeistään ohjaavan koulutuksen aikana. Tämä vaati koulutuksen vetäjän ja tiimin työn limittämistä. Kuntoutustarpeesta keskusteltiin yhteisissä tapaamisissa kouluttajan kanssa. Sosiaalityöntekijä otti asian esille asiakkaan kanssa. Seuraavaksi otettiin puheeksi, millaisia ratkaisuja huolenaiheeseen aletaan hakemaan: oliko ammattiauttaja tarpeen vai voisiko asia ratketa muuten. Sammon osallistujien perusteella voi sanoa, että kuntoutusta tarvitsevat monenlaiset ihmiset. Toimenpiteitä tarvitsevien joukossa on myös niitä, joilla ei näytä ulospäin olevan erityisiä ongelmia, mutta työnhaku ei silti suju.

Mielenkiintoista oli se, että tiimin tässä asiassa ei-professionaaliset jäsenet saivat aikaan kuntoutuksen kaltaisia vaikutteita. Monelle oli positiivisia vaikutuksia sillä, että heitä kuunneltiin, heidän kanssaan keskusteltiin ja pidettiin heidän asiaansa tärkeänä. Tuli myös selväksi, että joidenkin osalta vaaditaan professionaalista kuntoutuksen verkkoa. Sammossa ongelmana olivat tässä mielessä puutteelliset kontaktit.

Vapaaehtoistyö oli selvästi yksi kuntoutuksellisuuden muoto, varsinkin silloin, kun kyse oli asiakkaan eristäytymisestä ja arkuudesta.

Sampokäytäntö osoitti, että tarvitaan työpaikkoja, joilla on myös kuntouttava tehtävä. Osa asiakkaista voi kulkea näiden kautta työhön vapaille markkinoille, mutta tarvitaan myös pisteitä, joissa voi tarvittaessa työskennellä pitkään. On tärkeää sallia kuntouttavaan työhön tulevalle henkilölle kokeilla työtä, vaikka puutteita ja ongelmia esiintyisi. Ongelmat eivät saa estää yrittämistä, kuntouttavan työn järjestäjien tulisi etsiä henkilölle sopiva työmuoto. Motivaatiosta huolimatta jotkut osallistujat eivät löytäneet työpaikkaa, joka olisi ottanut heidät vastaan.

5.3 Yhteistyön organisaatiomalli

Mikäli on kyse sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyön kehittämisestä yleensä tai yhteistyön kehittämisestä jonkin spesifin asian, kuten kuntouttavan työtoiminnan suhteen, voidaan Sammon perusteella tuoda esille seuraavia huomiota organisaatiomallin osalta:

- kevyellä muuntumiskykyisellä organisaatiolla on hyvät puolensa,
- sillä on mahdollisuus ottaa hyvin huomioon asiakasnäkökulma,
- rutiinien sijasta sen avulla voidaan saavuttaa yhteistyömalli,
- jota leimaavat kaksisuuntainen kommunikaatio sekä asiakkaiden tarpeiden ja tavoitteiden huomioon ottaminen,
- asiakkaat voivat olla siinä osana kokonaisprosessia,
- palautteen nopeuden vuoksi koko kuntoutusprosessi saattaa nopeutua ja
- se antaa tilaa paikalliselle erilaisuudelle ja luovuudelle.

Johtopäätökset 5 :

- Sammon kokeilema sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon yhteistyö vaikutti myönteisesti asiakkaiden palvelun laatuun ja nopeuteen
- asiakasta lähellä oleva ja häneen tarpeensa huomioon ottava työskentelykonsepti oli toimiva
- malli sopi erityisesti asiakkaalle, jolla oli paljon ongelmia
- työttömyys ja syrjäytyminen osoittautuivat työparin toiminnassa alueiksi, joita voidaan ja tulee hoitaa yhdessä
- Sammon esimerkki puoltaa yhteistyön jatkomalliksi kevyttä organisatorista rakennetta

6 PROJEKTIN ONNISTUMINEN JA SUOSITUKSET²¹

6.1 Projektin vahvuudet, heikkoudet ja uhat

Sammolla oli projektina selviä vahvuuksia, mutta myös tilanteita ja toimenpiteitä, jotka voi lukea heikkouksiksi.

Lyhyestä kestoajasta huolimatta Sammon tuloksellisuuden ja vaikuttavuuden voi sanoa onnistuneen. Periaatteessa myös kaikki muut sille projektinasettelussa määritellyt tavoitteet toteutuivat. Valittu kohderyhmä hyötyi projektista ja saatiin käytäntöjä uusien toimenpiteiden kehittämiseksi. Projektimuoto oli tässä tapauksessa järkevä tapa pitkäaikaistyöttömien kanssa työskennellessä.

Aikaan saatu hyvä työskentely-ympäristö ja –kulttuuri vaikuttivat asiaan. Pyrkiminen asiakaspalveluun, jossa kuuntelun, puheen ja toimenpiteiden avulla vietiin asioita eteenpäin, onnistui. Kaikki aineisto viittaa siihen, että asiakkaat olivat tyytyväisiä käytettyyn ratkaisuun tehdä työtä osallistujien ehdoilla – kuitenkin niin, että tiimi ilmaisi selvästi olevansa yksi lenkki auttamistyössä ja mukana olevien tulee osallistua itse elämäntilanteensa kehittämiseen ja muuttamiseen. Yhtäältä diskurssi projektin ja toimeentuloturvatuimiston sekä työvoimatuimiston välillä onnistui hyvin.

Valittu palvelustrategia heijastui osaltaan takaisin osallistujien antamana positiivisena asenteina hallintoa kohtaan. Projektin kunnollisen sisällöllisen asettelun ja toimeenpanon ansiosta sen avulla puututtiin selvään ongelmaan: syrjäytymiseen ja syrjäytymisuhkaan. Projektin etuna oli, että ongelmaa, sen taustoja ja vaikutuksia voitiin analysoida monesta näkökulmasta ja laajan aineiston avulla projektille varatun tutkimusmäärärahan turvin.

Heikkouksista tuntuvin oli projektille varattu lyhyt aika, mikä ilmeni monenlaisina ongelmina erityisesti projektin loppupuolella. Kahdella viimeisellä kurssilla olleille ei voitu järjestää yhtä tehokkaita jatkopalveluja. Niin ikään tutkimuksen seurantaika jäi lyhyeksi. Aikabudjetti esti tehokkaan yhteistyön kehittämisen projektin ja terveydenhuoltojärjestelmien välillä. Joissakin tapauksissa olisi tarvittu akuutisti omalääkäripalveluja. Nyt ehdittiin tehdä itse asiassa joitakin tunnusteluja terveydenhuoltosektorin suuntaan. Epäkohtana voidaan pitää myös sitä, että varattua kuntoutusrahaa ei voitu käyttää hoi-toihin, vaikka tarvetta olisi ollut.

Sampotiimi tavoitteli laajaa kommunikointimallia eri tahojen kanssa - erityisesti sosiaa-litoimen ja työvoimahallinnon kanssa. Sosiaalityoimessa yhteistyötoiminta onnistui toimeentuloturvatuimiston osalta, mutta tiedon vieminen Sammon jo hyviksi todetuista projektikäytännöistä sosiaalityoimiston muihin pisteisiin jäi vähäiseksi. Sosiaalityöntekijöiden aktiivisempi osallistuminen myös muista kuin toimeentuloturvatuimistosta olisi ollut eduksi yhteistyömallin kehittämisen kannalta. Ryhmähaastattelun perusteella sosiaalityoimistossa oltiin hyvinkin valmiita kehittämään yhteistyötä hallinnonhaarojen ja projektin välillä. Työvoimatuimiston osalta tiedottaminen oli säännöllistä ja kuulijoita Sammon informaatiotilaisuuksissa oli paljon. Työvoimatuimiston työntekijät ottivat yhteyttä tiimiin erilaisissa asioissa.

²¹ Aineisto: Sampo-aineisto kokonaisuudessaan

Intensiivisestä tiedottamisesta huolimatta miehiä osallistui projektiin minimaalisen vähän. Kohdentumisen osalta on vielä todettava se, että Sammon osallistujat pystyivät tulemaan itse vapaaehtoisuuden periaatteella projektiin, vaikka monella heistä oli erilaisia elämänhallintaan ja elämiseen sujumiseen liittyviä ongelmia. Voidaan olettaa, että on olemassa vielä henkilöitä, jotka eivät oma-aloitteisesti apua kykene hankkimaan.

Yhtenä innovatiivisena elementtinä projektissa tavoiteltiin kouluttajatahon mukaan ottamista projektitiimiin ja hankkeen prosessoimiseen. Ulkopuolisen järjestämät Sammon seitsemän koulutusjaksoa onnistuivat hyvin. Olisi kuitenkin hyvä, jos itse koulutusta järjestävä taho olisi entistä enemmän mukana, ei yksin alkusuunnittelussa, vaan mahdollisuuksien mukaan myös koko projektin aikana.

Uhkakuvana on lähinnä se, että projektista saatuja tuloksia ei käytettäisikään alkuperäisen suunnitelman mukaisesti hyväksi. On olemassa selvä tarve jonkinlaisiin jatkotoimenpiteisiin ja uusien projektien kehittämiseen. Myös Sammosta jäi näitä varten hyviä käytäntöjä.

6.2 Mihin pitäisi puuttua?

Sampo ei jatku, mutta kaivattaisiin jatkumoa, jossa otettaisiin huomioon myös tästä projektista saatuja kokemuksia. Tarvitaan huolenpitoa heikoimmista. On olemassa kohderyhmiä, jotka ilman apua ajautuvat kaiken ulkopuolelle – eritasoisia tukipalveluja saadessaan heillä on mahdollisuus elää ihmisarvoista elämää. Yhtäältä on henkilöitä, jotka selviävät eteenpäin jonkin välitavoitteen kautta. Monen osallistujan huolestuneeseen kysymykseen, mitä Sammon jälkeen, tulisi vastata toteuttamalla innovatiivisia työllistymistä edistäviä palvelujärjestelmiä.

Tarpeiden, tavoitteiden, elämisentilanteen kirjo työttömien kohdalla näyttäisi edellyttävän erilaistamista myös työpaikkojen osalta. Yksityisen ja julkisen sektorin lisäksi työn tarjoajiksi tarvitaan monipuolisempi joukko. Työllistävinä toimijoina voivat toimia esimerkiksi vapaaehtoistyö, kolmannen sektorin edustajia tai erillinen yksikkö, jossa tarjotaan myös kuntouttavia toimenpiteitä.

Työvoimahallinnon ja sosiaalitoimen yhteistyö edellyttää sen analysoimista, mitä uusia oppimisprosesseja niiden henkilöstö tarvitsee asiakaspalvelua kehittäessään. Minkälainen pala heidän on hallittava siitä isosta kokonaisuudesta, joka liittyy asiakkaan elämän uudelleen järjestelyyn yhdessä asiakkaan kanssa. Työttömyys ei aina ole asiakkaan ainoa ongelma. Sampo opetti, että sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja yhdessä työskennellessään oppivat paljon toisiltaan. Yhteistyöperiaatteelle perustuva työllisyyden hoito tulee vaatimaan uudenlaisia osaamiseen liittyviä kehittämistarpeita (Virtanen 1998, 51).

6.3 Viesti sosiaali- ja terveysministeriölle sekä työministeriölle

Syrjäytymisen vastaisia toimia on alettu toteuttaa 1990-luvulla eri toimijoiden yhteistyön edistämisen avulla. Ministeriöiden välinen koordinaatio on tiivistynyt. Syrjäytymisen vastaisia toimenpiteitä koordinoi sosiaali- ja terveysministeriön, työministeriön, ope- tusministeriön ja ympäristöministeriön yhteinen työryhmä. Paikallistasolla yhteistyötä on lisätty työvoimatoimistojen, sosiaali- ja terveystoimen sekä kansaeläkelaitoksen paikallistoimistojen välillä. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2001, 25.) Yhteistyön edistämiseen etsitään edelleen uusia hyviä käytäntöjä.

Sammossa syrjäytymisen arki tuli vastaan monessa muodossa. Seuraavassa joitakin näkökulmia koskien nimenomaan työmarkkinoilta syrjäytymistä – huomiot koskevat erityisesti sosiaali- ja terveysministeriön ja työministeriön työaluetta.

- Sampo –projektin yhteistyökäytäntönä oli sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja työparin työskentely. Kokemukset olivat hyviä sekä asiakkaan että työparin kannalta.
- Työskentely toteutui henkilökohtaisella otteella yksilöllisten periaatteiden mukaisesti. Informaatio oli selkokielistä ja tiedonhakuun kannustavaa. Ihminen voitiin ottaa huomioon kokonaisvaltaisesti: mukana olivat työllistymisen lisäksi elämänhallintaan ja elämisen sujumiseen liittyviä asioita. Työpari herätti toiminnallaan luottamusta. Tapahtumassa tehtiin samalla sosiaalityötä ja työvoimahallinnon alaan kuuluvia asioita. Kokemuksen vaihto ja oman työn kehittäminen olivat työparin kannalta päälimmäiset hyvät puolet. (ks. Eskelinen 2001, 18-22.). Työparimetodille on mahdollisuus toimia myös sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteistyön kehittämisen mallina.
- Monen osallistujan pirstalemainen työhistoria osoittaa jonkinlaisen kontrollin tarpeellisuutta. Tukityön, työvoimakoulutuksen ja lyhyiden työjaksojen sekä työttömyyskausien vuorottelemineen ovat johtaneet vähitellen huonon kehityksen kehälle. Interventiot ovat tämän osalta perusteltuja.
- Sammossa toteutetuilla aktivointitoimenpiteillä oli positiivisia vaikutuksia. Sen edellytyksenä voidaan nähdä seuraavia asioita: asiakasta itseään on kuunneltava ja otettava hänen tilanteensa kokonaisvaltaisena huomioon, aktivointi vaatii työntekijöiden kohdeherkkyyttä ja vankkaa ammattitaitoa. Toiminta ei voi olla puuttumista yhteen asiaan kerralla, vaan yhteistyönä tapahtuvaa syväluotausta ja kolmikantaperiaatteella tapahtuvaa suunnitelmallista etenemistä dialogiperusteella. (Lindquist 2001.) Työ ei ole perinteistä viranomaistyötä - virka-aika- ja paikkakäsike voivat ajoittain hämärtä. Asiakas näkee aktivointityötä tekevien keskinäiset suhteet ja ne vaikuttavat asiakkaan suhtautumiseen: hyvä ”työfiilis” tuo tuloksia.
- Sammon osalta itse kuntoutus jäi vähälle huomiolle. Sen tarve sen sijaan tuli selvästi esille. Kuntouttava työtoiminta näyttäisi edellyttävän monen tahon hyvää yhteistyötä, jota projektin aikana ei ajan puutteen vuoksi voitu toteuttaa. Vaikeiden ongelmien lisäksi myös monet pienet haitat näyttivät haittaavan työllistymistä. Pienten asioiden hoitamiseksi riitti usein työsuhde, jossa omia kykyjä voitiin kokeilla esimerkiksi vapaaehtoistyössä. Stigma-, polttomerkkisyndrooma ei tullut, tai ehtinyt tulla esille Sammon yhteydessä: taitavalla dialogilla päästiin asioissa eteenpäin.
- Portaittaisen työllistymisen idean mukaisesti Sammosta tehtiin joitakin kuntokartoituksia. Ne puolsivat paikkaansa hyvin: yksilö saattoi varmistua asiastaan. Eläkeratkaisut olivat joidenkin osalta hyvä ratkaisu.

- Pähdeongelma oli Sammossa yksi varmin työllistymisen este. Positiivinen muutos joidenkin osalta tuotti tuloksia, mutta tähänkin toimintaan näyttäisi tarvittavan jatkumoa.
- Koulutus on hyvä työllistämisen keino, mutta Sammosta saatujen kokemusten perusteella tukijakso sen jälkeen on tarpeellinen.
- Toisentyyppisistä lausunnoista huolimatta ikäkysymys on jäänyt elämään työllistymiskysymyksen yhteydessä – Sammossa se ilmeni iäkkäämpien mielissä. Motivoinnin ja kannustusten avulla heitäkin työllistyi.

6.4 Viesti Hämeenlinnan kaupungille

Sampo -projektin lisäksi Hämeenlinnan kaupungilla on ollut käynnissä samanaikaisesti ja lähiaikoina useita muita projekteja. Monella niistä on ollut Sammon kanssa yhteinen päämäärä: työllistymisen edistäminen ja syrjäytymisen ehkäiseminen. Hämeenlinnan aluetta ja sen työmarkkina-areenaa ajatellen asia on oikeaan osunut ja ajankohtainen. Saatuja käytäntöjä kannattaa ottaa näistä kaikista projekteista.

Kuitenkin kaikki projektit ovat vain osa syrjäytymistä ehkäisevää ja työllistymistä edistävää toimintaa, ne tasaavat ja auttavat sosiaalitoimen ja työvoimahallinnon tekemää hyvää työtä. Yksilöpalveluun keskittyvinä ne voivat olla asiakkaan näkökulmasta tehokkaita. Projektit eivät vähennä sosiaalitoimen ja työvoimatoimiston henkilöstön tekemän tärkeän työn asemaa. Sampo ja vastaavat projektit saattavat kuitenkin toimia koekenttinä erilaisille käytännöille ja uudistuksille, joista osan voi viedä käytännön kenttätööhön.

Seuraavassa vielä erikseen edellisissä luvuissa mainittujen lisäksi joitakin Sammossa esiin tulleita käytäntöjä pohdittavaksi niin kunnanhallinnossa kuin työvoimahallinnossakin.

- Hämeenlinnan kaupungissa oli hyvä perusta lähteä kehittämään eteenpäin hallinnonhaarojen yhteistyötä ja toteuttamaan 1.9.2001 kuntouttavan työtoiminnan toimeenpanoa. Sammon yhteydessä tehdyt ryhmähaastattelut viestivät kaupungissa vallitsevasta innovatiivisesta ja myönteisestä otteesta yhteistyökysymykseen.
- Sammon työparityöskentelystä saadun kokemuksen pääsanoma lienee yhteistyökysymyksen osalta kenttäasiakastyölle se, että työttömän asiakkaan elämäntilanne, tarpeet, tavoitteet ja toiveet vaativat usein pitkäaikaista, yksilöllistä ja ihmisen kokonaisuutena huomioon ottavaa työskentelyotetta ja nimenomaan dialogiperusteella; perinteisessä asiakastilanteessa – erikseen kussakin yksikössä - tätä on vaikea tehdä. Irrallaan kokonaisuudesta olevat interventiot eivät aktivoi tai kuntouta. Työpari hyötyi toistensa tiedoista ja taidoista. Tulokset olivat asiakkaan ja työntekijöiden kannalta lupaavia.
- Hämeenlinnan kaupunki lähtee mukaan kuntouttavaan työtoimintaan muiden kuntien tavoin. Tätä ennen on vielä paljon tekemistä. Projektin tulosten mukaan joustava ja

muuntumiskykyinen työparimalli soveltuu myös sosiaalitoimen ja työhallinnon yhteistyöhön sisältyvän kuntouttavan työtoiminnan malliksi.

- Välivaiheiden kautta etenemisen edut olivat joillekin Sammon osallistujille oikea tapa edetä työllistymisen polulla. Osa tarvitsi polulla kuntoutusta, osa rohkaisua ja/tai lisää itseluottamusta, joku kokeili työkuntoa ja joku teki päätöksen eläkkeelle jäämisestään. Tämä viittaa siihen, että tarvitaan konkreettisia työpisteitä joillekin välietappeina, joillekin lopullisena tai muuhun kuin työtoimintaan siirtymisen vaiheena. Sammon osallistujien tilanne viesti selvästi siitä, että työttömyyden ja syrjäytymisen ongelmaan tulisi puuttua aikaisessa vaiheessa.
- Tukityöjaksot osoittautuivat tärkeiksi, mutta työsuhteen jatkuminen tukipaikassa onnistuu liian harvoin.
- Sammossa esiin tullut kysymys iäkkäiden työllistymisestä tulisi ottaa paikallisesti huomioon; osa tehokkaasta työvoimareservistä löytyy ikääntyneiden ryhmästä.
- Kelan asemaa yhteistyön kumppanina tulisi pohtia.

Johtopäätökset 6:

- projektilla oli vahvuuksien lisäksi joitakin heikkouksia: mm. projektin lyhytaikaisuuden vuoksi kaksi viimeistä kurssia jäivät jatkohoidon kannalta muita vähemmälle huomiolle
- työttömän tukitoimen tulisi olla tarvittaessa pitkäaikaisia
- tarvitaan työttömän kontrollia, mutta niin, että se on huolenpitoa ja välittämistä
- päihdekuntoutusjärjestelmiä tulee kehittää ja uudistaa
- Hämeenlinnan kaupunki on ottanut lisäaskeleen sosiaalitoimen ja työvoimahalinnon yhteistyön kehittämisessä – kehittämistyö tulisi viedä loppuun saakka

7 LOPUKSI

Hämeenlinnan kaupungin Sampo –projekti on saavuttanut pääpiirteittäin sille asetetut tavoitteet. Se on saanut aikaan projektin määrällisten muuttujien lisäksi monelle asiakkaalle elämänhallintaan ja elämisen sujumiseen liittyviä hyvinvointitekijöitä. Se, kuinka pysyviä ne ovat riippuu pitkälti siitä, mitä Hämeenlinnan kaupungissa seuraa Sampo –projektin jälkeen. Hanke vahvisti omalta osaltaan sen, että pitkäaikaistyöttömyyteen liittyy usein elämänhallintaan liittyviä näkökohtia, joskaan myös työttömyyden rakenteellisia ulottuvuuksia ei voida unohtaa.

Syrjäytymisuhan alla oleva ihminen tarvitsee pitkiä tukitoimia, välittämistä ja välillä patistamista. Siksi tulisi huolehtia siitä, että hallinnonhaarojen yhteistyön avulla organisoidaan uusia innovatiivisia kuntoutusjärjestelmiä. Projekti osoitti, että ainakin pienellä joustavalla ja muuntumiskykyisellä organisaatiolla voidaan hyvin vastata näihin tarpeisiin. Työparimalli on yksi potentiaalinen yhteistyön muoto ja soveltuva sosiaalisen kuntoutuksen ja aktiviteettien kehittämisen yhteydessä.

Luottamus virkajärjestelmiin elämänhallintaa koskevissa asioissa on vahva. Laki, normit ja säännöt tulevat säätelemään syksyn 2001 kuntouttavan työtoiminnan järjestelmää. Kuten Virtanen (1998, 52) toteaa, tulisi päättäjien ja hyvinvointiammattilaisten tähyillä myös sosiaalisiin verkostoihin – perheeseen, lähiyhteisöihin jne. Hämeenlinnan kaupunki määritteli kaupunkiohjelmansa kokonaistavoitteeksi muun muassa kansalaisyhteiskunnan vahvistamisen. Tavoite on hyvä ja sopii sovellettavaksi myös kuntouttavan työtoiminnan yhteydessä. Niin ikään erilaisten yhteiskunnallisten kannakkeiden, kuten hoito- palvelutarjonnan tulisi olla kunnossa, kun uutta lakia lähdetään toteuttamaan.

Sampo-projekti herätti toimintansa aikana lukuisia ideoita ja ajatuksia niin osallistujien, työntekijöidensä kuin yhteistyötahojensa parissa. Nimi kuvasi osuvasti koko prosessin luonnetta. Suomalaisen kirjallisuuden seuran tekstejä lainaten ([www. finlit.fi/kalevala/sampo.htm](http://www.finlit.fi/kalevala/sampo.htm)) voidaan Sampo -projektissakin käsiteltyjen asioiden ajatella olevan haasteita, joihin haettiin ja haetaan vastauksia vielä pitkään ja monissa yhteyksissä, Kalevalan sammon tapaan:

”Väittely kysymyksestä ”mikä oli sampo?” on Suomessa melko ainutlaatuinen traditio: päättymätön arvoitusleikki, johon ovat osallistuneet lähes kaikkien tieteenalojen tutkijat, harrastajat, mutta myös ideologit, taiteilijat ja rahvaanfilosofit, ulkomaalaiset Kalevalan –kääntäjät ja muut asiantuntijat. Niin kuin antiikin Atlantis, sampo on virittänyt kiihkeitä oppiriitoja ja versonut ympärilleen melkein silmäkantamattoman selityskirjallisuuden. Näkyvissä on kuitenkin vain jäävuoren huippu. Suuri osa sampo-keskustelusta on käyty ja käydään seminaarihuoneissa, kahviloissa ja saunan lauteilla.”

Lähteet

Arnkil, Tom Erik & Eriksson, Esa & Arnkil, Robert (2000). Palveluiden dialoginen kehittäminen kunnissa. Sektorikeskeisyydestä ja projektien kaaoksesta joustavaan verkostointiin. Stakes, raportteja 253. Gummerus Kirjapaino Oy. Jyväskylä.

Eskelinen, Ossi (2001). Sampo –kohti työtä ja toimintaa. Väliraportti II. Sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Hämeenlinnan kaupunki. Perusturvakeskus 2001. Moniste.

Eskelinen, Ossi (2000). Työtä tekijälle –tekijä työlle. Väliraportti Sampo –projektin alkuvaiheista. Sosiaali- ja terveysministeriö, työministeriö, Hämeenlinnan kaupunki. Perusturvakeskus 2000. Moniste.

Eskelinen, Ossi (1999). Näkökohtia Tampereen kaupungin lähiöuudistukseen. Tampereen kaupungin lähiöuudistus. Aluekehityshanke Elävä Hervanta 1999.

Eskelinen, Ossi (1998). Peukalo keskellä kämmentä, pikkuhiljaa perusparantamalla. Evaluaatio valtion 1980-luvun perusparannusjärjestelmästä. Acta Universitatis Tampereensis 633. Tampere.

Eskelinen, Ossi & Oksanen, Jukka (1999). Muutosten paja – Hämeenkyrön nuorten työpajakeskusprojektitoiminnan evaluointi. ”Let’s do it!” –projekti. Hämeenkyrön kunta, sosiaalipalvelukeskus 1999.

ESR-projektisuunnitelma (1999). TE-keskuksen Sampo –projektille hyväksymä hankesuunnitelma vuosille 1999-2001.

European Comission (1997). Evaluating EU Expenditure Programmes. A Guide. Ex Post and Intermediate Evaluation. 1 st edition, January 1997. Brussels.

European Comission (1996). Quality Assesment of Evaluation Reports. A Framework. MEANS Handbook Vol. 5. European Union & C3E (Centre for Evaluation Expertise). Brussels.

Holma, Tupu (2000). Paikallinen kuntoutus työllistymisen tukena. Kuntoutuksen asiantuntijaryhmän raportti. Kunta ja pitkäaikaistyötön –projekti. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.

Hämeenlinnan työvoimatoimiston tilastot.

Joronen, Tuula (1999). Opiskelija ilman kesätyötä – uhri, pinnari vai ihan tavallinen nuori? Opiskelijoiden kesätyöprojektin 1998 arviointi. Helsingin kaupungin tietokeskus. Tutkimuskatsauksia 1999:6. Helsinki.

Karjalainen, Vappu & Vahtera, Eeva (2000). Yhteiset asiakkaat ja aktiivinen yhteistoiminta. Katsaus hyviin käytäntöihin. STM, työministeriö. Stakes. Jyväskylä.

Lindquist, Tuija (2001). Aktivointi ja kuntouttava työtoiminta. Alustus Kuntouttava työtoiminta –koulutustilaisuudessa Kouvolassa 21.5.2001.

Lähteenmäki, Liisa (2001). Hyvinvointitase 2001. Hämeenlinnan kaupunki. Sosiaali-kehitys. Moniste.

Monet –projekti 1998-2000 (2001). Employment Integra yhteisöaloite. Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystoimen julkaisuja 1/2001.

Salmi, Reeta (2000). Yhteispalvelua: asiakas, sosiaalityöntekijä ja työvoimaneuvoja kolmikantayhteistyössä. Alustus Ehkäisevän sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön valtakunnallisilla päivillä 28.11.2000.

Schroderus, Katri (1999). Kaarelan sosiaalipalvelutoimiston ja Zappan yhteistyökokeilun loppuraportti. Helsingin kaupunki, sosiaalivirasto. Sosiaaliviraston julkaisusarja A4/1999.

Seppänen, Johanna (2000). Alustus sosiaalityöntekijä-työvoimaneuvoja-työparin roolista Sampo –projektissa Ehkäisevän sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön valtakunnallisilla päivillä 28.11.2000.

Sosiaali- ja terveysministeriö (2001). Köyhyyden ja sosiaalisen syrjäytymisen vastainen kansallinen toimintasuunnitelma. Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2001:11.Helsinki.

SOTKA. Toimeentulotukitiedot.

Virtanen, Petri (1998). Porin Poveri-projekti 1995-1997. Euroopan sosiaalirahasto, tavoite 3 –ohjelma. ESR-julkaisut 21/98. Edita. Helsinki 1998.

[www. finlit.fi/kalevala/sampo.htm](http://www.finlit.fi/kalevala/sampo.htm)

Liitteet

LIITE 1

SAMPO -projektin arviointiasetelma

	Toimeenpano ja organisointi (A)	Tuloksellisuus (B)	Vaikutus (C)	Tehokkuus (D)	Merkitys (E)
Arvioinnin tarkoitus	a1 Arvioida hankkeen suunnittelua, organisointia ja toteutusta	b1 Arvioida hankkeen toteutumista virtaamaparametrien avulla	c1 Arvioida hankkeen vaikutuksia	d1 Arvioida hankkeen kustannustoteutumaa	e1 Arvioida hankkeen yleistä merkitystä
Kysymykset	a2 > miten suunniteltu ja toteutettu ? > yhteistyö	b2 > miten moni on aloittanut ja keskeyttänyt?	c2 > miten hanke on vaikuttanut osallisten toimintaedellytyksiin ja elämänhallinnan alueille > yhteistyökumppanit > deadweight?	d2 > miten hankkeen tulos on suhteessa siihen asetettuihin panoksiin?	e2 > mikä merkitys hankkeella on paikallisessa kontekstissa ja yhteiskunnallisesti?
Indikaattorit	a3 > toteutustapa	b3 > aloittaneiden ja keskeyttäneiden lukumäärä	c3 > sijoittumista kuvaavat luvut hankkeen päätyttyä, muutosvaikutukset, merkitysarviot	d3 > tuotoksen ja panoksen välinen suhde	e3 > esim. merkitystä kuvaavat asenneväittämät, ryhmähaastattelu, havainnointi
Aineistot ja analyysitavat	a4 kvantitatiivinen / kvalitatiivinen	b4 kvantitatiivinen / kvalitatiivinen	c4 kvantitatiivinen / kvalitatiivinen	d4 kvantitatiivinen / kvalitatiivinen	e4 kvantitatiivinen / kvalitatiivinen

(Virtanen 1998, mukaeltu)

LIITE 2

Liitetaulukot

1. Osallistujien sukupuoli

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Mies	18	18
Nainen	83	82
Yht.	101	100

2. Osallistujien siviilisäät

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Naimisissa/ avoliitossa	45	45
Naimaton	24	24
Leski/ eronnut	32	32
Yht.	101	100

3. Osallistujien ikä

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
-30	7	7
31 - 40	30	30
41 - 50	45	45
51 - 60	19	19
Yht.	101	100

4. Osallistujien ammattiala

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Tekn., luonn.tiet., lainopill., hum. ja tait.työ	9	9
Terveystenhoito, sosiaalialan työ	17	17
Atk-, hallinto- ja toimistotyö	16	16
Kaupallinen työ	6	6
Maa- ja metsätaloustyö, kalastusala	2	2
Kuljetus- ja liikennetyö	1	1
Teoll., koneenhoito, kaivos-/louhinta-, rakennustyö	3	3
Tekstiili-, metalli-, sähkö-, puu- ja maalausala	7	7
Graaf, elintarv, kemia, paperi, energia, varastoala	9	9
Palvelutyö	23	23
Ei ammattia	8	8
Yht.	101	100

5. Huollettavien lasten lukumäärä

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
0	55	54
1	20	20
2	13	13
3	11	11
4	1	1
6	1	1
Yht.	101	100

6. Maahan muuttaminen

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Maahanmuuttaja	9	9
Ei maahan muuttaja	92	91
Yht.	101	100

7. Kuuluuko osallistuja hoito-/hoivahenkilöstöön ?

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Kuuluu	14	14
Ei kuulu	87	86
Yht.	101	100

8. Osallistujien saama työttömyysturva

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Työmarkkinatuki	59	58
Peruspäiväraha	6	6
Ansiosidonnainen	34	34
Ei tietoa	2	2
Yht.	101	100

9. Osallistujat projektissa aloittamisvuosittain

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
2000	70	69
2001	31	31
Yht.	101	100

10. Työssäoloaika ennen projektia/ kk

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
-11	2	2
12 - 48	16	16
49 - 120	26	26
121 - 240	28	28
241 - 480	29	29
Yht.	101	100

11. Viimeisimmän työn koulutusvastaavuus

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Kyllä	56	58
Ei	40	42
Yht.	96	100

12. Aikaisempi työttömyys

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Kerran	16	16
Useita kertoja	63	62
Ei aiempia työttömyyksiä	22	22
Yht.	101	100

13. Yhteenlaskettu työttömyysaika ennen projektia /kk

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
0	15	15
1 - 12	4	4
13 - 36	7	7
37 - 72	30	30
73 - 120	28	28
121 - 228	17	17
Yht.	101	100

14. Lomautettuna olo

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Ei	84	83
Kyllä	17	17
Yht.	101	100

15. Viimeisimmän työn laatu ennen projektia

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Ei tuettu	69	68
Tuettu	32	32
Ei osaa sanoa	0	0
Yht.	101	100

16. Viimeisimmän työn sijoituspaikka

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Yksityinen yritys	49	49
Yksityinen tuettu	1	1
Kaupunki	6	6
Kaupunki tuettu	24	24
Muu julkinen sektori	21	21
Yht.	101	100

17. Viimeisimmän työn kesto ennen projektia /kk

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
-11	62	61
12 - 24	16	16
25 - 60	9	9
61 - 120	6	6
121 - 384	8	8
Yht.	101	100

18. Aika viimeisimmästä työssäolosta ennen sampo-projektia / kk

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
-11	34	34
12 - 24	33	33
25 - 60	20	20
61 - 120	9	9
121 - 384	5	5
Yht.	101	100

19. Työsuhteiden pituus

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Yhdestä kolmeen pitkää työsuhdetta	16	16
On sekä lyhytaikaisia että pitkäaikaisia työsuhteita	54	53
Pääsääntöisesti lyhyet työsuhteet	31	31
Yht.	101	100

20. Työllistymisen edistämiseksi tehdyt omaehtoiset toimenpiteet

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Tehnyt jotakin	64	63
Ei tehnyt toimenpiteitä/ ei juurikaan	34	34
Ei tarvetta	3	3
Ei osaa sanoa	0	0
Yht.	101	100

21. Peruskoulutus

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Kansakoulu/ peruskoulu	36	36
Keskikoulu	45	45
Ylioppilas	20	20
Yht.	101	100

22. Ammatillinen koulutus

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
On	72	71
Ei ole	29	29
Ei tietoa	0	0
Yht.	101	100

23. Työssäolojakson merkitys projektin henkilökohtaiselle onnistumiselle

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Erittäin tärkeä	42	43
Melko tärkeä	21	21
Tärkeä	21	21
Ei juurikaan tärkeä	3	3
Ei ollenkaan tärkeä	1	1
Ei ollut työssäolojaksolla	10	10
Yht.	98	100

24. Alkuperäisten suunnitelmien pitäminen

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Kyllä	35	35
Osittain	13	13
Ei	16	16
Ei ollut suunnitelmia	37	37
Yht.	101	100

25. Arvio soveltumisesta projektin jälkeiseen toimenpiteeseen

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Soveltuu	62	61
Soveltuu varauksella	11	11
Ei sovellu	1	1
Ei osaa sanoa	1	1
Tilanne vielä avoin	26	26
Yht.	101	100

26. Arvio henkilön omasta motivaatiosta vaikuttaa tulevaisuuteensa

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Erittäin motivoitunut	48	48
Melko motivoitunut	18	18
Kohtalaisen motivoitunut	15	15
Melko huonosti motivoitunut	14	14
Erittäin huonosti motivoitunut	6	6
Ei osaa sanoa	0	0
Yht.	101	100

27. Tilanne starttikurssin jälkeen

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Töissä	3	3
Töissä tuella	17	17
Työkokeilussa	6	6
Koulutuksessa	3	3
Oppisopimus/ oppisopimuskoulutus	0	0
Eläkehakemus	0	0
Pysäkillä	1	1
Osuuskunnassa	0	0
Muu toimenpide	2	2
Työtön	69	68
Yht.	101	100

28. Tilanne kahden kuukauden jälkeen starttikurssista

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Töissä	5	5
Töissä tuella	28	28
Työkokeilussa	7	7
Koulutuksessa	13	13
Oppisopimus/ oppisopimuskoulutus	1	1
Eläkehakemus	1	1
Pysäkillä	1	1
Osuuskunnassa	0	0
Muu toimenpide	3	3
Työtön	42	42
Yht.	101	100

29. Tilanne kuuden kuukauden jälkeen starttikurssista

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Töissä	6	6
Töissä tuella	19	19
Työkokeilussa	2	2
Koulutuksessa	7	7
Oppisopimus/ oppisopimuskoulutus	1	1
Eläkehakemus	3	3
Muu toimenpide	0	0
Pysäkillä	1	1
Osuuskunnassa	3	3
Työtön	13	13
Ei vielä kulunut kuutta kuukautta	46	46
Yht.	101	100

30. Tilanne projektin päättyessä

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Töissä	13	13
Töissä tuella	25	25
Työkokeilussa	4	4
Koulutuksessa	20	20
Oppisopimus/ oppisopimuskoulutus	1	1
Eläkehakemus	3	3
Pysäkillä	1	1
Osuuskunnassa	1	1
Muu toimenpide	4	4
Työtön	28	28
Ei tietoa	1	1
Yht.	101	100

31. Lopullinen sijoittuminen

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Toimenpiteessä	72	71
Tilanne avoin	28	28
Ei tietoa	1	1
Yht.	101	100

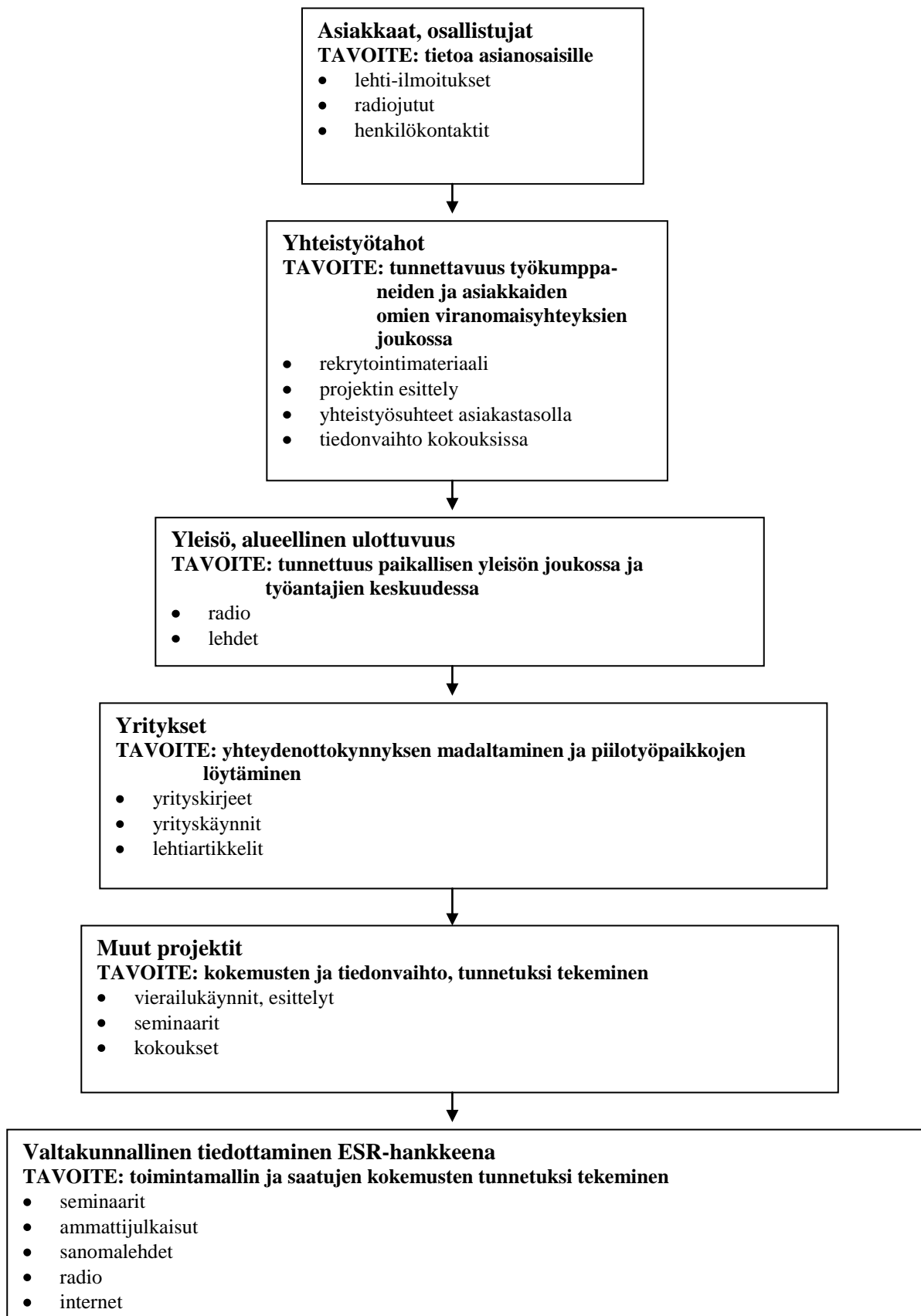
32. Aika viimeisimmästä vähintään vuoden kestäneestä työsuhteesta/ kk

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
-11	11	11
12 - 24	21	21
25 - 60	16	16
61 - 120	38	38
121 - 360	15	15
Yht.	101	100

33. Toimeentulotuen saaminen projektin alkamishetkellä

	<i>Lkm</i>	<i>%</i>
Ei saa	60	59
Saa	38	38
Ei osaa sanoa	3	3
Yht.	101	100

TIEDOTUKSEN KULKU

PROJEKTIN TOTEUTUNUT TIEDOTUS

1999:

Tiedotusvälineet

- Hämeen Sanomat **1.11.1999**
- Hämeenlinnan Kaupunkiuutiset **18.12.1999**
- Hakuilmoitus StarttiSampo –kurssille **18.12.1999**
- Hämeenlinnan kaupungin palvelujen nettisivut (Asteri) **12/2000**

Paikallistason viranomaistahot ja muut yhteistyötahot

- Työvoimatoimisto 9-12/99, henkilöstölle esittely (**30 hlöä**)
- Toimeentuloturvatoimisto 12/99 (**15 hlöä**)
- Hämeenlinnan projektien yhteiskokous 11/99 (**15 hlöä**)
- Perusturvatoimisto 12/99, koti- ja laitoshoidon vastuuhenkilöille esittely (**4 henkilöä**)
- Työtä –projekti 12/99 (vetäjät, **2 hlöä**)
- Työttömien yhdistys 12/99 (**10 hlöä**)
- Nuorten työpaja 12/99 (**1 hlö**)
- eri hallintokuntien johtajien kokous Hämeenlinnassa 12/99 (OE)
- Yhdistelmätuki –projekti 12/99 (**1 hlö**)

2000:

Esite

- Sampo-projektin painettu esite laajaan jakeluun (**4000 kpl v. 2000 – 2001**)

Tiedotusvälineet

- Radio Häme **17.1.2000 ja 4.4.2000**
- Hämeen Sanomat, kurssilaisten haastattelu **6.3.2000**
- Hämeenlinnan Kaupunkiuutiset **17.2.2000**
- EU linkki –lehti 2/2000 **vk7**
- Sammon kurssilainen Tervo/ Päivärinta –ohjelmassa **27.3.2000** ja haastattelu Hämeenlinnan Kaupunkiuutisissa **29.3.2000**
- Sammon kurssilaisten haastatteluja 4:ssä eri ammatti- ja paikallislehdessä **4/2000**
- Radio Häme, kurssilaisten radiohaastattelu **6/2000**
- Hämeen Sanomat, artikkeli Sammosta **10/2000**
- Radio Häme, projektin työntekijän haastattelu **11/2000**
- Kaupunkiuutiset, Sammon hakuilmoitus 6 kertaa **1- 12/2000**
- Kaupunkiuutiset, kurssilaisen haastattelu **10/2000**
- Hämeen Sanomat, kurssilaisen haastattelu **11/2000**
- Sosiaaliturva –lehti, koostartikkeli **12/2000**

Kunta-/valtionhallinnon viranomaistahot ja projektit muualla Suomessa

- Kuntaliitto/ J. Lappalainen **9.3.2000**
- ESR -seminaari, Finlandia-talo **28–29.3.2000**
- Hämeen liitto 4/2000 (**1 hlö**)
- Kuntaliitto 4/2000 (**10 hlöä**)
- Lappeenrannan kaupungin kuntoutuksen laajennettu työryhmä 5/2000 (**12 hlöä**)
- Kotkan kotihoidon keskus –projekti (EU) 5/2000 (**4 hlöä**)
- Turun Varissuon Fortuna-projekti 6/2000 (**4 hlöä**)
- Nokian kaupungin Equal –seminaari, Sampo-esittely 10/2000 (**50 hlöä**)
- Työministeriön vierailu 11/2000 (**4 hlöä**)
- Ehkäisevän sosiaalipolitiikan päivät, työparimallin esittely **28.11.2000**
- Tietoa Kirkkonummelle Sammosta **12/2000**
- Tietoa Kuopioon Sammosta **12/2000**

Paikallistason viranomaistahot ja muut yhteistyötahot

- Hämi ry 1/2000 (**1 hlö**)
- Työttömien yhdistys 1/2000 (**7 hlöä**)
- Seniorityöpaja 1/2000 (**1 hlö**)
- Kanta-Hämeen keskussairaala/ psyk.pkl 1/2000 (**15 hlöä**)
- Läntinen sosiaaliasema 1/2000 (**6 hlöä**)
- Hämeenlinnan EU-toimisto (**1 hlö**)
- Hämeenlinnan oppisopimustoimisto (**1 hlö**)
- Vapaaehtoistyön keskus Pysäkki, yleisöesittely 2/2000 (**10 hlöä**)
- Katuma, maahanmuuttajien palvelupiste 3/2000 (**7 hlöä**)
- Jukola, Hiidentupa 3/2000 (**1 hlö**)
- Kehitysvammaisten Tukiyhdistys 3/2000 (**1 hlö**)
- Työvoimatoimiston kurssi yli 50 v. työnhakijoille 3/2000 (**27 hlöä**)
- Seurakunta 3/2000 (**10 hlöä**)
- Perusturvan kotihoito/ koordinaattorit 5/2000 (**2 hlöä**)
- Sammon väliraportti 1 **6/2000** (jakelu lähiviranom. ym. yhteystahot)
- TE-keskus, Pro Start –ohjelman puitteissa 6/2000 (**1 hlö**)
- Elomessut 8/2000
- Työvoimatoimiston virkailijat 9/2000 (**20 hlöä**)
- Nuorten työpaja 9-10/2000 (**10 hlöä**)
- Kotipalvelun ja kotisairaanhoidon ohjaajat 10/2000 (**6 hlöä**)
- Työnhakukurssi, Hämeenlinna, vierailu Sammossa (**5 hlöä**)
- Työnhakukurssi Petäyksessä, Sammon esittely (**8 hlöä**)

Yrityselämän yhteydet

- Hämeenlinnan elinkeinotoimisto 2/2000 (**1 hlö**)
- Uusyrityskeskus 2/2000 (**2 hlöä**)
- Hämeenlinnan sosiaali- ja terveystalouden yritysverkosto 1 ja 3/2000 (**6 hlöä**)
- Hämeen Varamiespalvelu 3/2000 (**1 hlö**)
- Harjoitteluyritykset 2-12/2000 yhteensä **56** yritystä ja yhteisöä
- Hämeenlinnan seudun yrityksille kirje ja esittely, yhteensä **1200 kpl** 12/2000 mennessä
- Hämeenlinnan sosiaali- ja terveystalouden yrittäjät 9/2000 ja 11/2000 (**8 hlöä**)
- ”Jalkautuminen” yrityksiin 15.12.2000 mennessä **8** yritykseen

2001:

Tiedotusvälineet

- Ilmoitukset kursseista Kaupunkiuutisissa **1/2001, 2/2001**
- Sosiaaliturva –lehden artikkeli **3/2001**

Paikallistason viranomaistahot ja muut yhteistyötahot

- ”Jalkautuminen yrityksiin”, yhteensä **7** yritykseen, työvoimaneuvoja lisäksi työhallinnon projektissa useaan kymmeneen yritykseen käynnit
- Itäinen sosiaaliasema 1/2001 (**6 hlöä**)
- Kangasalan kunta; sosiaali- ja työhallinto, Sammon esittely 1/2001 (**10 hlöä**)
- Lasten liikunnan tuki 1/2001 (**2 hlöä**)
- Lohjan Kimmo –projekti (työllisyysshanke), Sammon esittely 3/2001 (**4 hlöä**)
- Sammon loppuseminaari, tiedoksi n. 100 yritykseen **9.5.2001**

Valtakunnalliset yhteydet

- Eduskunta, Sammon esittely (**80 hlöä**)
- TM ja STM –semin., sosiaali- ja työhallinnon yhteistyö; Sammon esittely 5/2001 (**50 hlöä**)
- 1/2001 ja 6/2001 Sampo-raportit

Jatkuva tiedotus: kurssilaisten informointi 1/2000 – 4/2001

ONKO YRITYKSESSÄNNE TEHTÄVIÄ, JOTKA OVAT JÄÄNEET ODOTTAMAAN TEKIJÄÄ?

Hämeenlinnassa on käynnissä Sampo-projekti, jossa etsitään uusia väyliä saattaa eri alojen tekijöitä ja tehtäviä yhteen. Joukossamme on nyt 50 henkilöä ja määrä kasvaa koko ajan. Pidämme säännöllisesti yhteyttä kaupungin eri projekteihin ja sitä kautta tavoitamme laajan joukon muitakin työnhakijoita.

Meidän keskuudessamme voi olla yrityksenne tarpeisiin sopiva työntekijä. Mikäli olette kiinnostunut kutsumaan henkilöitä haastatteluun, voimme järjestää tapaamisen. Tavoitatte meidät osoitteesta Raatihuoneenkatu 7 A 13100 Hämeenlinna, puhelimitse (03) –616 5016 tai 040–720 0151.

Sammossa mukana olevat ovat työskennelleet monilla eri aloilla.

Joukossamme on tekijöitä mm.

- eritasoisiin toimistotehtäviin ja arkistointiin
- kaupan ja markkinoinnin tehtäviin
- vaatetusalan tehtäviin
- varastotehtäviin
- siivoustyöhön
- terveydenhuollon palveluihin
- kokosten ja tilaisuuksien järjestelyyn

Sampo tarjoaa kielitaitoa käyttöönnne.

Joukossamme on ulkomailla asuneita ja kieliä opiskelleita henkilöitä, jotka osaavat englantia, ruotsia, saksaa, ranskaa, venäjää, italiaa ja viron kieltä, mikäli tarvitsette

- tulkkia
- opasta
- apua liikekirjeenvaihtoon

Sammossa syntyy taidetta ja tapahtumia.

Taiteen ja käsityön taitajamme tekevät teille

- kortteja ja muita tekstejä korutekstattuna
- pienimuotoisia näytelmiä ja sketsejä aikuisille ja lapsille

Yhteyshenkilöinä SAMPO –projektin puhelinnumerossa (03) – 616 5016 vastaavat Anu Kallio, Sinikka Rüppell ja Johanna Seppänen

YHTEISTYÖYHTEISÖT JA YRITYKSET

Hämeenlinnan seudun kuntayhtymä, kotisairaanhoido ja terveystakeskus
 Hämeen Sanomat
 Vapaaehtoistyön keskus Pysäkki
 Hämi ry
 Hämeen ympäristökeskus
 Kaivokadun päiväkot
 Vuorentaan vanhainkoti
 Mainostoimisto 42
 Hämeenlinnan kaupunginkanslia
 Vanajaveden opisto
 Hämeenlinnan musiikkiopisto
 Etelä-Hämeen keuhkovammayhdistys
 Viheridea
 Hämeenlinnan Terveystakeskus oy
 Työttömien yhdistys ry, Seniorityöpaja ja Käsityökeskus
 Linnatuulen matkailuneuvonta
 Hotelli Emilia
 Panssarikilta, panssarimuseo
 Lastenteatteri Taikasulka
 Teatteri 2000, Tampere
 Sininauhayhdistys
 Kissakoti Kattila
 Hämeen Cityravintolat oy
 Vaaran puutarha
 Tmi Matin hirsi ja puu
 Hämeenlinnan kaupunki, Kierrätyskeskus
 Hämeenlinnan kaupunki, Tekninen virasto, Luonnonhoitotoimisto
 Hämeenlinnan kaupunki, Päiväkot Leikkikoto
 Hämeenlinnan kaupunki, Tekninen virasto, Kunnallistekninen insinööritoimisto
 Hämeenlinnan kaupunki, Saaristenkadun päivätoimintakeskus ja koulu
 Hämeenlinnan kaupunki, Hätilän päiväkot
 Hämeenlinnan kaupunki, Maahanmuuttajan palvelupiste
 Hämeenlinnan kaupunki, Toimeentuloturvatomisto
 Hämeenlinnan kaupunki, Uppsalatalo
 Hämeenlinnan kaupunki, Lukiokatu 24 palvelutalo
 Hämeenlinnan kaupunki, perhekeskus
 Hämeenlinnan kaupunki, Jukola ala-aste
 Hämeenlinnan kaupunki, Hiidentupa
 Hämeenlinnan kaupunki, Vuorentaan vanhainkoti
 Hämeenlinnan kaupunki, kotipalvelu
 Larin Kyöstin koti
 Keskuskoulu
 Harakkamäen kerho
 Hämeen maaseutukeskus
 Anttila oy
 Keskusapteekki
 Fredrika Wetterhoffin säätiö
 Wetterhoffin kirjasto
 Kanta-Hämeen Keskusairaala, Kahvio-myymlä
 Lomakotiyhdistys Ilonpisara ry
 Koulutuskeskus Tavastia
 Hämeen Kansa Oy

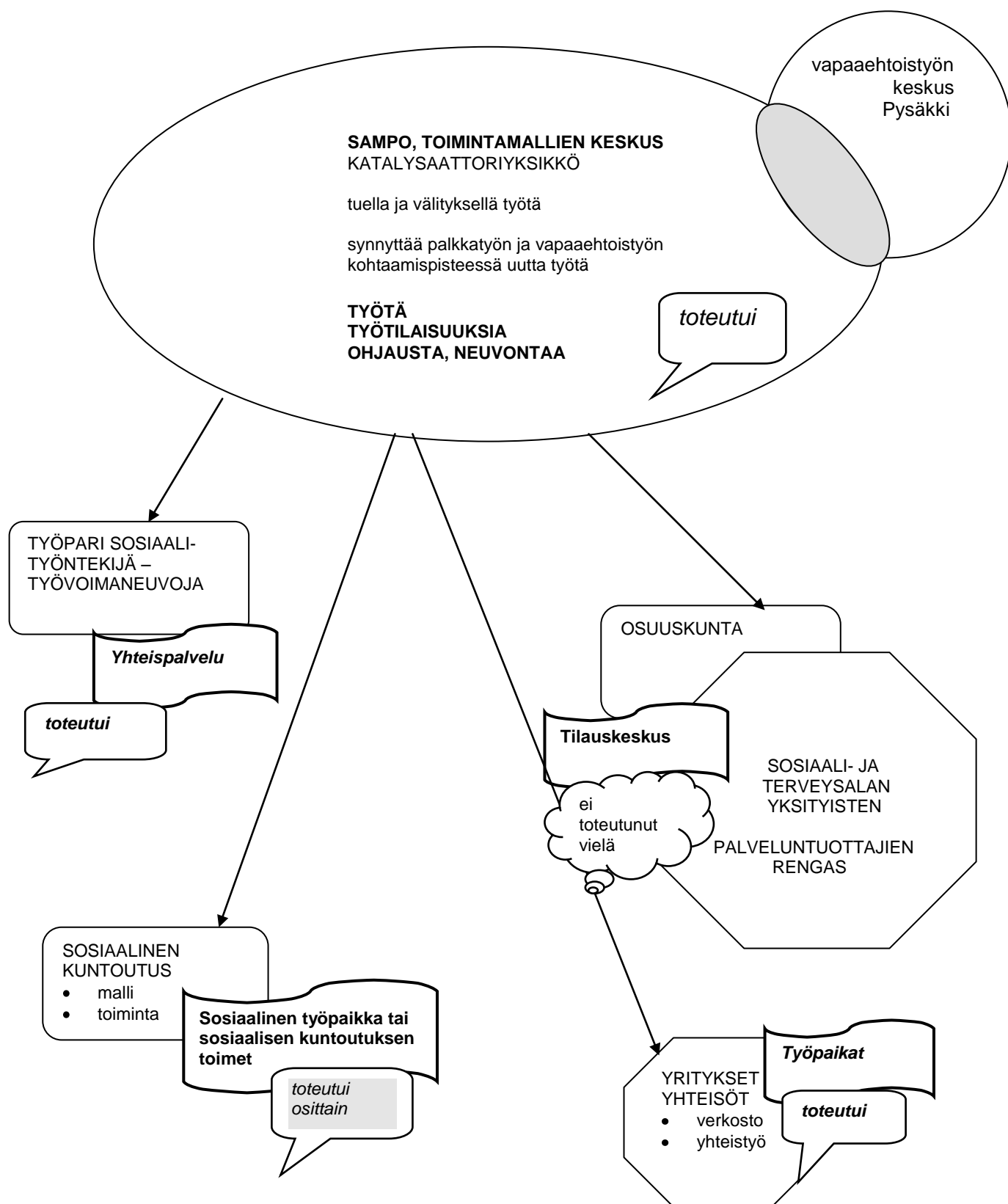
Hämeenlinnan kaupunki, Kotipalvelu
Muksula
Metsähallitus, Villi Pohjola
Setlementti
Kössi-säätiö
Citymarket oy
Tavastia Sosiaalialan oppilaitoksen oppilaskunnan kahvio
Katariinan kodinhoito- ja kotisairaanhoidon palvelut
Nettikahvila
Herlitz Oy
Keilakahvila Ky
Anttila Oy
Hämeen Sähkötekniikka Oy
Erkki Mäkelä Oy
Viittakiven opisto
Kukkuhuone Viherkuvio Oy
ABB Service Oy
Ompelimo Johanna
Ravintola Poppino Oy
Super Spar Oy
Engel Oy
Hämeenlinnan seudun KTT:n ravintohuolto
Diakoniakeskus

Huom. edellä mainitut yhteisöt ja yritykset ovat niitä, joissa Sammon kurssilaiset ovat olleet harjoittelujaksoilla. Osa kurssilaisista on jäänyt harjoittelupaikkaansa työhön Sammon päätyttyä.

Näitä työpaikkoja ovat mm.

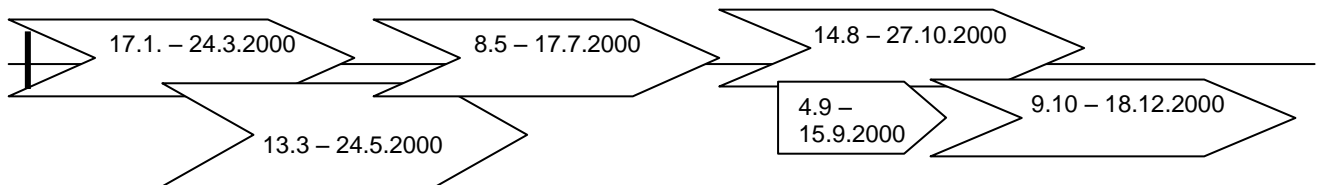
Koskelan sairaala (Hki)
Pääjärven kuntayhtymä, Ronni
Kaarina Team Oy
Osuuskunta Monitaiturit
Kolmas-Linja projektin atk-koulutus
Rakennusliike Tolonen Oy
Lohjalainen rakennusliike
Hämeenlinnalainen yksityinen siivousliike
kaksi luontaistuotealan liikettä
Lentokonealan yritys
Hämeenlinnan Caravaanarit ry
Keskussairaalan apteekki
4H-yhdistys
Mokia ry
Hämeenlinnan kaupunki, kaupunginarkisto
Hämeenlinnan kaupunki, Idänpään palvelukeskus
Hämeenlinnan kaupunki, museo
Kanta-Hämeen keskussairaala
Hämeenlinnan museokahvila

PROJEKTIN TOIMINNALLISET TAVOITTEET JA TUOTOKSET

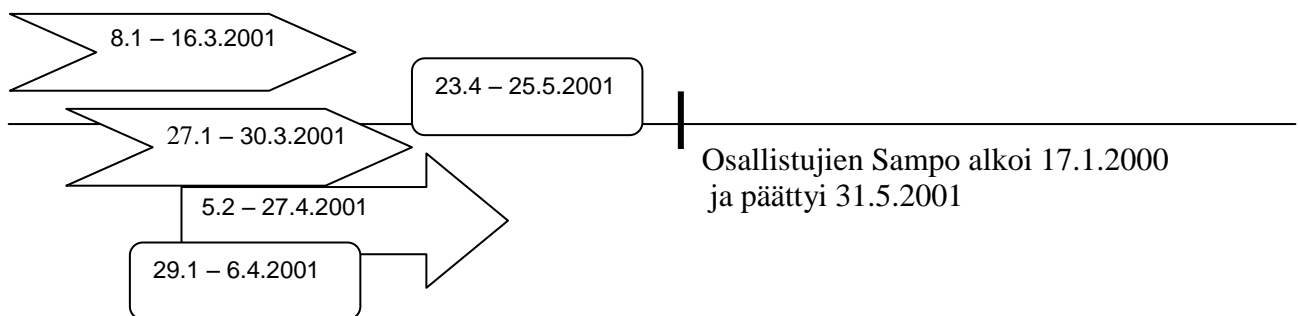

KURSSIAIKATAULUT

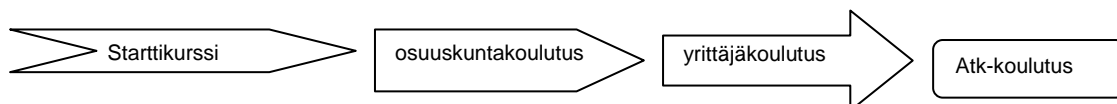
Vuosi 2000

Vuosi 2001

Merkkien selitykset:

POHJOIS-SUOMEN KOHORTTI 1966:N HYVINVOINTI- JA
TERVEYSTUTKIMUSOHJELMA

KYSELYLOMAKKEEN VASTAUSOHJEET

Vastaa rengastamalla sen vaihtoehtojen numero, joka sopii kohdallesi ja/tai kirjoita tieto sitä varten varattuun tilaan. Osa kysymyksistä on taulukkomuodossa, merkitse silloin asianomainen tieto taulukkoon. Muista vastata kaikkiin kysymyksiin - merkitse myös kieltävä vastaus näkyviin joko rengastamalla vaihtoehtoa "ei" vastaava numero tai merkitsemällä "0" vastaukselle varattuun tilaan. Älä kirjoita viivakoodien päälle. Älä myöskään kirjoita nimeäsi lomakkeeseen.

Joissakin kysymyksissä on tiettyjen vaihtoehtojen jälkeen merkintä: "Siirry kysymykseen...", jolloin voit siirtyä suoraan tähän kysymykseen ja jättää väliin jäävän kysymyksen vastaamatta. Tarvittaessa omainen tai lähihoitaja voi avustaa lomakkeen täyttämässä.

Esimerkki 1.

Mikä on peruskoulutuksesi?

- 1 alle 9 vuotta peruskoulua
2 peruskoulu
3 ylioppilastutkinto

Esimerkki 3.

Kuinka usein käytät tällä hetkellä seuraavia lääkkeitä?

en joskus säännöllisesti
lainkaan tai jatkuvasti

Esimerkki 2.

Kuinka monta kupillista kahvia tai teetä juot tavallisesti päivässä?

(merkitse 0, jos et yhtään)

kahvia |__| 3 | kupillista

teetä |__| 0 | kupillista

Lääkkeitä selkä-,

nivel- tai lihas-
vaivoihin..... 1 2 3

Lääkkeitä pään-
särkyyn..... 1 2 3

Astmalääkkeitä.... 1 2 3

Lomakkeen täytin

- 1 itse (tai kumppanini kanssa)
2 lähihoitajan tai muun omaisen avustuksella

[illegible]

LIIKUNTA JA FYYSINEN SUORITUSKYKY

12. Miten pystyt nykyisin seuraaviin suorituksiin ja toimintoihin?

	pystyn vaikeuk- sitta	pystyn, mutta vaikeuksia on jonkin verran	pystyn, mutta se on erittäin vaikeaa	en pysty lainkaan
Viiden kilometrin juoksu levähtämättä.....	1 	2 	3 	4
Kahden kilometrin juoksu levähtämättä.....	1 	2 	3 	4
Raskaiden taakkojen (naiset yli 17 kg, miehet yli 25 kg) nostaminen ja kantaminen.....	1 	2 	3 	4
20 kertaa kyykkymeno ja nousu ylös.....	1 	2 	3 	4
Seisoma-asennosta eteentaivutus polvet suorina - sormet koskevat lattiaan.....	1 	2 	3 	4
Nousu selinmakuulta jalat suorina istumaan käsillä auttamatta.....	1 	2 	3 	4

13. Kuinka usein harrastat vapaa-aikanasi liikuntaa?

	kerran kuu- kaudessa tai harvemmin	2-3 kertaa kuukau- dessa	kerran viikossa	2-3 kertaa viikossa	4-6 kertaa viikossa	päivittäin
Kevyttä liikuntaa (et hengästy tai hikoile).....	1 	2 	3 	4 	5 	6
Ripeää liikuntaa (hengästyit ja hikoilet ainakin lievästi).....	1 	2 	3 	4 	5 	6

14. Kuinka kauan kerralla harrastat liikuntaa?

	en lainkaan	alle 20 minuuttia	20-39 minuuttia	40-59 minuuttia	1-1,5 tuntia	yli 1,5 tuntia
Kevyttä liikuntaa (et hengästy tai hikoile).....	1 	2 	3 	4 	5 	6
Ripeää liikuntaa (hengästyit ja hikoilet ainakin lievästi).....	1 	2 	3 	4 	5 	6

15. Mikä seuraavista kuvaa parhaiten nykyistä työtilannettasi?

(päätoimesi osalta)

- ☐ 1 vakituksessa kokopäivätyössä
- ☐ 2 määräaikaissä kokopäivätyössä
- ☐ 3 osa-aikatyössä
- ☐ 4 itsenäisenä ammatinharjoittajana
- ☐ 5 yrittäjänä
- ☐ 6 päätoimisena opiskelijana
- ☐ 7 työttömänä
- ☐ 8 työvoimapolitiisella tuella koulutuksessa tai työllistettynä
- ☐ 9 lomautettuna tai lyhennetyllä työviikolla
- ☐ 10 äitiys-/vanhempainlomalla, hoitovapaalla
- ☐ 11 eläkkeellä
- ☐ 12 muusta syystä työelämän ulkopuolella, miksi? _____

16. Mikä seuraavista vaihtoehtoista kuvaa parhaiten työhistoriaasi?

- ☐ 1 olen ollut koko työhistoriani ajan työssä
- ☐ 2 olen ollut pääasiassa pitkissä työsuhteissa ajoittaisen työttömyyden lisäksi
- ☐ 3 olen ollut sekä pitkissä että lyhyehköissä työsuhteissa ajoittaisen työttömyyden lisäksi
- ☐ 4 työsuhteeni ovat olleet pääasiassa lyhyitä, mutta olen kuitenkin ollut enemmän työssä kuin työttömänä
- ☐ 5 olen ollut enemmän työttömänä kuin työssä ja työsuhteet ovat olleet lyhytaikaisia
- ☐ 6 olen saanut lähes kaikki työsuhteeni työvoimapolitiisten tukitoimenpiteiden kautta (tukityöllistäminen, harjoitteluraha, työmarkkinatuki jne.)
- ☐ 7 en ole koskaan ollut ansiotyössä

17. Mikä on nykyinen ammattisi tai toimesi

(merkitse vaikka olisit tilapäisesti poissa työelämästä mm. sairauden tai työttömyyden vuoksi, merkitse ammattinimike tarkasti; esim. ei autonkuljettaja vaan kuorma-autonkuljettaja, ei apumies vaan rakennusapumies jne.)

Mikäli olet opiskelija, työtön tai eläkeläinen, siirry kysymykseen numero 21.

18. Kuinka monena päivänä työskentelet viikossa?

- ☐ 1 1 - 2 päivänä viikossa
- ☐ 2 3 - 4 päivänä viikossa
- ☐ 3 5 päivänä viikossa
- ☐ 4 6 - 7 päivänä viikossa

19. Mikä on pääasiallinen työaikaamuotosi?

- ☐ 1 päivätyö
(pääosa työajasta klo 07 - 16)
- ☐ 2 säännöllinen iltatyö
(pääosa työajasta klo 16 - 22)
- ☐ 3 säännöllinen yötyö
(pääosa työajasta klo 22 - 07)
- ☐ 4 2-vuorotyö
- ☐ 5 3-vuorotyö/periodityö
- ☐ 6 muu työaikaamuoto

20. Kuinka kauan olet ollut palkkatyössä?

yhteensä elämäsi aikana

|__|__| vuotta |__|__| kuukautta

yhteensä nykyisessä työtehtävässäsi

|__|__| vuotta |__|__| kuukautta

21. Jos olet työtön, kuinka kauan nykyinen työttömyytesi on jatkunut yhtäjaksoisesti?

|__|__| vuotta |__|__| kuukautta

22. Kuinka kauan olet ollut työttömänä yhteensä elämäsi aikana?

|__|__| vuotta |__|__| kuukautta

ELINYMPÄRISTÖ

23. Asutko

- 1 omistusasunnossa
2 kunnallisessa vuokra-asunnossa
3 yksityiseltä vuokratussa asunnossa
4 asumisoikeusasunnossa
5 työsuhdeasunnossa
6 opiskelija-asunnossa
7 muussa, missä?

24. Kuinka monta huonetta on asunnossasi keittiö mukaan luettuna?

_____ huonetta

25. Onko asunnossasi homevaurioita?

- 1 ei
2 kyllä, mahdollisesti
3 kyllä, todettu

26. Kuinka monena päivänä viime talvena olit ulkona yhtäjaksoisesti yli 4 tuntia?

vastaa 0, jos et lainkaan

työssä _____ päivänä

vapaa-aikana _____ päivänä

27. Missä määrin ympäristössäsi esiintyvä seuraavia tekijöitä?

	Työssä				Vapaa-aikana			
	ei lainkaan	vähän	paljon	en tiedä	ei lainkaan	vähän	paljon	en tiedä
Kylmyys.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Lämpötilan vaihtelu.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Kuumuus....	1	2	3	4	1	2	3	4
Kuivuus.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Kosteus tai märkyys..	1	2	3	4	1	2	3	4
Likaisuus.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Pölyt,savut, höyryt tai vastaavat....	1	2	3	4	1	2	3	4

(jatkuu)

Missä määrin ympäristössäsi esiintyy seuraavia tekijöitä? (jatkuu)

	Työssä				Vapaa-aikana			
	ei lainkaan	vähän	paljon	en tiedä	ei lainkaan	vähän	paljon	en tiedä
Liuottimet (liimat, maalit).....	1	2	3	4	1	2	3	4
Hapot,emäkset, tai muut ärsyttävät aineet.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Muut allergiaa aiheuttavat aineet.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Tupakan savu.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Epämiellyttävä haju.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Melu.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Ympäristön rauhattomuus, ihmishälinä....	1	2	3	4	1	2	3	4
Käsiin kohdistuva tärinä.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Kehoon kohdistuva tärinä.....	1	2	3	4	1	2	3	4
Tapa- turmavaara...	1	2	3	4	1	2	3	4
Riittämätön valaistus tai häikäisy....	1	2	3	4	1	2	3	4
Veto.....	1	2	3	4	1	2	3	4

TERVEYDENTILA

28. Minkälaiseksi arvioit terveydentilasi tällä hetkellä?

- 1 erittäin hyvä
 2 hyvä
 3 kohtalainen
 4 huono
 5 erittäin huono

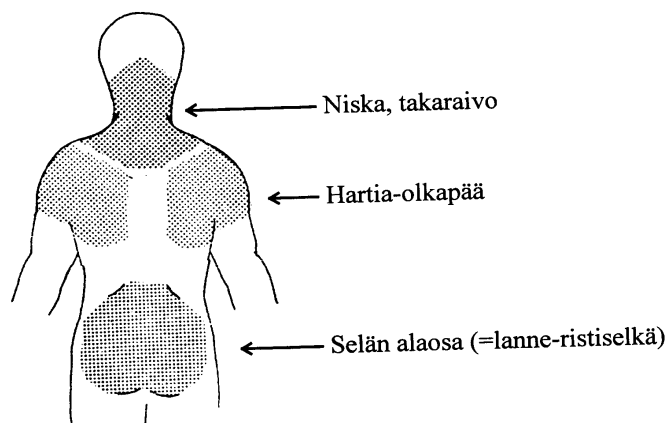
29. Onko sinulla koskaan ollut kipua tai särkyä seuraavissa ruumiinosissa? (oheisessa kuvassa ovat ne alueet, joita kysymykset koskevat; käytä sitä apuna vastatessasi)

Vastaa allaoleviin kysymyksiin vain, jos sinulla on ollut kyseisellä alueella kipua tai särkyä

Oletko koskaan ollut tällaisen kivun takia tutkittavana tai hoidettavana lääkärin, lääkintävoimistelijan, kiropraktikon tms. luona?

Onko sinulla viimeisen 12 kk aikana ollut kipua tai särkyä kyseisellä alueella?

	ei	kyllä	en	kyllä	ei	kyllä
Niska, takaraivo.....	1 	2 	1 	2 	1 	2
Hartia-olkapää.....	1 	2 	1 	2 	1 	2
Selän alaosa (=lanne-ristiselkä).....	1 	2 	1 	2 	1 	2
Alaselkäkipu, johon on liittynyt alaraajaan polven alapuolelle säteilevää kipua tai puutumista (iskias).....	1 	2 	1 	2 	1 	2
Pitkäkestoinen, yli 3 kk kestänyt alaselkäkipu, johon on liittynyt alaraajaan polven alapuolelle säteilevää kipua tai puutumista (iskias).....	1 	2 	1 	2 	1 	2

30. Seuraavassa on lueteltu ongelmia ja vaivoja, joita useimmilla ihmisillä silloin tällöin on. Rengasta vaihtoehdoista se, joka parhaiten kuvaa kuinka paljon kyseinen ongelma on vaivannut sinua viimeksi kuluneen viikon aikana.

	ei lainkaan	jonkin verran	melko paljon	erittäin paljon
Päänsärky.....	1 	2 	3 	4
Nukahtamisvaikeudet.....	1 	2 	3 	4
Tunne, että tulevaisuus on toivoton.....	1 	2 	3 	4
Jännittyneisyys tai yllirasittuneisuus.....	1 	2 	3 	4
Yksinäisyyden tunne.....	1 	2 	3 	4
Tunne, että koko elämä on ollut jatkuvaa ponnistelua.....	1 	2 	3 	4
Pakokauhun tai ahdistuksen puuskat....	1 	2 	3 	4
Niin voimakas levottomuuden tunne, että on ollut vaikea istua paikallaan.....	1 	2 	3 	4
Arvottomuuden tunne.....	1 	2 	3 	4
Hermostuneisuus ja levottomuus.....	1 	2 	3 	4
Huimaus tai pyörtymisen tunne.....	1 	2 	3 	4
Huolestuneisuus.....	1 	2 	3 	4
Sukupuolisen mielenkiinnon tai nautinnon puuttuminen.....	1 	2 	3 	4
Tarmokkuuden puuttuminen tai voimattomuus.....	1 	2 	3 	4
Ajatukset elämäsi lopettamisesta.....	1 	2 	3 	4
Vapina.....	1 	2 	3 	4
Huono ruokahalu.....	1 	2 	3 	4
Itkuherkkyys.....	1 	2 	3 	4
Lukittuna tai vangittuna olemisen tunne.	1 	2 	3 	4
Äkillinen levottomuuden tunne ilman varsinaista syytä.....	1 	2 	3 	4
Itsesyytökset.....	1 	2 	3 	4
Alakuloisuus.....	1 	2 	3 	4
Kiinnostuksen puute.....	1 	2 	3 	4
Tuskaisuus.....	1 	2 	3 	4
Sydämentykytys.....	1 	2 	3 	4

31. Onko sinulla koskaan ollut seuraavia hengitysteihin ja/tai allergiaan liittyviä oireita tai sairauksia?

	Oma mielipide			Lääkäri todennut tai hoitanut	
	ei koskaan	kyllä, viime 12 kk aikana	kyllä, mutta vain aiemmin	ei	kyllä
Astma.....	1 	2 	3 	1 	2
Yskää, johon on liittynyt hengityksen vinkumista.....	1 	2 	3 	1 	2
Toistuvia hengitystietulehduksia.....	1 	2 	3 	1 	2
Keuhkolaajentuma, pitkäaikainen keuhkoputkentulehdus, keuhkokatarri.....	1 	2 	3 	1 	2
Allerginen nuha (mm. eläimiin tai siitepölyihin liittyen esim. heinänuha).....	1 	2 	3 	1 	2
Ihottumaa, jota on sanottu maitoruveksi, taiveihottumaksi tai allergiseksi ihottumaksi.....	1 	2 	3 	1 	2
Allergisia silmäoireita (esim. kutina, vetistys eläinten läheisyydessä, siitepölykautena).....	1 	2 	3 	1 	2

32. Onko sinulla koskaan ollut mitään seuraavia lääkärin toteamia tai hoitamia oireita, sairauksia tai vammoja?

	ei	kyllä
Kohonnut verenpaine, verenpainetauti.....	1 	2
Syynnyinäinen sydänvika.....	1 	2
Sydämen toimintavajaus.....	1 	2
Rintakipu rasituksessa (angina pectoris).....	1 	2
Sokeritauti (diabetes).....	1 	2
Kilpirauhassairaus.....	1 	2
Maha- tai pohjukaissuolihaava.....	1 	2
Sappikiviä, sappirakkotulehdus.....	1 	2
Pitkäaikainen virtsateiden tulehdus, munuaistulehdus	1 	2
Munasarjatulehdus (naiset).....	1 	2
Eturauhastulehdus (miehet).....	1 	2
Klamydiatulehdus.....	1 	2
Visvasyyliä (kondylooma).....	1 	2
Herpes sukuelimissä.....	1 	2
Muu sukuelinten tulehdus.....	1 	2
Kuuloelinten sairaus tai vamma.....	1 	2
Silmäsairaus tai vamma.....	1 	2
Epilepsia.....	1 	2
Migreenipäänsärky.....	1 	2
Muu hermoston sairaus.....	1 	2
Nivelreuma.....	1 	2

jatkuu.....

33. Missä määrin sairautesi tai oireesi häiritsevät jokapäiväistä elämääsi?

	1	ei lainkaan
	2	melko vähän
	3	jonkin verran
	4	melko paljon
	5	erittäin paljon

34. Kuinka monta seuraavan tyyppistä lääkärin hoitoa vaatinutta tapaturmaa sinulle on sattunut?

(merkitse 0, ellei yhtään)

työtapaturmia	_ _ _ kpl
liikennetapaturmia	_ _ _ kpl
kotitapaturmia	_ _ _ kpl
liikuntatapaturmia	_ _ _ kpl
muita vapaa-ajan tapaturmia	_ _ _ kpl
väkivalta, pahoinpitely	_ _ _ kpl

35. Kuinka monta omaa hammasta sinulta puuttuu?

	1	ei yhtään hammasta
	2	1 - 5 hammasta
	3	6 - 10 hammasta
	4	yli 10 hammasta, mutta ei kaikki
	5	kaikki hampaat puuttuvat

36. Onko sinulla omasta mielestäsi tällä hetkellä:

	ei	kyllä
Reikiä hampaassasi.....	1	2
Verenvuotoa ikenistä		
hampaita harjatessa.	1	2
Hammas tai hampaita,		
jotka pitäisi poistaa.....	1	2
Särkyä tai muita oireita		
suussasi.....	1	2
Terve suu, joka		
ei tarvitse hoitoa.....	1	2

37. Kuinka usein käytät tällä hetkellä seuraavia lääkkeitä?

	en lainkaan	joskus	säännöllisesti tai jatkuvasti
Lääkkeitä selkä-, nivel- tai lihasvaivoihin.....	1	2	3
Lääkkeitä päänsärkyyn.....	1	2	3
Sydän- ja verenkiertoelinsairauksien lääkkeitä.....	1	2	3
Astmalääkkeitä.....	1	2	3
Epilepsialääkkeitä.....	1	2	3
Lääkkeitä vatsavaivoihin.....	1	2	3
Rauhoittavia lääkkeitä.....	1	2	3
Masennuslääkkeitä.....	1	2	3
Unilääkkeitä.....	1	2	3
Vitamiineja tai hivenaineita.....	1	2	3
Muita lääkkeitä.....	1	2	3

Luettele tällä hetkellä käyttämäsi lääkkeet (myös ehkäisytabletit), vahvuus ja annos

Lääke	Vahvuus	Annos	Onko lääkärin määräämä?
			kyllä ei
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2
_____	_____	_____	1 2

Onko sinulla koskaan ollut mitään seuraavia lääkärin toteamia tai hoitamia oireita, sairauksia tai vammoja?

...jatkuu

	ei	kyllä
Muu nivelsairaus.....	1 	2
Selän kulumavika, muu selkäsairaus.....	1 	2
Syöpä.....	1 	2
Tyrä.....	1 	2
Anemia (vähäverisyys, matala hemoglobiini).....	1 	2
Mielisairaus, psykoosi.....	1 	2
Masennus, depressio.....	1 	2
Muu mielenterveysongelma.....	1 	2
Alkoholiongelma.....	1 	2
Muu päihdeongelma.....	1 	2
Luunmurtumia, kuinka monta?.....	1 	2
Oikomishoitoa vaatinut purentavika.....	1 	2
Muu sairaus tai vamma, mikä?.....	1 	2

38. Onko lapsettomuus koskaan ollut sinulle ongelma?

- ☐ 1 kyllä, aikaisemmin muttei enää
- ☐ 2 kyllä, tällä hetkellä
- ☐ 3 ei
- ☐ 4 en tiedä, koska en ole yrittänyt raskautta

39. Onko sinua tai kumppaniasi tutkittu lapsettomuuden vuoksi ?

- ☐ 1 ei, *siirry kysymykseen 42*
- ☐ 2 kyllä, minua itseäni
- ☐ 3 kyllä, kumppaniani
- ☐ 4 kyllä, molempia

40. Onko lapsettomuuteen löytynyt syy?

- ☐ 1 itsestäni
- ☐ 2 kumppanistani
- ☐ 3 molemmista
- ☐ 4 syytä ei ole löytynyt

41. Onko sinua hoidettu lapsettomuuden vuoksi? (valitse tarvittaessa useampi vaihtoehto)

- ☐ 1 ei
- ☐ 2 kyllä, hormonihoito
- ☐ 3 kyllä, leikkaushoito
- ☐ 4 kyllä, koeputki-, keinohedelmöitys
- ☐ 5 muu, mikä? _____

42. Mitä raskauden ehkäisymenetelmää käytätte?

(valitse tarvittaessa useampi vaihtoehto)

- ☐ 1 ei tarvetta, ei ehkäisyä
- ☐ 2 ehkäisypillerit
- ☐ 3 hormonikierukka
- ☐ 4 muu kierukka
- ☐ 5 kondomi
- ☐ 6 kemiallinen ehkäisy (vaahto, puikot)
- ☐ 7 muu, mikä? _____

43. Käyttitkö mitään raskauden ehkäisyä ensimmäisen raskauden hedelmöityksen aikaan?

- ☐ 1 ei ole ollut raskauksia
- ☐ 2 kyllä, vain satunnaisesti, mitä?

_____

☐ 3 kyllä, melkein koko ajan, mitä?

_____

☐ 4 kyllä, koko ajan, mitä?

_____

☐ 5 ei

Jos valitsit kohdan 1 ja parhaillaan yritätte

raskautta niin merkitkää aika, jonka olette yrittänyt raskautta

|_|_|_| kk (= aika ilman ehkäisyä)

Jos valitsit kohdan 5 (=ei) niin, kuinka monta

kuukautta kesti ennen kuin tulit/tai kumppanisi tuli raskaaksi

|_|_|_| kk (= aika ilman ehkäisyä)

44. Käyttitkö mitään raskauden ehkäisyä viime raskauden hedelmöityksen aikaan?

- ☐ 1 ei ole ollut raskauksia
- ☐ 2 kyllä, vain satunnaisesti, mitä?

_____

☐ 3 kyllä, melkein koko ajan, mitä?

_____

☐ 4 kyllä, koko ajan, mitä?

_____

☐ 5 ei

Jos valitsit kohdan 5 (=ei) niin, kuinka monta

kuukautta kesti ennen kuin tulit/tai kumppanisi tuli raskaaksi?

|_|_|_| kk (= aika ilman ehkäisyä)

45. Sattuiko ensimmäinen raskaus

- ☐ 1 sopivaan ajankohtaan
- ☐ 2 olisi ollut toivotumpi myöhemmin
- ☐ 3 olisi ollut toivottavampi aikaisemmin
- ☐ 4 ei toivottuna
- ☐ 5 en osaa sanoa

NAISTEN KYSYMYKSET

Jos olet mies, siirry kysymykseen numero 57.

46. Minkä ikäisenä kuukautisesi alkoivat?

|_|_| v

47. Montako vuorokautta on kuukautiskiertosi pituus vuodon alusta seuraavan vuodon alkuun?

säännöllisesti |_|_| vrk

epäsäännöllisesti: lyhin |_|_| vrk

pisin |_|_| vrk

48. Onko kuukautiskiertosi pituus usein (yli kaksi kertaa vuodessa) yli 35 vrk?

1 ei

2 kyllä

3 kuukautisesi puuttuvat kokonaan

49. Montako kuukautiskiertoa sinulla on vuodessa? |_|_| kpl

50. Onko sinua hoidettu kuukautishäiriöiden vuoksi?

ei

kyllä

Ehkäisypillereillä..... 1

2

Muulla hormoni-

valmisteella..... 1

2

51. Onko sinulla haitallista, liiallista ihokarvojen kasvua?

1 ei

2 kyllä

52. Oletko koskaan ollut raskaana?

1 en

2 kyllä, yhteensä |_|_| kertaa

53. Mikäli olet ollut raskaana, montako kertaa sinulla on ollut: (merkitse 0, ellei lainkaan)

keskenmenoja

|_|_| kertaa

raskaudenkeskeytyksiä

|_|_| kertaa

kohdunulkoisia raskauksia

|_|_| kertaa

synnytyksiä

|_|_| kertaa

54. Montako kuukautiskiertoa sinulla oli sen jälkeen kun aloitit yrittämään ensimmäistä raskautta ilman ehkäisyä?

|_|_| kpl

55. Oletko koskaan tullut kierukan käytön aikana raskaaksi?

1 en

2 kyllä

56. Onko sinulla koskaan todettu irtosolukokeessa (=PAPA) seuraavia muutoksia? (voit valita useamman vaihtoehdon)

1 ei ole todettu muutoksia

2 kyllä, on todettu tulehdusmuutoksia

3 kyllä, on todettu solumuutoksia (dysplasia)

4 kyllä, on todettu syövän esiaste

5 en osaa sanoa

6 irtosolukoetta ei ole koskaan otettu

TERVEYSPALVELUJEN KÄYTTÖ

57. Kuinka monta kertaa olet käynyt sairauksiesi tai oireidesi (myös raskauden tai synnytyksen) vuoksi viimeisen vuoden aikana:
(merkitse 0, jos et kertaakaan)

Terveyskeskuksessa

lääkärillä	_ _ kertaa
terveydenhoitajalla	_ _ kertaa
psykologilla	_ _ kertaa
lääkintävoimistelijalla	_ _ kertaa
hammaslääkärillä	_ _ kertaa
muulla ammattihenkilöllä	_ _ kertaa

Työterveyshuollossa

lääkärillä	_ _ kertaa
terveydenhoitajalla	_ _ kertaa
psykologilla	_ _ kertaa
lääkintävoimistelijalla	_ _ kertaa

Erytyshuollossa (= kehitysvammahuolto)

esim. Tahkokankaan palvelukeskus)

lääkärillä	_ _ kertaa
terveydenhoitajalla	_ _ kertaa
psykologilla	_ _ kertaa
lääkintävoimistelijalla	_ _ kertaa
hammaslääkärillä	_ _ kertaa
muulla ammattihenkilöllä	_ _ kertaa

Mualla

Sairaalan poliklinikalla	_ _ kertaa
Yksityislääkärin vastaanotolla	_ _ kertaa
Lääkäri tehnyt kotikäynnin	_ _ kertaa
Yksityisellä hammaslääkärillä	_ _ kertaa
Yksityisellä lääkäintävoimistelijalla	_ _ kertaa
Mielenterveystoimistossa / psykiatrisella poliklinikalla	_ _ kertaa
Muussa sosiaali- tai terveydenhuollon yksikössä, missä? _____	_ _ kertaa

58. Kuinka monta kertaa viimeisen vuoden aikana olet käynyt terveystarkastuksessa, joka ei liity sairauksien hoitoon? (esim. työhöntulotarkastus, ajokorttitarkastus) |_|_| kertaa

59. Kuinka usein käyt hammaslääkärissä tarkastuttamassa hampaasi?

	1	vähintään kerran vuodessa
	2	kerran kahdessa vuodessa
	3	harvemmin

60. Jos olet käynyt hammashoidossa viime vuosina, montako käyntikertaa hoitojaksoon on yleensä sisältynyt?

	1	1 käynti
	2	2 - 3 käyntiä
	3	4 - 5 käyntiä
	4	yli 5 käyntiä
	5	ei käyntejä

61. Miten usein harjaat hampaitasi?

	1	useammin kuin kerran päivässä
	2	kerran päivässä
	3	harvemmin

62. Kuinka paljon arvioit yhden lääkäri/hammaslääkärikäynnin vievän sinulta aikaa matkat mukaanlukien ja paljonko ne aiheuttavat työstä poissaoloa (ei koske jatkoksi määrättyä sairauslomaa)?

Terveyskeskuslääkärikäynti	_ _ yht. tuntia,	_ _ yht. työstä poissaoloa tunteina
Sairaalan poliklinikkakäynti	_ _ yht. tuntia,	_ _ yht. työstä poissaoloa tunteina
Hammaslääkärikäynti	_ _ yht. tuntia,	_ _ yht. työstä poissaoloa tunteina

ELINTAVAT

63. Missä syöt useimmiten lounaasi?

(päiväruoka)

- 1 en syö lounasta
 2 kotona
 3 syön eväitä työpaikalla
 4 työpaikkaruokalassa
 5 ravintolassa, baarissa
 6 muualla, missä?
-

64. Kuinka monta kupillista kahvia ja/tai teetä juot tavallisesti päivässä?

(merkitse 0, jos et yhtään)

suodatinkahvia   kupillista
pannukahvia   kupillista
teetä   kupillista

65. Montako sokeripalaa tai teelusikallista hienoa sokeria käytät juodessasi yhden kupillisen kahvia ja/tai teetä?

(merkitse 0, jos et yhtään)

kahvissa   palaa tai lusikallista/kuppi
teessä   palaa tai lusikallista/kuppi

66. Käytätkö kahvissasi ja/tai teessäsi tavallisesti maitoa tai kermaa?

- 1 en kumpaakaan
 2 maitoa
 3 kermaa

67. Kuinka monta lasillista juot tai syöt tavallisesti päivässä? (1 lasillinen =

2 desilitraa; merkitse 0, jos et yhtään yhtään)

maitoa   lasillista
piimää   lasillista
muita maitotuotteita   lasillista
(esim. jogurttia, viiliä, jäätelöä)

68. Kuinka monta viipaletta juustoa syöt päivässä?

viipaletta

69. Kuinka usein tavallisesti käytät seuraavia elintarvikkeita? Ajattele viimeksi kulunutta puolta vuotta.

	harvemmin kuin kerran kuukau- dessa tai ei lainkaan	kerran tai pari kuu- kaudessa	kerran viikossa	pari kertaa viikossa	lähes joka päivä	kerran päivässä tai useammin
<u>Viljatuotteita:</u>						
Ruis- tai näkkileipää.....	1	2	3	4	5	6
Hiiva-, graham- tai sekaleipää.....	1	2	3	4	5	6
Ranskanleipää, patonkia.....	1	2	3	4	5	6
Makeaa kahvileipää.....	1	2	3	4	5	6
Puuroja.....	1	2	3	4	5	6
Aamiaishiutaleita, muroja.....	1	2	3	4	5	6
<u>Maitotuotteita:</u>						
Maustamatonta viiliä tai jogurttia.....	1	2	3	4	5	6
Sokeroidulla hillolla maustettua viiliä tai jogurttia.....	1	2	3	4	5	6
Rasvaisia juustoja (esim. Edam, Emmental, Oltermanni).....	1	2	3	4	5	6
Vähärasvaisia juustoja (esim. Minora, Laihis, Polar 15).....	1	2	3	4	5	6
Jäätelöä.....	1	2	3	4	5	6
<u>Kasviksia:</u>						
Keitettyjä perunoita.....	1	2	3	4	5	6
Paistettuja tai ranskalaisia perunoita.....	1	2	3	4	5	6
Tuoreita vihanneksia, juureksia, tuoresalaattia.....	1	2	3	4	5	6
Keitettyjä kasviksia, kasvisruokia.....	1	2	3	4	5	6
<u>Kalaa, lihaa, muna:</u>						
Kalaa, kalaruokia.....	1	2	3	4	5	6
Kanaa, broileria.....	1	2	3	4	5	6
Makkararuokia, nakkeja, lenkkimakkara.....	1	2	3	4	5	6
Leikkelemakkaroita, lihaleikkeleitä.....	1	2	3	4	5	6
Liharuokia (esim. palapaisti).....	1	2	3	4	5	6
Jauheliharuokia.....	1	2	3	4	5	6
Poroa, hirveä, riistalintuja.....	1	2	3	4	5	6
Kananmunaa.....	1	2	3	4	5	6
<u>Hedelmiä, marjoja:</u>						
Hedelmiä.....	1	2	3	4	5	6
Tuoreita tai pakastettuja marjoja.....	1	2	3	4	5	6
<u>Muuta:</u>						
Sokeroituja virvoitusjuomia.....	1	2	3	4	5	6
Suklaata.....	1	2	3	4	5	6
Karamelleja.....	1	2	3	4	5	6
Ksylimyllyllä makeutettuja makeisia tai purukumia.....	1	2	3	4	5	6
Kaupan valmisruokia (esim. laatikot)	1	2	3	4	5	6
Salaattikastiketta.....	1	2	3	4	5	6
Hampurilaisia, pizzaa.....	1	2	3	4	5	6

70. Käytätkö nykyisin edes satunnaisesti mitään alkoholijuomia?

(esim. olutta, siideriä, mietoja viinejä, viiniä tai väkeviä)

- 1 en ole koskaan käyttänyt, *siirry kysymykseen 79*
- 2 en, sillä lopetin alkoholinkäytön kokonaan [ ]] vuotta sitten, *siirry kysymykseen 79*
- 3 kyllä, harvemmin kuin kerran kuukaudessa
- 4 kyllä, vähintään kerran kuukaudessa

71. Kuinka usein tavallisesti juot olutta

(IVA tai III), **siideriä tai long-drink-juomia?**

- 1 en koskaan
- 2 kerran vuodessa tai harvemmin
- 3 pari kertaa vuodessa
- 4 3-4 kertaa vuodessa
- 5 kerran parissa kuukaudessa
- 6 kerran kuukaudessa
- 7 pari kertaa kuukaudessa
- 8 kerran viikossa
- 9 muutaman kerran viikossa
- 10 päivittäin

72. Kuinka paljon tavallisesti juot olutta

(IVA tai III), **siideriä tai long-drink-juomia kerralla?** (1 pullo = 1/3 l)

- 1 vähemmän kuin yhden pullon
- 2 1 pullon
- 3 2 pulloa
- 4 3 pulloa
- 5 4 - 5 pulloa
- 6 6 - 9 pulloa
- 7 10 - 14 pulloa
- 8 15 pulloa tai enemmän
- 9 en juo mainittuja juomia

73. Kuinka usein tavallisesti juot kevytviiniä?

(alkoholipit. n. 5%)

- 1 en koskaan
- 2 kerran vuodessa tai harvemmin
- 3 pari kertaa vuodessa
- 4 3-4 kertaa vuodessa
- 5 kerran parissa kuukaudessa
- 6 kerran kuukaudessa
- 7 pari kertaa kuukaudessa
- 8 kerran viikossa
- 9 muutaman kerran viikossa
- 10 päivittäin

74. Kuinka paljon tavallisesti juot kevytviiniä

(alkohol. pit. 5%) **kerralla?**

- 1 puoli lasia
- 2 lasin (=16cl)
- 3 pari lasia
- 4 noin puoli isoa pulloa (iso pullo = 3/4l)
- 5 hieman vähemmän kuin ison pullon
- 6 noin yhden ison pullon
- 7 yhdestä kahteen isoa pulloa
- 8 enemmän kuin kaksi isoa pulloa
- 9 en juo kevytviiniä

75. Kuinka usein tavallisesti juot viiniä?

(mietoa tai väkevää, myös kotitekoista)

- 1 en koskaan
- 2 kerran vuodessa tai harvemmin
- 3 pari kertaa vuodessa
- 4 3-4 kertaa vuodessa
- 5 kerran parissa kuukaudessa
- 6 kerran kuukaudessa
- 7 pari kertaa kuukaudessa
- 8 kerran viikossa
- 9 muutaman kerran viikossa
- 10 päivittäin

76. Kuinka paljon tavallisesti juot mietoja, väkeviä tai kotitekoisia viinejä kerralla?

- 1 puoli lasia
- 2 lasin (=16cl)
- 3 pari lasia
- 4 noin puoli isoa pulloa (iso pullo = 3/4l)
- 5 hieman vähemmän kuin ison pullon
- 6 noin yhden ison pullon
- 7 yhdestä kahteen isoa pulloa
- 8 enemmän kuin kaksi isoa pulloa
- 9 en juo viiniä

77. Kuinka usein tavallisesti juot väkeviä alkoholijuomia?

- 1 en koskaan
- 2 kerran vuodessa tai harvemmin
- 3 pari kertaa vuodessa
- 4 3-4 kertaa vuodessa
- 5 kerran parissa kuukaudessa
- 6 kerran kuukaudessa
- 7 pari kertaa kuukaudessa
- 8 kerran viikossa
- 9 muutaman kerran viikossa
- 10 päivittäin

78. Kuinka paljon tavallisesti juot väkeviä alkoholijuomia kerralla?

- 1 vähemmän kuin yhden ravintola-annoksen kerralla (alle 4 cl)
- 2 yhden ravintola-annoksen (noin 4 cl)
- 3 pari ravintola-annosta
- 4 3 - 4 ravintola-annosta
- 5 5 - 6 ravintola-annosta
- 6 7 - 10 ravintola-annosta
- 7 noin puolen litran pullon
- 8 enemmän kuin puolen litran pullon
- 9 en juo väkeviä alkoholijuomia

79. Oletko koskaan tupakoinut elämäsi aikana?

- 1 en, *siirry kysymykseen 85*
- 2 kyllä, aloitin |__|__| vuotiaana

80. Oletko koskaan tupakoinut säännöllisesti?

(= lähes joka päivä yhden savukkeen, sikarin pikkusikarin tai piipullisen ainakin yhden vuoden ajan)

- 1 en
- 2 kyllä, olen tupakoinut säännöllisesti yhteensä |__|__| vuotta

81. Jos olet lopettanut tupakoinnin, minkä ikäisenä lopetit?

|__|__| vuotiaana

82. Tupakoitko nykyisin ?

- 1 7 päivänä viikossa
- 2 5 - 6 päivänä viikossa
- 3 2 - 4 päivänä viikossa
- 4 yhtenä päivänä viikossa
- 5 satunnaisesti
- 6 en lainkaan

83. Koska olet tupakoinut viimeksi?

(Jos tupakoit jatkuvasti, merkitse vaihtoehto 1)

- 1 Eilen tai tänään
- 2 2 pv - 1kk sitten
- 3 1 kk - 6 kk sitten
- 4 7 kk- 11 kk sitten
- 5 1 - 5 v sitten, *siirry kysymykseen 86*
- 6 6 - 10 v sitten, *siirry kysymykseen 86*
- 7 Yli 10 v sitten, *siirry kysymykseen 86*

84. Miten paljon poltat nykyisin tai poltit ennen lakkoa keskimäärin päivässä?

(vastaa joka kohtaan; jos et polta jotain laatua, merkitse 0)

suodatinsavukkeita |__|__| kpl päivässä
muita savukkeita |__|__| kpl päivässä
piipullista |__|__| kpl päivässä
sikareita |__|__| kpl päivässä

85. Käytätkö nykyisin nuuskaa tai mälliä?

- 1 kyllä, säännöllisesti
- 2 satunnaisesti
- 3 en lainkaan

86. Montako tuntia päivässä olet tiloissa, joissa joudut hengittämään muiden aiheuttamaa tupakansavua?

(jos et lainkaan, merkitse 0)

|__|__| tuntia

87. Kuinka paljon seuraavat väittämät pitävät omalla kohdallasi paikkansa?

	täysin	paljon	jonkin verran	vähän	ei ollenkaan
Epävarmoina aikoina odotan aina parasta.....	1	2	3	4	5
Jos jokin asia voi epäonnistua, minun kohdallani se epäonnistuu.....	1	2	3	4	5
Suhtaudun aina myönteisesti ja optimistisesti tulevaisuuteeni.....	1	2	3	4	5
En juuri koskaan odota asioiden sujuvan niin kuin haluaisin.....	1	2	3	4	5
En juuri koskaan odota, että minulle tapahtuisi jotain hyvää.....	1	2	3	4	5
Uskon, että minulle tapahtuu yleensä enemmän hyviä kuin pahoja asioita.....	1	2	3	4	5

88. Jos sinulla olisi pitkäaikaisia kuluttavia ongelmia esim. ihmissuhteisiin, mielenterveyteen tai työhön liittyen, kuinka hyvin henkistä jaksamistasi tukisi kuuntelemalla tai neuvoja antamalla:

	paljon	melko paljon	kohta- laisesti	vähän	ei lainkaan/ en halua tukea
Puolisosi, kumppanisi	1	2	3	4	5
Läheinen ystäväsi tai sukulaisesi.....	1	2	3	4	5
Työtoverisi.....	1	2	3	4	5
Esimiehesi.....	1	2	3	4	5
Työterveyshuolto.....	1	2	3	4	5
Työvoimatoimisto.....	1	2	3	4	5

89. Jos kohtaat vaikean tilanteen, josta et yksin selviäisi (esim. lasten hoidon järjestäminen, rahattomuus, ylitsepääsemätön työtehtävä), kuinka paljon käytännön apua saat:

	paljon	melko paljon	kohta- laisesti	vähän	ei lainkaan/ en halua apua
Puolisoltasi, kumppaniltasi	1	2	3	4	5
Läheiseltä ystävältäsi tai sukulaiseltasi.....	1	2	3	4	5
Naapuriltasi.....	1	2	3	4	5
Työtoveriltasi.....	1	2	3	4	5
Esimieheltäsi.....	1	2	3	4	5
Työterveyshuollosta.....	1	2	3	4	5
Työvoimatoimistosta.....	1	2	3	4	5

Kiitoksia vastauksistasi!